

**NORMAL İŞİTEN BİR TÜRİ ANNE VE
İLKÖĞRETİM ÇAĞINDAKİ İŞİTME ENGELLİ
ÇOCUĞUNUN YEMEK HAZIRLAMA VE YEMEK
YEME ETKİNLİĞİ ESNASINDAKİ
ETKİLEŞİMLERİNİN
İNCELENMESİ**

**(Yüksek Lisans Tezi)
Neriman ÇAKIR
Eskişehir, 2000**

**NORMAL İŞİTEN BİR TÜRİK ANNE VE
İLKÖĞRETİM ÇAĞINDAKİ İŞİTME ENGELLİ
ÇOCUĞUNUN YEMEK HAZIRLAMA VE
YEMEK YEME ETKİNLİĞİ ESNASINDAKİ
ETKİLEŞİMLERİNİN
İNCELENMESİ**

Neriman ÇAKIR

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Özel EĞitim Anabilim Dalı
Danışman: Doç.Dr. Yıldız UZUNER**

**Eskişehir
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ocak-2000**

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ

NORMAL İŞİTEN BİR TÜRK ANNE VE İLKÖĞRETİM ÇAĞINDAKİ İŞİTME ENGELLİ ÇOCUĞUNUN YEMEK HAZIRLAMA VE YEMEK YEME ETKİNLİĞİ ESNASINDAKİ ETKİLEŞİMLERİNİN İNCELENMESİ

Neriman ÇAKIR

Özel Eğitim Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ocak-2000

Danışman: Doç.Dr.Yıldız UZUNER

Bu çalışmanın amacı, normal işiten bir anneyle işitme engelli kızının iletişimsel aktivitelerdeki etkileşimlerinin amacını ve stratejilerini incelemektir.

Araştırmacı deseni “tek katıllı niteliksel vaka çalışmasıdır”.

Araştırmaya katılanlar, ilköğretim yedinci sınıfa devam eden işitme engelli bir kız ile onun normal işiten annesidir. İşitme engelli kızın evde ve okulda kullandığı iletişim tarzı sözel olmayan stratejilere dayanmaktadır.

Bu araştırma için veriler ailenin günlük rutinlerinde saha notları, görüşmeler, odyo ve video teyp kayıtları ile toplanmıştır.

Tüm veriler iletişimsel aktiviteler temel alınarak gözden geçirilmiş ve sınıflanmıştır. Seçilmiş video kayıtlarına mikroetnografik analiz tekniği uygulanmıştır. Ek olarak, niceliksel analiz yapılmıştır.

Verilerin analizinde işitme engelli kızın dil gelişiminin normal akranlarına göre geri olduğu görülmüştür. Veriler dil gelişiminde işitme cihazından yarar sağlayamadığını göstermiştir. Ev ortamında gerçekleşen etkileşimlerde işitme cihazı takılmamaktadır. İşitme engelli kız anne, baba ve kardeşiyle iletişimsel aktivitelere katılmak ve etkileşim kurabilmektedir.

Kız en çok anne ile etkileşime girmekte ve aktiviteleri paylaşmaktadır. Aktivitelerin mikro analizi anne ile kızı arasındaki etkileşimlerin kısa etkileşimler ve uzun etkileşimlerden oluştuğunu göstermiştir. Annenin ve kızının etkileşime girme amacı ile kullandıkları stratejiler belirlenmiştir.

Bu çalışma, işitme engelli çocukların anne ve baba ile etkileşimleri alanında öncü çalışmalardan biridir. Bu araştırma modelinin deseni bir ailede iletişimsel aktivitelerde gerçekleşen etkileşimleri araştırma ve betimlemesini sağlamıştır.

Anne işitsel-sözel yöntemle etkileşim kurmaya çalışmakta fakat işaret dilini de kabul etmektedir. Bu araştırma işitme engelli çocuk-işiten anne ve işiten anne-işiten çocuk etkileşimlerinin incelendiği doğal araştırmalara benzerlik gösteren sonuçlar vermiştir. Araştırma işitme engelli çocukların iletişimci olmaları konusunda kuramsal bakış açısı geliştirmeye yarayan sonuçlar sağlamıştır. Bu kuramsal bakış açısı, işitme engelli çocuğu olan işiten ana-babaların iletişim çabalarında rehberlik edebilir. Bu sonuçlar daha geniş katılanlı araştırmalara yöntemsel temel de sağlamıştır. Bu biriken bulgularla işitme engelli çocuklar için olası bir eğitim programı düzenlenebilir.

ABSTRACT

The purpose of this study was to investigate the strategies used by a Turkish mother while interacting with her school aged hearing impaired daughter in a particular context.

The design was “a qualitative single subject case study”. The data were collected through field notes, interviews, audio and video tape recordings during the daily routines of the mother and her daughter.

All the data were reviewed and catalogued on the activities. Micro ethnographic analysis were employed on the selected videotape segments. In addition, a qualitative analyses was conducted.

According to the results, it was found that the child did not wear her hearing aids at home. Her language was delayed. Her speech intelligibility was poor. The child interacted mostly with her mother in their daily lives. Their cooking activity was videotaped. The activity continued smoothly. But the mother mostly used verbal+nonverbal strategies to make the child respond to her contributions. Some of her non verbal strategies were systematic signs that were easily understood by the girl.

This naturalistic study is one of the pioneer in the area of hearing impairment, specifically, in the interactions of normally hearing mothers and hearing impaired children. Its results created positive perspectives for the proper use of hearing aids to develop oral language. In the light of these results, the implications for the mothers, and future investigations were also discussed in this report.

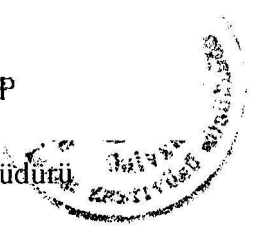
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Neriman ÇAKIR'ın "Normal İşiten Bir Türk Anne ve İlköğretim Çağındaki İşitme Engelli Çocuğunun Yemek Hazırlama ve Yemek Yeme Etkinliği Esnasındaki Etkileşimlerinin İncelenmesi" başlıklı tezi .25./2./ 2000 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Özel Eğitim Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Doç.Dr.Yıldız UZUNER
Üye : Doç.Dr.Gönül KIRCAALİ İFTAR
Üye : Doç.Dr.Esmahan AĞAOĞLU

Prof.Dr.Enver ÖZKALP
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

İşitme engelli çocukların eğitimlerindeki temel amaç çevreleriyle etkileşim kurmalarını ve dil gelişimlerini sağlayarak topluma kazandırmaktır. Dil gelişiminin etkileşim içinde gerçekleştiği düşünülürse işitme engelli çocuklarla birebir ve grup etkileşimlerinin önemi büyüktür. Çocuğun sosyal-kültürel çevresi etkileşimi sağlayan, güdüleyen ve gerçekleştiren öğelerden oluşmaktadır. Bunlar; anne, baba, öğretmenler, ev ortamı, çocuğun çevresindeki fiziksel uyaranlar, çocuğun katıldığı etkinliklerdir.

Dil gelişiminin boşlukta gelişmediği kabul edilirse, anne ile baba çocuğa ilk dil girdilerini vermektedirler. Ailenin dil girdisi kadar çocuktan beklentileri de dil gelişimini sağlamaktadır. İşitme engelli çocuğuna sözel dil ile cevap veren, fakat çocuktan gelen işaret dilini kabul eden anne ve babalar çocuklarından yeterli düzeyde sözel dil gelişimini bekleyemezler. Bu çalışmada işitme engelli çocuğun iletişimsel etkinliklerdeki etkileşimler içinde sözel dil gelişiminin önemi vurgulanmaktadır.

Bu araştırmanın gerçekleşmesinde bir çok kişinin katkısı olmuştur.

Bana, yüksek lisans yapabilmek için izin vererek bu araştırmanın ortaya çıkmasını sağlayan, dersler vererek katkıda bulunan İçem Müdürü Sayın Prof.Dr.Umran Tüfekçioğlu'na yardımları için teşekkür ederim.

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde her basamakta bana yol gösteren, yönlendiren, çalışma ile ilgili ya da çalışmanın dışında bana manevi olarak güç veren ve etkileşimlerin gerçekleşebilmesi için rahat iletişim ortamı sağlayan Doç.Dr.Yıldız Uzuner'e teşekkür ederim.

Olumlu düşünceleri ve bilgileri ile destek veren Sayın Yrd.Doç.Dr.Ümit Girgin'e ve Sayın Yrd.Doç.Dr.Cem Girgin'e hoşgörülü anlayışları için ayrı ayrı teşekkür ederim.

Araştırma sırasında, İÇEM'deki odyoloji'den yararlanmamı sağlayarak, odyogramlar hakkında bilgi veren Sayın Odyolog-Psikolog Dr.Zerrin Turan'a ve araştırma verilerinin geçerlik ve güvenilirliği için etkileşimlerin analizlerinde bana yardımcı olan Sayın Sevinç Yılmaz'a teşekkür ederim.

Bu araştırmanın gerçekleşmesini sağlayan bana aile ortamlarında odyoteyp, videoteyp kullanma ve saha notları tutma iznini veren Can ailesine dostlukları için teşekkür ederim.

Araştırma sırasındaki anlayış ve sabrı ile her zaman beni düşünen anneme herşey için teşekkür ederim.

Neriman ÇAKIR

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iv
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	v
ÖNSÖZ	vi
ÖZGEÇMİŞ	vii
TABLOLAR LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
1. GİRİŞ	1
1.1. DOĞAL ÇEVRENİN DİL/İLETİŞİM GELİŞİMİNE ETKİLERİ	1
1.2. ÇOCUKLARDA İLETİŞİM GELİŞİMİ	2
1.3. ÇOCUĞUN DOĞAL DİL ÇEVRESİNDEKİ ANNE VE ÇOCUK ARASINDAKİ SOHBETLERİN ÖZELLİKLERİ	2
1.4. ANNE İLE ÇOCUK ETKİLEŞİMLERİNDE BAĞLAMIN ÖNEMİ	3
1.5. BAĞLAMIN ANNE-ÇOCUK SOHBETLERİ ÜZERİNDEKİ DÜZENLEYİCİ ETKİSİ	5
1.6. ANNE-ÇOCUK SOHBETLERİNDE KONU BAŞLIĞININ DÜZENLENMESİ	5
1.7. NORMAL İŞİTEN ÇOCUKLARA YÖNELTİLMİŞ DİL: ANNECE “MOTHEREESE”	7
1.8. İŞİTME KAYBININ ETKİLEŞİME POTANSİYEL ETKİLERİ	11
1.9. İŞİTME ENGELLİ ÇOCUĞA YÖNELTİLMİŞ DİL: ANNECENİN ÖZELLİKLERİ	12
1.10. İŞİTME ENGELLİ ÇOCUKLAR VE ANNELERİNİN SOHBETLERİNE İLİŞKİN ARAŞTIRMALAR	13
1.11. İŞİTME ENGELLİ ÇOCUKLARLA YAPILAN ARAŞTIRMALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	16
1.13. ARAŞTIRMANIN GENEL AMACI VE SORULARI	21
2. YÖNTEM	22
2.1. ARAŞTIRMANIN DESENİ	22
2.2. ARAŞTIRMAYA KATILACAK AİLENİN BELİRLENMESİ SÜRECİ	24
2.2.1. Araştırma İçin Ailenin Bulunması	24
2.2.2. Aile İle Araştırma Hakkında Görüşme	25

2.3. ARAŞTIRMAYA KATILANLAR	26
2.3.1. Can Ailesinin Özgeçmişi	26
2.3.2. Baba – Cengiz Can	27
2.3.3. Anne – Zeynep Can	28
2.3.4. Ailedeki Çocuklar	30
2.3.4.1. Burhan Can	30
2.3.5. Odak Çocuk – Elif Can	31
2.3.5.1. Elif'in Tıbbi Özgeçmişi	31
2.3.5.2. Dil ve İşitsel Bilgiler	32
2.3.5.3. Elif'in Örgün Eğitim Özgeçmişi	38
2.3.5.3.1. Elif'in Okuldaki Durumu	38
2.3.5.4. Anne ve Babanın Dil Gelişimi İletişim ve Eğitime Yaklaşımları	39
2.4. ARAŞTIRMANIN GEÇTİĞİ YER	41
2.4.1. Ailenin Oturduğu Daire	42
2.4.1.1. Salon	44
2.4.1.2. Mutfak	47
2.5. ARAŞTIRMACININ AİLE İÇİNDEKİ ROLÜ	48
2.6. VERİ TOPLAMA PROGRAMI	49
2.7. VERİLERİN TOPLANMASI VE DÜZENLENMESİ SÜRECİ	53
2.7.1. Saha Notları	58
2.7.2. Ayrıntılı Gözlemler	59
2.7.3. Fiziksel Veriler	61
2.7.4. Görüşmeler	62
2.7.4.1. Yapılandırılmamış Görüşmeler	62
2.7.4.2. Yarı Yapılandırılmış Görüşmeler	62
2.8. VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE ODAKLAŞMA SÜRECİ	63
2.8.1. Birinci Basamak: Aile İçinde İletişimi Sağlayan Etkinlikler	64
2.8.2. İkinci Basamak: Anne ile Elif Arasındaki İletişimi Sağlayan Etkinlikler	67

2.9. VİDEO TEYP KAYITLARI	68
2.9.1. Video Teyp Kayıtlarının Analizi	69
2.9.1.1. Birinci Basamak: VideoTeyp Kayıtlarının Betimlenmesi	69
2.9.1.2. İkinci BasamakBetimlenen Video Teyp Kayıtlarının “İçindekiler Sayfası”nın Hazırlanması	70
2.9.1.3. Üçüncü Basamak: Video Teyp Kayıtlarını Annenin Betimlemesi ve Yarı Yapılandırılmış Görüşmeler	70
2.9.1.4. Dördüncü Basamak: Video Teyp Kayıtlarının Dökümleri	72
2.9.1.5. Beşinci Basamak: Analizlerin Doğrulanması	74
2.10. ARAŞTIRMANIN DENENCELERİ	74
3. BULGULAR	75
3.1. YEMEK ETKİNLİĞİNİN BETİMLENMESİ	75
3.2. ANNE İLE ELİF ARASINDAKİ ETKİLEŞİM	76
3.2.1. Etkileşimin Varlığında Annenin Kullandığı Stratejiler	77
3.3. YEMEK HAZIRLAMA VE YEMEK YEME ETKİNLİĞİNİN ANALİZİ	79
3.3.1. Yemek Hazırlama Bölümü	80
3.3.1.1. Yemek Hazırlama Sırasındaki Etkileşimlerde Annenin Kullandığı Sözel Stratejiler	80
3.3.1.2. Yemek Hazırlama Sırasındaki Etkileşimlerde Annenin Kullandığı Sözel Olmayan Stratejiler	81
3.3.1.3. Yemek Hazırlama Sırasındaki Etkileşimlerde Annenin Kullandığı Sözel+Sözel Olmayan Stratejiler	85
3.3.2. Yemek Masasını Hazırlama Bölümü	90
3.3.2.1. Yemek Masasını Hazırlama Sırasındaki Etkileşimlerde Annenin Kullandığı Sözel Stratejiler	91
3.3.2.2. Yemek Masasını Hazırlama Sırasındaki Etkileşimlerde Annenin Kullandığı Sözel Olmayan Stratejiler	91
3.3.2.3. Yemek Masasını Hazırlama Sırasındaki Etkileşimlerde Annenin Kullandığı Sözel+Sözel Olmayan Stratejiler	92

3.3.3. Yemek Yeme Bölümü	95
3.3.3.1. Yemek Yeme Sırasındaki Etkileşimlerde Annenin Kullandığı Sözel Stratejiler	95
3.3.3.2. Yemek Yeme Sırasındaki Etkileşimlerde Annenin Kullandığı Sözel Olmayan Stratejiler	95
3.3.3.3. Yemek Yeme Sırasındaki Etkileşimde Annenin Kullandığı Sözel+Sözel Olmayan Stratejiler	97
4. TARTIŞMA VE ÖNERİLER	100
4.1. ÖZET	102
4.2. TARTIŞMA	102
4.2.1. Anne İle Babanın İşitme Engelli Çocuklarının Dil / İletişim Gelişimlerine İlişkin Düşünceleri Nelerdir?	102
4.2.2. Ailede Etkileşimi Sağlayan Etkinlikler Nelerdir? Bu Etkinliklere Kimler Katılmaktadır, ve Rollerini Nelerdir?	104
4.2.3. Odaklaşılın İşitme Engelli Çocuğun Katıldığı Etkinlikler Nelerdir?	107
4.2.4. Annenin Odaklaşılın İşitme Engelli Çocuğu İle Etkileşim Kurarken Uyguladığı Stratejiler Nelerdir?	108
4.2.5. Annenin Etkileşim Kurarken Uyguladığı Stratejilerin Amaçları Nelerdir?	110
4.3. ÖNERİLER	112
4.3.1. İşitme Engelli Çocukların Ailelerine Öneriler	112
4.3.2. Gelecekteki Araştırmalara Yönelik Öneriler	114
4.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	114
EKLER	121
KAYNAKÇA	129

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1:	Veri Toplama Programı	50
Tablo 2:	Verilerin Türü	51
Tablo 3:	Verilerin Dökümleri	55
Tablo 4:	Ayrıntılı Gözlemlerdeki Etkinlikler	64
Tablo 5:	İletişimi Sağlayan Etkinliklerin Aile Bireylerine Göre Dağılımı . . .	65
Tablo 6:	Anne ile Kızın Birlikte Yaptıkları Etkinlikler	67
Tablo 7:	Tüm Video Teyp Kayıtları	68
Tablo 8:	Tam Gün Video Kaydının İçindekiler Sayfası	70
Tablo 9:	Temsili Teybin Kapsamı	71
Tablo 10:	Anne ile Elif Arasındaki Etkileşim	77
Tablo 11:	Annenin Elif İle Etkileşimin Varlığında Kullandığı Stratejiler . . .	78
Tablo 12:	Yemek Hazırlama ve Yemek Yeme Etkinliğinin Bölümleri	80
Tablo 13:	Yemek Hazırlama Sırasındaki Etkileşimlerde Annenin Kullandığı Sözel Stratejiler	81
Tablo 14:	Yemek Hazırlama Sırasında Annenin Kullandığı Sözel Olmayan Stratejiler	82
Tablo 15:	Yemek Hazırlama Sırasındaki Etkileşimlerde Annenin Kullandığı Sözel+Sözel Olmayan Stratejiler	85
Tablo 16:	Yemek Masasını Hazırlama Sırasındaki Etkileşimlerde Annenin Kullandığı Sözel Olmayan Stratejiler	91
Tablo 17:	Yemek Masasını Hazırlama Sırasındaki Etkileşimlerde Annenin Kullandığı Sözel+Sözel Olmayan Stratejiler	93
Tablo 18:	Yemek Yeme Sırasındaki Etkileşimlerde Annenin Kullandığı Sözel Olmayan Stratejiler	96
Tablo 19:	Yemek Yeme Sırasındaki Etkileşimlerde Annenin Kullandığı Sözel+Sözel Olmayan Stratejiler	97

SEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1:	Evin Planı	43
Şekil 2:	Salonun Planı	45
Şekil 3:	Mutfağın Planı	47

1. GİRİŞ

1.1. DOĞAL ÇEVRENİN DİL/İLETİŞİM GELİŞİMİNE ETKİLERİ

Uzun yıllar boyunca, normal işiten çocukların ana dillerini öğrenmeleri sadece belli dönem noktalarından geçmelerinin listelenmesi olarak ele alınmıştır (McCarty, 1954). Örneğin, bir çocuğun altı aylıkken tekrarlı olarak sesler çıkarması, on iki aylıkken ilk sözcükleri söylemesi veya yirmi dört aylıkken sözcükleri birleştirmesi ve dört yaşında cümleler üretmesi durumunda dil gelişimi bakımından "normal" olduğu düşünülmüştür. Oysa, çocukların dil/iletişim gelişimlerinin nasıl bir çevrede gerçekleştiğini belirleyici sorulara yanıt aramak, bu süreci daha iyi anlamamıza olanak sağlayacaktır.

Çocuklar, iletişim kurmayı öğrenmek zorunda oldukları çeşitli sosyal bağlamlarda büyürler. Bir başka deyişle, iletişimsel gelişimin temelini, çocuğun içinde büyüdüğü sosyal bağlamların biçimlendirdiği öne sürülmektedir (Mishler, 1979). Sosyal bağlamlar, çocuğun kendi iletişimini etkilediği kadar, kendisiyle etkileşimde bulunanları da etkilemektedir. Bu bakış açısıyla, bebeklikte başlayıp ilerleyen yaşında da gelişen dili için çocuğun etkin katılımının gerekliliği vurgulanmaktadır (Bruner, 1978; Mishler, 1979). Çocuk bebeklikten itibaren, aralarında anne, baba, kardeş ve yaşlılarının bulunduğu farklı iletişim ortaklarıyla, çeşitli sosyal bağlamlarda etkileşimde bulunur (Snow ve Ferguson, 1977). Çocukla etkileşen herkes onun dil/iletişim gelişimi için önemlidir. Ancak çocukla en çok zaman geçiren kişinin, birincil bakıcının, önemi son araştırmalarda oldukça yoğun bir şekilde incelenmektedir (Bruner, 1978). Bu ilk etkileşimlerin çocuğun daha sonraki dil gelişiminin temelini oluşturduğu öne sürülmektedir.

1.2. ÇOCUKLARDA İLETİŞİM GELİŞİMİ

Çocuklar bebekliklerinde seslerinin ve jestlerinin belli işlevleri yerine getirdiğini öğrenirler. Bu sesler ve jestler kısa sürede yetişkin biçimine ulaşmasa da çocuklar için belli işlevleri yerine getirir. Çocukların dilin işlevlerini, dilin diğer boyutlarını edinmeden çok önce edindiklerine ilişkin pek çok bilimsel destek vardır.

Çocuklar ilk sözcüklerini söylemeden çok önce iletişim kurma davranışları gösterirler. Yaklaşık dokuz aylıkken bebekler özel jestlerle, bakışlarla ve seslerle sohbet başlatabilirler. Giderek, bu iletişimsel davranışlar söze benzeyen ifadeler ve sözcükler haline gelir (Bates, 1976). Bates'e (1976) ve Bruner'e (1975) göre, dilin diğer boyutları "kullanımdan" kaynağını alır. Çocuklardaki dil kullanımının gelişimi için çocuğun içinde bulunduğu bağlamla etkileşimi söz konusudur. Çocuk, davranışlarını farklı şekillerde defalarca birleştirerek, içinde bulunduğu bağlamda değişiklikler yapacağını keşfeder.

1.3. ÇOCUĞUN DOĞAL DİL ÇEVRESİNDEKİ ANNE VE ÇOCUK ARASINDAKİ SOHBETLERİN ÖZELLİKLERİ

Doğumdan itibaren anneler çocuklarıyla sohbet etmeye başlarlar. Bu sohbetlerde konu başlıkları genellikle içinde buldukları ortamdan kaynaklanmaktadır. Ayrıca, bu konu başlıkları hem bebek hem de anne tarafından başlatılabilmektedir. Sohbetlerde konu başlıkları annenin ve bebeğin ilgisine göre; örneğin, annenin burnundan, saçlarına; bebeğin ellerinden, elindeki parlak oyuncuğuna sıklıkla kayabilmektedir. Bu ilk sohbetlerde sıra alma denemeleri de yer alır. Bebeklerin sohbetlere aktif katılımcı olmaları umulmaktadır. Başlangıçta anneler çocuklarının en küçük katılımlarını sohbette sıra alma olarak hemen kabul etmelerine rağmen, bebekler büyüdükçe daha seçicidirler; çocuklarının katılımlarının daha gelişmiş ve konuyla ilişkili olmasını beklemektedirler. Anne ve bebek arasında ortak ilginin kurulması ve bu konu etrafında sıra alma çocuğun dil ve sosyal gelişimi için çerçeve hazırlamaktadır (Kretschmer &Kretschmer, 1979) .

Snow (1977), çocuk ile anne arasındaki etkileşimlerin bir sohbet modelini izlediğini belirtmiştir. Snow bulgularını iki varsayım üzerine kurmuştur. Birincisi,

annelerin çocuklarına bilgi vermeye çalıştığı, ikincisi ise annelerin çocuklarından bilgi almaya çalıştığıdır. Sonuç olarak, anne ile çocuk arasında bir bilgi alışverişi olduğu için Snow'a göre konuşmacıların sıra ile alışverişte bulunmaları, konuşma düzeyinin temelini oluşturmaktadır. Snow'un çalışmasındaki anneler çocuğun çıkardığı seslerin, attığı çığlıkların ve gülümsemelerin amaçlı olduğunu varsaymışlar ve bu davranışlara bir sohbet biçiminde yanıt vermişlerdir. Çocuğun çıkardığı seslerin çoğunun anlaşılmasız olduğunu, ama annelerin bunları etkileşimin gerçekleştiği bağlamdan ipucu alarak çabucak yorumladığını, genişlettiğini, açıkladığını belirtmiştir. Çocuk, davranışlarını belirleyen bir bağlama göre hareket ederken, anne de çeşitli iletişimsel ipuçlarına odaklanarak onun iletişim girişimlerini yorumlar.

1.4. ANNE İLE ÇOCUK ETKİLEŞİMLERİNDE BAĞLAMIN ÖNEMİ

Çocuğun yeterli bir iletişimci olabilmesi için, içinde büyüdüğü toplumun ve ana dilinin kurallarını bilmesi ve uygun olarak kullanabilmesi gerekmektedir (Keenan, 1974). Toplumsal kurallar dilin çeşitli iletişim bağlamlarında nasıl kullanılacağını belirler. Dil kuralları ise, cümlelerin nasıl kurulacağını belirler. Bu nedenle, sohbet gelişiminin incelenmesinde, söz dizimi yapılarının oluşumu kadar, etkileşimin gerçekleştiği fiziksel ve sosyal bağlamlar da göz önünde bulundurulmalıdır (Camaioni, 1979).

Bağlam, etkileşime katılan insanlar, onların hareketleri ve etkileşimin olduğu yer ve zaman arasındaki ilişki olarak tanımlanabilir (Erickson ve Shultz, 1981). Bu nedenle, belli bir etkileşim tarzının uygun olup olmadığı, etkileşimin nerede gerçekleştiğine, etkileşime kimlerin katıldığına ve etkileşimin amacının ne olduğuna bağlı olacaktır. Bir bağlamda kullanılan konuşma kuralları, bir başka bağlamda uygun olmayabilir. Bu nedenle, etkileşimin olduğu bağlam hesaba katılmadığında, sohbetin gelişimini inceleyen bir yaklaşım büyük ölçüde sınırlı kalır. Geleneksel araştırma yöntemlerinde bağlam göz ardı edilmekle kalınmamış, elde edilen sonuçlara güvenilirlik katmak için kullanılacağına denetlemeye çalışmıştır. Bu nedenle, annelerin farklı toplumsal bağlamlarda çocuklarıyla nasıl etkileşim kurduklarını ve bu farklı bağlamların, etkileşimin dinamiklerini nasıl etkilediğini araştırmak son derece önemlidir.

Lewis ve Freedle (1973), üç aylık çocuklarla anneleri arasındaki çeşitli bağlamlarda doğal olarak gerçekleşen etkileşimleri incelemişlerdir. Araştırmaya katılan üç aylık çocukların deneyimlerinin toplam sekiz bağlamda gerçekleştiğini saptamışlardır. Bunlar, etkileşimin gerçekleşme sıklığına göre şöyle sıralanmıştır: Annenin kucağı, bebek karyolası ve sandalyesi, masa başı, kanepeler, oyun parkı, yer ve yaylı salıncak. Bu sıklık saptandıktan sonra bağlam ile bebek ve annenin ses çıkarma davranışları arasındaki ilişki araştırılmıştır. Sonuçlara göre, en sık gerçekleşen annenin kucağı durumunun, çocuğun en az ses çıkardığı durum olduğu belirlenmiştir. Bebeklerin en çok ses çıkardığı oyun parkı ve yer oyunları ise çok seyrek gerçekleşen durumlardır. Lewis ve Freedle (1973), bebeklerin çıkardığı ses miktarını etkileyen ama belirli bir durumda geçirilen zamanı etkilemeyen şeyin belirli bağlamlar ve bağlantılı işlevler olduğunu öne sürmüşlerdir. Araştırmadaki örneğiyle, annenin kucağı çok yakın temas içeren ama bebeklerin çok az ses çıkardığı bir durumdur. Buna karşılık, oyun durumu bebeklerin çok aktif olduğu bir durumdur ve anneler ile bebekleri arasında alışverişlerin gerçekleşmesine yol açmıştır. Bu da bebeklerin, daha üç aylıkken bile farklı bağlamların farkında olduğunu ve onlara uygun bir biçimde etkileşim kurabildiğini göstermektedir.

Bağlamın küçük çocukların sözel davranışları üzerindeki etkilerini inceleyen Lewis ve Freedle'dan farklı olarak Snow (1972), bağlamın bir annenin 2-10 yaş arasındaki çocuklara yönelik iletişim çabalarını nasıl etkilediğini incelemiştir. Bu araştırmanın bulguları, çocuğun dil yeterliğinin anne tarafından kullanılan dili etkilediğini; ancak, etkinliğin karmaşıklığının annenin konuşmasını çok az etkilediğini göstermektedir.

Özet olarak, bu çalışmalara göre bağlamın anne ve çocuk arasındaki etkileşimi etkilediği açıktır. Belirli bir iletişim ortamının amacı, hem annenin hem de çocuğun iletişim çabalarını etkileyecektir. Hem anne hem de çocuk, sözel ve sözel olmayan iletişimsel gayretlerle sohbete katkıda bulunurlar; daha sonra gerçekleşen dil gelişiminin temelini anne ile çocuk arasındaki etkileşim oluşturur (Bruner, 1975; Wells, 1981).

1.5. BAĞLAMIN ANNE-ÇOCUK SOHBETLERİ ÜZERİNDEKİ DÜZENLEYİCİ ETKİSİ

Anne ile çocuk arasındaki ilk etkileşimlerde bağlamın kendisi düzenleyici bir işlev görmüştür. Bağlam ya da toplumsal durum yetişkinler arasında neyin konuşulacağını belirler. Buna ek olarak, bağlamın anne ve çocuk arasındaki ilk konuşmaların konularını da belirlediği söylenebilir (Sacks, Schegloff ve Jefferson, 1974).

Ratner ve Bruner (1978), Lewis ve Freedle'in (1973) araştırma bulgularına benzer olarak, tekrarlanarak ortaya çıkan bağamların çocuğun iletişimsel becerilerinin gelişiminde önemli rol oynadığını bulmuşlardır. Bu çalışmada, bağlamın kendisi, anne ve çocuğun ifadelerini sınırlamıştır. Ayrıca, etkinlik çok sık tekrarlanmıştır; bu da çocuğun etkinliğin sonunu getirecek olan olaylar dizisini tahmin etmesini mümkün kılmıştır. Etkinlik ilerledikçe, katılımcıların rollerinin daha kesin biçimde belirlenebilir bir hal aldığı görülmektedir. Ratner ve Bruner'e göre, etkinliklerin tekrarlanması cümlelerin temel öğelerindeki ilişkilerin çocuk tarafından kurulmasının temelini oluşturur. Çocuk, hem etken, hem de alıcı olabilmektedir. Çocuğun becerisi arttıkça, çocuk ve annenin rollerinin etkinliğin yapısına göre değişmeye başladığı görülmüştür. Ratner ve Bruner anne ve çocuk için sınırları belirlerken, bağlamın davranışları nasıl sınırladığını göstermek için bir "Saklanma ve Gözükme" oyunu oynamışlardır. Beşinci ve dokuzuncu aylar arasındaki 4 aylık bir dönemde çocuğun ve annenin rolleri zaman içerisinde değişmiştir. Bir diğer deyişle, çocuk daha olgunlaşıp oyunu daha iyi öğrendikçe çeşitli iletişimsel roller alma yeteneği de artmıştır. Ayrıca, çocuğun iletişimsel sorumluluğunda da bir artış meydana gelmiştir. Bu araştırmacılara göre, çocuk rutin haline gelen bu oyunlar aracılığıyla sürekli olarak bir sohbet eşyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu sayede, çocuk öğrendiği kuralları, benzer özellikleri olan başka bağlamlara genellemek için kurallar geliştirir.

1.6. ANNE-ÇOCUK SOHBETLERİNDE KONU BAŞLIĞININ DÜZENLENMESİ

Yetişkinlerin konuşmaları sırayla (Sack ve diğerleri, 1974) ve konuların görüşülüp devam ettirilmesi yoluyla (Gamst, 1982) düzenlenir. Yetişkinlerin çoğu

konuşmaya yeni konular katabilen ve bu sırada konuşmanın doğal akışını sürdürmeyi başarabilen deneyimli iletişimcilerdir. Aslında yetişkinler arasındaki sohbetlerde konunun değiştiği ve ilk konunun unutulduğu sık görülen bir durumdur. Yetişkin sohbetlerinin özelliklerinden biri de, konuşma sırasında konudan konuya yumuşak bir şekilde geçişler yapılmasıdır. Yetişkin sohbetleri genellikle simetrik; katılımcıların hepsi etkileşime aynı oranda katılırlar. Ama çocuklarda, özellikle bebeklerde, durum böyle değildir (Camaioni, 1979). Anne ile çocuk arasındaki sohbetler asimetric özellik gösterir; etkileşimi sürdürme yükü annenin omuzlarındadır (Camaioni, 1979). Ama çocuğun etkileşime yaptığı katkılar da sohbet akışına önemli bir katkı sağlar. Bebeklerin çıkardıkları seslere ve yüz ifadelerine yanıt vermenin yanı sıra Snow (1977), anneler küçük çocuklarının bakış kalıplarına da son derece duyarlıdır. Stern (1974), anne ve çocuğun birlikte oyun oynamaları sırasında çocuğun karşılıklı bakışma yoluyla annenin dikkatini denetleyebildiğini bulmuştur. Stern'in verileri çocuğun anneye bakışının annenin çocuktan başka bir şeye bakma olasılığını azalttığını göstermiştir. Bu sürekli bakma kalıbı yetişkinlerin etkileşiminde görülmez. Anne çocuğun bakış kalıplarına ve jestlerine uyum gösterdiği gibi, çocuğun sözlerine de uyum gösterir. Bunun sonucunda, sohbeti devam ettiren anne iken, yönlendiren çocuk olur (Cross, 1977).

Anneler çocuklarıyla etkileşimlerinde onların davranışlarını tutarlı olarak yanıtlamaktadırlar (Brazelton, Koslowski ve Main, 1974; Newson, 1977; Snow, 1977; Stern, 1974; Trevarthen, 1977). İlk günlerden itibaren bebeğin sıra almasına fırsat verirler. Bebeğin bilişsel, iletişimsel ve duyuşal-devinsel becerileri arttıkça, anne çocuğun sıra almasında neyi iletişimsel davranış olarak kabul edeceği konusunda seçici olur. (Newson, 1977; Snow, 1977). Bu şu demektir, çocuk üç aylık oluncaya kadar anne çocuğun aksırma, öksürme, ağlama gibi her türlü davranışına sanki bunlar gerçek sohbet katılımlarıymış gibi yanıt verir. Yedinci ve 36. aylara doğru anne çocuktan iletişimsel eylem beklentisi içindedir. Çocuğun gelişimsel becerileri ve annenin beklentileri birbirine paralel gider. Çeşitli araştırmalarda, çocuğun dil gelişimiyle annelerin çocuklarının ifadelerini kabul etmeleri ve ilişkili yanıt vermeleri arasında olumlu bir ilişki bulunmuştur (Ellis ve Wells, 1980; Newport, 1977). Bu durum çocuğun dil/iletişim gelişimi için çok önemlidir. Çünkü çocuğun önceki söylediğiyle ilişkili olarak annenin katılımı ya yanıt vericidir ya da çocuğun söylediğini daha belirgin hale getirme için gayrettir. Çocukla ortak bir anlam için sözleşmedir. Anneler çocuklarının en ufak katılımlarına anlamlıymış gibi yanıt verirler. Anneler çocuklarının açık ve kesin olmayan, yanlış ve eksik ifadelerini çözmeye çalışırlar. Bu ufak

davranışları yakalayarak çocukların sohbete aktif katılımlarını sağlarlar. Annelerin bu çabaları, çocukların gerçekten aktif katılımcılar haline gelmelerine olanak sağlar (Cole, 1992).

Rutinleşmiş oyunlar veya sosyal etkileşimler çocuğa çeşitli sohbet işlevlerini deneyebileceği sürekli bir bağlam sağlarlar. Rutin haline gelmiş aktivitelerde etkinliğin kendisi konusal sınırları belirleyecektir (Ratner ve Bruner, 1973). Çocuğun belirli bir işlevi bir bağlamda kullanmayı iyice öğrendikten sonra onu başka bağlamlarda kullanmayı denemesi son derece normaldir. Çocuğun gelişen dilsel, bilişsel, sosyal becerilerine paralel olarak annelerin sadece ortamla ilgili değil, geçmiş ve gelecekle ilgili söz ettikleri Lucariello ve Nelson'un (1987) yaptıkları bir araştırmada bulunmuştur. Bu araştırmacılar, etkinliğe aşinalığın çocuk ve annenin etkileşimini etkilediğini bulmuşlardır. Bu araştırmada banyo saati, yemek saati ve giyinme gibi etkinlikler aşına olunan etkinlikler olarak belirlenmiştir. Çocukların da bu etkinlikler sırasında geçmiş ve gelecekte söz edebildikleri görülmüştür. Buna karşılık serbest oyun, araştırmaya katılan çocukların daha az aşına oldukları bir etkinliktir. Bu etkinlik sırasında çocukların ana-babalarının sohbetlerini halihazırdaki nesne ve olaylar üzerine yapılandırdıkları görülmüştür.

1.7. NORMAL İŞİTEN ÇOCUKLARA YÖNELTİLMİŞ DİL: ANNECE "MOTHEREESE"

Küçük çocuğun iletişim ortamını inceleyen ilk araştırmaların sonuçları, annelerin iyi kurulmuş ve son derece akıcı, kısa ve basit cümleler kullandıklarını ortaya çıkarmıştır. Ayrıca cümlelerin, yüksek perde ve abartılmış tonlamayla seslendirildiği gözlenmiştir (Cole, 1992).

Yetişkinler çocuğun dil düzeyine göre kendi dil kullanımlarını düzenlerler. Aslında, yetişkinler dinleyicilerin deneyimleri ve becerileri hakkındaki algıları doğrultusunda kendi konuşmalarını onlara uyarlarlar (Hymes, 1974). Buna göre, annelerin bebekleriyle konuşurken konuşmalarında çeşitli uyarlamalar yapmaları şaşırtıcı değildir. Bu dil, annelere özgü olmamasına rağmen, "annece" (Newport, 1977; Snow ve Ferguson, 1977) veya "Çocuğa Yöneltilmiş Dil" (Gleason, 1997) olarak da adlandırılabilir. Kısaca, annece, bebekle konuşurken dilin anlam, söz

dizimi, kullanım ve sesbilgisel boyutlarının tümünde değişiklikler yapmaktır. Yetişkinler, özellikle birincil bakıcılar, anneler, bebekleriyle abartılı vurguyla, yüksek perdede seslerle, sözcükleri çok belirgin olarak söyleyerek ve ifadeler arasında göze çarpan duraklamalarla yavaşlatılmış bir şekilde konuşurlar. Konuşma sesleri basitleştirilmiştir; hecelerin tekrarı söz konusudur. Basit cümleler kullanılır. Ancak yetişkinin dili, tüm bunlara rağmen, doğru, anlaşılır ve akıcıdır. Annelerin cümleleri sınırlı sözcük dağarcığıyla oluşturulsa da, çocuğun ana diline özgü söz dizimine uygunluk göstermektedir. Yapılan araştırmalarda, annelerin bebeklerine sorular sorma ve emirler verme eğiliminde oldukları belirlenmiştir. Çok az sayıda geçmiş zaman kullanmışlardır. Ama çocuklar ana dillerini anlamaya başladıkça anneler süregelen ve geçmişteki etkinlikleri betimleyen ifadeler de kullanmaya başlarlar.

Sözel mesajlarındaki değişikliklere ek olarak özellikle sözel dil üretemeyen ve anlayamayan bebekleriyle konuşurken anneler söylediklerini vurgulamak için sözel olmayan ipuçları da sağlarlar (Garnica, 1977). Örneğin, anneler ortamdaki bir nesne hakkında konuşurlarken çocuğun önüne o nesneyi getirirler, sallarlar, böylece çocuğun dikkatini o nesneye çekerler. Bu sözel olmayan tekrarlı durumlar, giderek sosyal ve dilsel gelişimi için önemli olan tekrarlı sözel oyunlara dönüşür. Nesne veya konu başlığını gerektirecek durum anne ve çocuğun uzağındaysa, çocuğun dikkatini odaklamak için parmakla nesne gösterme davranışı önemli bir sözel olmayan araçtır (Murphy & Messer, 1977). Annenin gösterme davranışının yönü çocuğun gelişimiyle kontrol edilmektedir.

Annelerin kullandıkları dili inceleyen ilk çalışmalar, çoğunlukla annenin konuşmalarına odaklanarak, çocuğun annenin sözlerinden nasıl etkilendiğine çok az eğilmiş ve çocuğun etkileşimde bir katılımcı olarak oynadığı rolü göz ardı etmiştir. Annelerin konuşma şekilleri ile çocuğun dil gelişimi arasında bağlantı kurma çabaları genellikle çelişkili sonuçlar veren bir dizi çalışmaya yol açmıştır (Barnes, Gutfreund, Satterley ve Wells, 1983; Furrow, Nelson ve Benedict, 1979). Bu zıtlık içersinde çocuğun iletişimsel gelişimi üzerinde etkisi olan bir öge yer almaktadır: Çocuklarının sözlerini genişleten annelerin daha küçük yaşta (Ellis ve Wells, 1980) ve daha hızlı bir şekilde (Cross, 1978) sözel dil aracılığıyla iletişim kurmayı öğrendikleri öne sürülmüştür.

Anneler çocuğun iletişim gelişimini doğru kurulmuş bir cümle haline getirmenin yanısıra, onun önceki sözlerini sonrakiler ile ilişkilendirerek çocuğun iletişim çabasını

kabul ettiklerini belli ederler. Newport, Gleitman ve Gleitman (1977) annenin çocuğun sözlerinin arasına eklediklerinin onun dil kazançları ile olumlu bir bağlantısının olduğunu öne sürmüşlerdir. Ellis ve Wells de (1980), çocuğun iletişim çabalarını kabul etmenin, konuşmanın devamlılığı arasında bağlantı kurmasını sağladığını öne sürerek benzer bulgulardan söz etmişlerdir.

Annenin yaptığı söz yinelemelerinin çocuğun dil gelişimine yaptığı etki kesin olarak bilinmemektedir. Newport ve diğerleri (1977), annenin sözleri kendi kendine yinelemesi, çocuğun cümle bilgisi gelişimi ve çocuğun konuşma miktarı arasında olumsuz bağlantı bulmuşlardır. Cross (1978), hızla gelişen çocukların, annelerinden az sayıda tam söz tekrarı aldıklarını, kimi tekrarların ise çok olduğunu bulmuştur. Başka bir deyişle, söz tekrarlarının biçimi çocuğun iletişim davranışı üzerinde etkili olabilmektedir. Newport ve arkadaşlarının (1977) çalışmasındaki kendiliğinden tekrarların büyük bir çoğunluğu emirler ya da yönergelerdir. Bu durumlarda, annenin amacı çocuğun sözlü yanıt vermesini değil bir iş yapmasını sağlamaktır.

Annenin kullandığı cümle şekillerinin de çocuğun dil gelişimi hızıyla bağlantısı olduğu ileri sürülmüştür. Dil gelişimine en çok katkıda bulunduğu düşünülen cümle tarzı, soru cümleleri olmuştur (Barnes ve diğerleri, 1983; Mc Donald ve Pier, 1982; Newport ve diğerleri, 1977). Bu çalışmalar, çocuklarına Evet/Hayır sorusu soran annelerin çocuklarının dil gelişimine daha olumlu olduklarını ve bunun da onların etkileşime daha fazla katılmasına yol açtığını ortaya koymuştur.

Yukarıdaki çalışmalar, anne ile çocuk arasındaki etkileşimleri cümle düzeyinde ele almıştır. Howe (1981) ve Nelson (1973) ise, annenin çocuğun dil gelişimi üzerindeki etkisini ölçmek için annenin katkısını sohbetin yapısı ve işlevi açısından incelemişlerdir. Howe (1981) yaptığı araştırmanın sonuçlarını, annenin konuşmayı başlatma tarzı ve çocuğun katkılarına nasıl yanıt verdiği üzerine temellendirmiştir. Üç etkileşim tarzını temsil eden üç ayrı grup gözlemlemiştir. Birinci gruptaki sohbetlerde, anne bir şey isteyerek konuşmayı başlatmış ve çocuk soruları yanıtlarken ortalama uzunlukta yanıtlar vermiştir. İkinci gruptaki sohbetlerde, anne konuşmayı başlatmak için büyük oranda isteklerden yararlanmış; uzun yanıtların oranı bu grupta az olmuştur. Üçüncü gruptaki sohbetlerde, anne çoğunlukla bir şeyler isteyerek sohbeti başlatmış ve büyük çoğunlukla uzun yanıtlar vermiştir.

Howe (1981), tüm gruptaki çocukların dil gelişimi ile etkileşimler arasında

anneninin kullandığı tarzı karşılaştırmıştır. Ortaya çıkan sonuçlar, üçüncü gruptaki çocukların dil açısından birinci ve ikinci gruptaki çocuklardan daha gelişmiş olduğunu göstermiştir. Howe, annenin uzun yanıtlar vermesinin çocuğun daha etkin bir iletişim rolü üstlenmesine yol açtığını söyleyerek gruplar arasındaki farklılıkları açıklamıştır. Üçüncü gruptaki çocukların gelişimini sağlayan etmen, konuşmaları başlatmak için bilgi istemenin, uzun yanıtlar vasıtasıyla bilgi eklemenin ve düzeltici dönüt vermenin bir birleşimi olmuştur.

Nelson (1973), anneleri etkileşim tarzlarına göre de gruplamıştır. Araştırmacı biri "etiketleyici" diğeri "diyalog kurucu" olan iki ayrı etkileşim kalıbı bulmuştur. Etiketleyici anneler dilin etiketleme işlevine çok önem vermişlerdir. Bu nedenle, çocuklarıyla kurdukları etkileşimlerde ağırlıklı olarak isimler yer almaktadır. "Bu ne?" "Bu kuş" gibi. Buna karşılık diyalog kurucu anneler çocukları ile etkileşim kurarken, örneğin "Selam ayıcık de!" gibi ifadeler kullanarak daha sosyal olma eğilimi göstermişlerdir. Nelson, en iyisinin aynı tarzda anne ile çocuk birleşimi olduğunu öne sürmüştür. Diğeri bir deyişle, etiketleyici bir anne ile etiketleyici bir çocuğun ya da diyalog kurucu bir anne ile diyalog kurucu bir çocuğun birlikte olmasının en iyi durum olduğunu söylemiştir.

İki annenin etkileşim tarzlarını altı ay boyunca gözlemleyip karşılaştıran Lieven (1978), ise annelerin çocuklarına çok farklı biçimlerde yanıt verdiğini bulmuştur. Araştırmacı, annenin çocuğu ile etkileşim kurma tarzını belirleyen etmenin çocuğun kendi iletişim tarzı olduğunu öne sürmüştür. Birinci çocuk Beth belirli sözcükleri tekrar tekrar söyleme eğilimi göstermiştir. Bu sözcükler genellikle birbiriyle bağlantısız ya da etkileşimin meydana geldiği bağlamla ilişkisiz olmuştur. Buna karşın, ikinci çocuk Kate sözcükleri belirli bir konuyla bağlantılı olarak kullanmıştır. Bu sözcükler hem birbirleriyle hem de ortaya çıktıkları bağlamla bağlantılı olmuştur. İki annenin kızlarına verdikleri yanıtlar, çocukların konuşmaya olan katkılarının iletişimsel içeriğini yansıtmıştır. Kate'in annesi konuşmayı uzatacak biçimde sorular sorma eğilimi göstermiştir. Kate ile annesi etkileşimlerinde sıra ile söz almış ve her ikisi de etkileşime katkıda bulunmuşlardır. Diğeri taraftan, Beth'in annesi kızıyla olan konuşmalarını uzatmak için daha az çaba göstermiş ve Beth'in söyledikleri ile daha az ilgilenmiştir. Çocuğun konuşma tarzının mı annenin tarzını yansıttığını; yoksa, annenin konuşma tarzının mı çocuğunkini yansıttığını anlamak güçtür. Burada kesin olarak söylenebilecek şey, küçük yaşlarda bile çocuk ile annenin konuşmalarında bir karşılıklı

olma durumunun bulunduğu ve her ikisinin birbirini etkilediğidir. Lieven'in bulgularının konumuzla ilgisi annenin iletişim tarzı ile çocuğun iletişim tarzı arasında farklılıklar olduğunu söylemesidir. Lieven, annenin katkılarındaki farklılıkların çocuğun konuşmaya olan katkısından mı, yoksa annenin kendisinden mi kaynaklandığını bulmak için kendisinin bu çocuklarla etkileşim kurmada kullandığı tarz ile karşılaştırmıştır. Araştırmacı, kendisinin bu çocuklarla etkileşim kurarken kullandığı tarzın çocukların annelerinin kullandığı tarzlara benzediğini bulmuştur. Diğer bir deyişle, Kate ile konuşurken söylediklerini genişletme, soru sorma ve annenin yaptığı gibi yanıt verme eğilimi göstermiştir. Beth ile etkileşim kurarken ise Beth'in sözlerine bilgilendirici bir şekilde yanıt vermede güçlük çekmiştir. Sonuç olarak, yazarın Kate ile iletişim kurması daha kolay olmuştur.

Lieven'in bulguları, anne ile çocuk arasındaki etkileşimlerin yapı itibariyle karşılıklı olduğu fikrini desteklemektedir; her biri diğerini etkilemektedir ve anneler yaşları ne olursa olsun çocuklarından bağımsız dil kullanmamaktadırlar. Annenin iletişim tarzının çocuğun dil gelişimi üzerinde önemli bir etkisi olduğu kanıtlanması güç bir iddiadır. Çünkü sosyal yaşamlarında çocuklar sadece anneleriyle etkileşimde bulunmakla kalmazlar; çevrelerinde çeşitli iletişim ortakları vardır. Lieven'in de belirttiği gibi kendi çalışmasındaki çocukların her ikisi de en azından cümle/anlam açısından son derece yeterli dil kullanıcıları haline gelmişlerdir.

1.8. İŞİTME KAYBININ ETKİLEŞİME POTANSİYEL ETKİLERİ

İşitme, günlük yaşantımızda çok önemlidir. Bu duyumuz yoluyla çevremizden pek çok bilgi alırız, çevremizdekilerle iletişim kurarız (Clark,1989). Ancak, bazen çocuğun işitme kaybının çevresindeki kişilerle etkileşimlerinde çok az ya da hiç etkisi yokmuş gibi görünür. Fakat bu etkileşimlerdeki birbiriyle ilişkililik çeşitli şekillerde tehdit altında olabilir.

İşitme kaybı teşhis edilmediğinde, çocuk normal işiten akranları gibi işitsel duyum alamayacaktır. Hatta, duyu-sinirsel işitme kaybı teşhis edildiğinde ve uygun cihazlarla donatıldığında bile, girdi hem nitelik hem de nicelik bakımından azalmıştır. Çocuk cihazla bile konuşma seslerini normal bir bebeğin duyduğundan daha eksik duyar. Daha da ötesi, ileri derecede işitme kaybı olan çocuklar normal işiten akranları gibi çevrelerinde diğerlerine yöneltilen konuşmaları da duyamazlar (Ling, 1981).

Bunlar işitme engelli çocukların sözel dili edinme süreçlerinin gecikmesinin fizyolojik nedenleridir. Büyük ölçüde bu fizyolojik nedenlerle, işitme engelli çocuklar ana-babalarının mesajlarına istenilen yanıtları verememekte ya da onlara istenilen mesajı gönderememektedirler. Bu birbirinin mesajını anlayamama durumu, ilk yıllarda anne-çocuk arasındaki iletişimsel olaylara ket vurabilir (Cole, 1992).

“Amaçları işitme engelli çocuklara sözel iletişim becerileri kazandırma olan eğitimcilerin bir bölümü, işitme engelli çocukların konuşma dillerini geliştirmeyi amaçlarken şu ilkeleri temel almaktadırlar: İşitme engelli çocukların psikolojik ve bilişsel yetenekleri ile sonuçta dili işleme koyma yetenekleri normal çocuklarınkı ile aynıdır” (Tüfekçioğlu, 1989; s.55)

“İşitme engelli ya da engelsiz, çocukların bu dil becerilerini nasıl kazandıklarına bakıldığında, eğitim ve iletişim ortamlarında çocuğa sunulan dilin ve bu dilin kullanılış biçiminin çocuğun dili kullanma biçimini etkilediği görülmektedir. Yalnız çocuğun dili kullanma biçimini etkilemekte kalmamakta, aynı zamanda düşünce biçimlerini de etkilemektedir. Anne babalar ve eğitimciler çocuklar ile hangi türden konuşma biçimleri ve düşünme biçimleri kullanıyorlar ise, çocuklar bu türde düşünmeyi ve dili kullanmayı öğrenmektedirler” (Tüfekçioğlu, 1989; s.18)

Ek olarak, anne ve babalar çocuklarının işitme kaybının teşhisinden duygusal olarak etkilenebilirler ve belli bir yas sürecinden geçebilirler. Bu süreçte, çocuklarının iletişimsel ipuçlarını yeterli bir şekilde değerlendirmeleri ve onlara uygun yanıtlar vermeleri engellenebilir. Teşhisten sonra ortaya çıkabilen bu yas sürecinin uzmanların yol göstermesiyle üstesinden gelinilebilir (Cole, 1992).

1.9. İŞİTME ENGELLİ ÇOCUĞA YÖNELTİLMİŞ DİL: ANNECENİN ÖZELLİKLERİ

Normal çocuğuyla etkileşen normal işiten anneler gibi işitme engelli çocuğuyla etkileşenler de dengeli bir şekilde etkileşim kurma gayreti içindedirler. Fakat yetişkin aynı anda hem ipuçlarını hem de çocuğun söylenenlerin ne kadarını anladığını keşfetmeye çalışmaktadır. Yetişkin belki de işitme engelli çocuğun kendisini anlamadığı inancı içindedir. Bunun sonucu olarak, yetişkinler işitme engelli çocuklarla

etkileşirken, çocuğun yaşına bakmaksızın, yukarıda kısaca anlatılan "annece" denilen tavırla çocukla etkileşebilir. Bu nedenle, yetişkinin işitme engelli çocukla ve normal işiten akranıyla konuşması arasında farklılık görülebilir.

İşitme engelli çocuklara yöneltilen "annece" normal çocuklara yöneltilen dilden bazı farklılıklar göstermektedir. Birincisi, dil gelişimi geri olan çocuklarda reddedici, eleştirici, olumsuz, ve görmezden gelici yanıtlar, normal işiten çocuklara yöneltilen "annece"de olduğundan daha fazladır. Bunun nedeni, çocuğun ifadelerinin önemli ölçüde anlaşılmasında olabilir. Sonuç olarak, annelerin çocuklarının ifadelerini kabul etmelerine ve onaylamalarına çok az fırsatları vardır. Bazen normal çocukların konuşmalarının dil gelişim düzeylerinden çok daha geride oldukları dönemler vardır. Bu dönemlerde çocuklar annelerinin anlayamayacağı veya doğru yanıt veremeyeceği şeyler söylerler. Bu durumda annelerin çocuklarına ne kadar reddedici, görmezden gelici ya da kontrolcü davrandıklarını araştırmak ilginç olabilir. İşitme engelli çocuklarda annelerin olumsuzluğunun bu denli uzun sürmesinin nedenleri çocukların anlaşılabilirliğinin gecikmesi olduğu düşünülebilir.

İkinci farklılık, annelerin doğrudan emir vermelerinin sıklığıdır. Bu şu demektir, anne babalar çocuklarına sürekli olarak ne yapmaları gerektiğini söylemekte ve çocukların davranışlarını kontrol etmektedirler. Bu annelerin verdikleri emirlerin sürekli olarak çocuğun ilgisi ve konu dışında olması şaşırtıcı değildir. Ancak göz ardı edilmemesi gereken bir durum, normal işiten çocukların annelerinin de emirleri yoğun olarak kullandıkları ve bunların çocuğun dil/iletişim gelişimine yararlı olduğu belli dönemler vardır

İşitme engelli çocuklar gibi dil gelişiminde gerilik gösteren çocuklara yöneltilen anneceyle ilgili bir başka konu ise, yetişkinin işitme engelli çocuğa yönelik konuşmasının normal çocuğa yöneltilenden daha hızlı, daha az akıcı, daha az anlaşılır ve daha az duyulabilir özellikte olmasıdır. Bu ilginç gözükabilir. Çünkü, dil problemleri olan biriyle karşılaştıklarında pek çok yetişkin konuşmasını yavaşlatır ve sözcükleri daha anlaşılır olarak söylemeye gayret eder. Annenin konuşması hızlı ve az anlaşılır olduğunda, annenin az anlayan çocukla uzunca süreli bir ilişkisi olduğuyula ilişkili olduğu düşünülebilir. Annenin hızlı, sessiz, ve dikkatsiz telaffuzu onun kendi kendine konuşuyormuş gibi izlenim bırakmasına yol açar. Annenin çocukla uzun süreli ilişkisi nasıl konuşursam konuşayım çocuk anlayacak fikrini oluşturmuş olabilir. Her

durumda, özellikle işitme engelli çocuk söz konusu olduğunda, çocukla açık ve anlaşılır şekilde konuşulması gerekmektedir (Cole, 1992).

Özet olarak, çocuktaki sesleri algılama eksikliği ses-dil girdisindeki nitelik ve nicelik bakımından azalmaya neden olur. Buna bağlı olarak, dil/iletişim gelişimi sürecindeki yavaşlık ve anne-babaların duygusal tepkileri, işitme engelli çocuğun gereksinimi olan sosyal etkileşimler yoluyla işitsel ve dil girdilerinin az veya hiç olmamasına neden olabilir.

1.10. İŞİTME ENGELLİ ÇOCUKLAR VE ANNELERİNİN SOHBETLERİNE İLİŞKİN ARAŞTIRMALAR

Araştırmaların çoğunda, işitme engelli çocuklarıyla etkileşen annelerin konuşmaları, normal işiten annelerin normal işiten çocuklarıyla yaptıkları konuşmalardan büyük farklılıklar göstermiştir.

Cross (1984), normal çocukların ve dil gelişimi geri olan çocukların annelerinin etkileşimlerini incelediği bir çalışmada, dil gelişiminde gecikme gösteren çocukların annelerinin çocuklarının iletişimsel katkılarına genişletmediğini göstermiştir. Buna ek olarak, bu annelerin çocuklarına yönelttikleri konuşmaların çoğunun emir biçiminde olduğunu belirlemiştir (Bellinger, 1980; Wendell-Monnig ve Lumley, 1980).

Cross, Johnson-Morris ve Nienhuys ile (1980), işitme engelli çocuk grupları ile normal işiten çocukları yaş ile dil düzeyi açısından eşleştirmişlerdir. Bir, iki ve beş yaşlarındaki normal işiten çocuklardan oluşan gruplar ile iki ve beş yaşlarındaki işitme engelli çocuklardan oluşan gruplar meydana getirilmiştir. Bu çalışmaların sonuçları, işitme engelinin anne ile çocuk arasındaki etkileşimlere olan etkisi ile ilgili düşünceleri desteklemiştir. Bir örnek vermek gerekirse, iki ve beş yaşındaki normal işiten çocuklara yöneltilen anne konuşmalarının karmaşıklıkları arasında büyük bir fark vardır. Bu eğilim dil yetenekleri arasında önemli bir farklılık olmasına karşın aynı yaşlardaki işitme engelli gruplar için geçerli değildir. İki ve beş yaşındaki işitme engelli çocuklar daha çok bir yaşındaki normal işiten çocuklara yöneltilen dile benzeyen bir dile maruz bırakılmışlardır. Bu nedenle, işitme engelinin kendisi annenin etkileşim tarzını sınırlamıştır.

Annelerin cümle türleri çözümlendiği zaman, işitme engelli çocukların çok sayıda

emir cümlesine maruz kaldıkları görülür. Bu bulgu, diğer araştırmalarla da uyumludur (Cheskin, 1981, 1982; Wendell-Monnig ve Lumley, 1980; White ve White, 1984). White ve White, bu cümle türünün diğer özür gruplarına dahil olan çocuklar ve anneleri arasındaki etkileşimlerde de baskın olduğunu görerek, annelerin çocuklarının davranışlarını yönlendirmeyi onlarla etkileşimde bulunmaktan daha kolay bulduğunu ileri sürmüşlerdir. Bir yönergeye pratik açıdan uygun olan yanıt ona uymaktır; çocuğun hiçbir sözel yanıt vermesine gerek yoktur. Bu ise, çocuğun iletişimsel sorumluluğunu azaltır ama onun çeşitli dil işlevleriyle karşı karşıya kalmasını da engeller.

Emirlerin çok sayıda kullanılması etkileşimlerin süresini kısaltacaktır; bu durum Wendell-Monnig ve Lumley'in (1980) araştırmasında ortaya çıkmıştır. Daha da önemlisi, işitme engelli çocuğun yaşı ilerledikçe, etkileşimlerin süresinin kısaltılmasıdır. Bu eğilim, çalışmaya dahil edilen normal işiten çocuklarda tam tersi yönde olmuştur. Bu eğilimi açıklamak için oluşturulan denencelerden birisi, annelerin işitme engelli çocuklarından yanıt alamamalarından dolayı hayal kırıklığına uğradıklarıdır; bu da Greenstein, Greenstein, McConville ve Stellini'nin (1976) çalışmasıyla uyumlu bir bulgudur. Bu yazarlar, çocuğun dil düzeyi arttıkça, anne ile çocuk arasındaki etkileşimin de daha simetrik bir hal aldığını bulmuşlardır.

Daha önce de belirtildiği gibi, normal işiten çocukların annelerinin, etkileşimleri uzatmak ve çocuklarının katkılarını kabul ettiklerini göstermek için kullandıkları stratejilerden biri, anlamsal bilgiler ekleyerek çocuğun sözlerini genişletmek ve uzatmaktır (Cross, 1977, 1978; Ellis ve Wells, 1980) Nienhuys ve diğerleri (1984), normal işiten çocukların annelerinin, çocuklarının sözlerini genişlettikleri durumların sayısı ile işitme engellilerin annelerinin bu yöndeki çabaları arasında önemli bir fark olduğunu bulmuşlardır. Normal işiten çocuklar daha karmaşık dil yapılarına maruz bırakılmaktadır.

Böylece dil gelişiminde gerilik gösteren çocukların anneleri ile normal çocukların annelerinin etkileşim tarzları arasında bazı niteliksel farklılıkların olduğu ortaya çıkmıştır. Benzer olarak, ileri derecede işitme kaybı olan birçok çocuk ne cümle/anlam açısından (Kretschmer ve Kretschmer, 1978), ne de etkileşim açısından (Higginbotham, Baker ve Neil, 1980) yetenekli konuşmacılar haline gelebilmektedirler. Anne ile çocuk arasındaki ilk etkileşimlerin, çocuğun iletişimsel gelişimi üzerinde büyük etkisi olduğundan, normal işiten bir anne ile işitme engelli bir

çocuğun arasındaki etkileşimleri inceleyen kaynakların da burada ele alınması gerekmektedir.

Normal işiten çocukların dil ortamlarının yapı itibariyle sohbete dayalı olduğu yukarıda belirtilmiştir (Wells, 1981). Küçük yaştaki işitme engelli çocukların iletişimsel gelişimiyle ilgilenenler, bu çocukların iletişimsel gelişimlerini en üst düzeye çıkarmak için normal işiten çocuklarinkine benzer etkileşimleri yaşamaları gerektiğini vurgulamışlardır (Kretschmer ve Kretschmer, 1978; Ling ve Ling, 1978). Normal işiten anneler ile işitme engelli çocuklar arasındaki etkileşimleri inceleyen çalışmalar, işitme engelli çocukların annelerinin kendi etkileşim tarzlarını çocuğun dil gelişimine engel olabilecek bir biçimde değiştirdiklerini ortaya koymaktadır. Bunun dışında kalan öncü çalışma Anderson'un (1979) çalışmasıdır. Anderson, işitme engelli çocukların annelerinin soruları, emirleri ve açıklamaları kullanışları kadar söyleme katılış şekillerini ve tekrarlarını, Snow'un (1977) normal işiten ikililerden elde ettiği sonuçlarla karşılaştırmıştır. Yazar, kendi çalışmasındaki çocukların diğer çocuklarinkine benzer girdiler aldıkları ve konuşma sırasında sıraları geldiği zaman konuşmaya cesaretlendirildikleri sonucuna varmıştır.

1.11. İŞİTME ENGELLİ ÇOCUKLARLA YAPILAN ARAŞTIRMALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Anne-çocuk etkileşimlerini sınırlayan ve sonuçta çocuğun iletişimsel açıdan gelişimini engelleyen faktörün, çocuğun işitme kaybının kendisi mi olduğu, yoksa işitme kaybı sonucunda geri kalmış olan dil düzeyi mi olduğu henüz kesinlik kazanmamıştır. Yanıt muhtemelen her ikisinin birleşimidir. Cheskin (1981), çalışmasındaki annelerin hepsinin kendilerini dil öğretmeni gibi gördüklerini belirtmiştir. Annenin dili nasıl algıladığının işitme engelli çocuk ile oynarken kullandığı konuşma tarzını etkileyeceğini düşünmek son derece mantıklıdır. Ancak bu araştırmalarda işitme engelli çocukların etkileşimlerinin incelenmesinde sorunlar vardır.

Bu sorunlardan birincisi, bağlamın etkileşim üzerindeki etkisidir. Bu bölümde bağlamın anne ile çocuk arasındaki etkileşimler üzerinde yarattığı etkiler ayrıntılı olarak gösterilmiştir. Çeşitli bağlamın belirli türlerde etkileşimlere yol açtığı bulunmuştur. Çocuğun işitme kaybının bir etken olduğu bu çalışmalarda veriler sınırlı zaman birimlerinde, sınırlı sayıdaki durumlarda meydana gelen sınırlı bağlamlarda

toplanmıştır. Analizler ise bu sınırlı bağlamlarda toplanan veriler üzerine inşa edilmiştir. Buna ek olarak, verilerin toplanma şekli göz önüne alınmalıdır. Bağlam içinde yer alan gözlemcinin de etkileşim üzerinde etkisi vardır. Annenin araştırmacıyı nasıl algıladığı ve incelemenin amacından haberdar oluşu, annenin çocukla etkileşim kurma biçimini etkilemiş olabilir. Bu nedenlerle, denilebilir ki, anne ve çocuk ikilisini uzun bir süre çeşitli ortamlarda incelemek, işitme engelli çocuğun iletişim çevresi ile ilgili daha gerçekçi bir yaklaşım sağlayacaktır.

Yukarıda belirtilen araştırmalarla ilgili ikinci sorun, çocuğun etkileşime olan katkılarının sohbet analizine dahil edilmemiş olmasıdır. Normal işiten çocukların anneleri sanki sürekli monolog içinde görülürler; ama annenin söylediklerinin çocuğun eylemlerinden etkilendiği kesinlikle saptanmıştır. Çocuklar bu etkileşime sözel olarak katılmaya başladıkça, anneler kendi sözlerini çocukların söylediklerine dayandırmaya başlayacaklardır. Görünüşte asimetrik olan etkileşim aslında çocuğun etkin bir rol oynadığı ortaklaşa bir çabadır. Normal işiten çocuğun annenin katılımını nasıl etkilediği göz önünde bulundurularak işitme engelli çocuğun iletişim ortağı üzerinde bir etkisi olabileceğini beklemek mantıklı olacaktır. Bu olgu daha önceki araştırma çabalarında sürekli olarak göz ardı edilmiştir.

İşitme engellilerle yapılan araştırmalarda görülen üçüncü sorun ise, bu etkileşimleri betimlemek için kullanılan analiz yöntemlerinin türüdür. Bunların tümü annenin sözleriyle çocukların sözleri arasında çeşitli istatistiksel korelasyonlar kurarak bunları psikolinguistik terimler ile tanımlamışlardır. Bu yaklaşım normal işiten anne-çocuk ikililerinde de kullanılmıştır. Çeşitli etkileşim tarzlarının sohbetin yönünü nasıl etkilediğini ayrıntıyla açıklayan çok sayıda araştırma yapılmıştır (Ochs ve Schieffelin, 1979). İşiten anneler ile işitme engelli çocuklar arasındaki etkileşimleri inceleyen araştırmalarda ise genellikle anne tarafından kullanılan dilin üzerine odaklanılmıştır. Ama bu dilin sohbetin akışını nasıl etkilediği doğrudan incelenmemiştir. Bu çalışmalar, işitme engelli bir çocuğa sahip olmanın yarattığı kültürel etkileri de göz ardı etmişlerdir. Bu, çocuğun etkileşime olan katkısının, annenin iletişimsel çabalarını etkileyeceği gerçeğini göz ardı etmekten kaynaklanan önemli bir sınırlılıktır.

Bunlara ek olarak, normal işiten anne-işitme engelli çocuk ilişkisi üzerine yapılan çalışmaların tümünde, sonuçlar video kayıtlarının yazıya dökülmesinden çıkarılmıştır. Öte yandan, annenin neden belli bir tarzda davrandığıyla ilgili görüşleri göz ardı

edilmiştir. Bir başka deyişle, annenin dilinin ve dilin gelişimini nasıl algıladığı, işitme engelli çocuğu ile kurduğu etkileşim tarzını nasıl etkilediği görmezlikten gelinmiştir. Bu sorunları gidermeyi hedefleyen iki araştırma aşağıda yer almaktadır.

Yukarıda sözü edilen normal işiten annelerin, işitme engelli çocuklarıyla etkileşimlerinin incelendiği araştırmalardaki problemleri göz önüne alarak Plaphinger ve Kretschmer (1991) çeşitli sosyal bağlar içerisinde etkileşimde bulunan normal işiten bir anne ile onun 2.5 yaşındaki kızı arasındaki etkileşimleri betimlemişlerdir. "tek katırlı niteliksel vaka çalışması" olarak desenlenen araştırmada veri toplanmasında ve analiz edilmesinde etnografik teknikler kullanılmıştır. Veriler saha notları, video teyp kayıtları ve anneye yapılan yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşmelerden yararlanılarak 13 aylık sürede toplanmıştır. Seçilen video kayıtlar yazıya dökülmüş ve bunlar analiz için veri havuzu işlevi görmüştür. Verilerin dikkatlice incelenmesinde annenin ve çocuğun sözel ve sözel olmayan iletişimsel davranışlarının farklı iletişim bağlarında farklılıklar gösterebileceği varsayımı geliştirilmiştir. Ayrıntılı olarak analiz edilmek üzere seçilen davranışlar şunlardır:

- a . Annenin ve çocuğun bakış kalıpları,
- b . Annenin soru kullanımı,
- c . Annenin kendi kendine yaptığı tekrarlamalar,
- d . Annenin çocuğun iletişim çabalarına yanıt verme tarzı.

Yazıya dökülen video kayıtlarının, alan notlarının ve görüşmelerin incelenmesi, bu anne-çocuk çifti arasında ağırlıklı olarak iki tür etkileşimin baskın olduğunu göstermiştir. Bunlar "Etiketlemek" ve "Diyalog kurmak"tır. Etiketleme türü, annenin bir şeyi sorması ve çocuğun da onunla ilgili yanıt vermesiyle kendini göstermiştir. Bu etkileşimler yapıları itibarıyla son derece "öğretici" olmuştur ve okullarda öğretmen ve öğrenciler arasında gerçekleşen etkileşimlere benzerlik göstermiştir. Buna karşılık, diyalog kurma tarzı hem annenin hem de çocuğun başlattıkları ve devam ettirdikleri bir bilgi alışverişi şeklinde olmuştur.

Etiketleme tarzında çok sayıda ortak bakış kalıpları, annenin sınav soruları sorması, dikkat çekme işlevleri gören kendi kendine yinelemeler ve çocuğun verdiği yanıtı değerlendiren ifadeler sıklıkla görülmüştür. Buna karşılık, diyalog kurma tarzında ise, ağırlıklı olarak daha az sınırlı ortak bakış kalıpları annenin bilgi soran ve

açıklayan sorular kullanması, sohbeti devam ettiren yinelemeleri ve çocuğun iletişim çabalarına iletişimsel önem atfeden ifadeler yer almıştır.

Annenin kullandığı etkileşim stratejilerinin bütün sohbete olan etkileri de incelenmiştir. Etiketleme sırasında kullanılan stratejilerin kısa bilgi alışverişlerine yol açtığı ve çocuğa pek fazla yeni bilgi ekleme ve konu değiştirme şansı tanımadığı bulgulanmıştır. Bu alışverişlerin amacı çocuktan bilgi almak olmuştur ve görev dışındaki davranışlara izin verilmemiştir. Diğer yandan, annenin diyalog kurarken kullandığı stratejiler sohbeti uzatmayı amaçlamıştır ve çocuğun katkıda bulunabileceği birçok olanak olmuştur. Sohbetin devam edebilmesi için bu katkılar son derece gereklidir.

Bu bulgular, işiten anneler ve onların işitme engelli çocukları arasındaki etkileşimlerle ilgili daha önceki araştırma bulgularından farklılık göstermektedir. İşitme engelli çocuklar ve onların normal işiten annelerinin etkileşimlerinin doğasının, normal işiten çocukların normal işiten anneleriyle etkileşimlerine benzerlik göstermesi açısından ümit vermektedir. Bu araştırma değerli bilgiler sağlamıştır ama öğrenilmesi gereken daha pek çok durum vardır. Plaphinger ve Kretschmer'in (1991) araştırmasının sonuçları benzer özellikteki ailelere genellenebilirse de, bağlamın etkisinin başka kültürel çevrelerdeki ailelere olan etkisi hakkında daha fazla bilgiye ihtiyaç vardır.

Bu amaçla, Özyürek (1997) normal işiten bir Türk anneyle ilkökul birinci sınıfa devam eden işitme engelli oğlu arasındaki sözlü etkileşimlerde bağlamın etkisini araştırmıştır. Araştırmanın deseni Plaphinger ve Kretschmer'in (1991) yaptıkları araştırma desenine benzer olarak "tek katıllı niteliksel vaka çalışmasıdır". Bu araştırmada da veriler ailenin günlük rutinlerinde saha notları tutularak, aile üyeleriyle yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşmeler yapılarak ve anne-çocuk etkileşimlerinin video kaydı yapılarak toplanmıştır. Tüm veriler, etkinlikler temel alınarak gözden geçirilmiş ve sınıflanmıştır. Seçilmiş video teyp kayıtlarına mikro etnografik analiz tekniği uygulanmıştır. Ek olarak, niceliksel analiz de gerçekleştirilmiştir.

Verilerin analizi, anne-babanın çocuğun dilinin geri olduğunu düşündükleri fakat

normal çocukların dil gelişimine benzer olarak geliştiğini kabul ettiklerini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca, çocuğun doğal dil deneyimlerinde işitme cihazından yarar sağladığı belirlenmiştir. Sohbet ortakları tüm aile üyeleriyle grup içinde ve bire-bir sohbetlere katılmışlardır. Bire-bir sohbetler çoğunlukla anne ve çocuk arasında evlerinin oturma odasında okul, sokak ve pazar dönüşünde gerçekleşmiştir. Bu sohbetlerin seçilmiş bölümlerinin mikro analizi annenin ve çocuğun ortamla ve ortamla ilgili olmayan konu değiştirdiklerini göstermiştir. Ancak, bu konu değiştirmelerde değişik bağlama göre her birinin stratejilerinin ve amaçlarının farklı olduğu belirlenmiştir. Örneğin, Sokak Dönüşü'nde gerçekleşen sohbette annenin ortamla ilgili konu başlatmasının stratejileri çocuğa emir vermek, yorum yapmak, emir verip yorum yapmaktır. Annenin ortamla ilgili olmayan konu başlatma stratejileri ise çocuğa soru sormaktır. Aynı aktivitede çocuğun ortamla ilgili yorum yaptığı ve soru sorduğu bulunmuştur. Annenin ortamla ilgili konu başlatma amaçları iki nedene dayanmaktadır. Birincisi, çocuğunu günlük gereksinimlerini ve sağlığını düzenlemektir. İkincisi, ortamı düzenlemektir. Annenin ortamla ilgili olmayan konu başlatma amacı ise çocuğunun dikkatini ve motivasyonunu artırmaktır. Çocuğun ortamla ilgili konu başlatma amaçları annesinden farklılık göstermektedir; konu değiştirme amacı olmayıp doğal olarak gerçekleşmiştir. Ortamla ilgili olmayan konu başlığı değiştirme amacı ise annesi onu eleştirdiğinde görülmüştür. Çocuk o konu hakkında konuşmaktan kaçındığı için konuyu bilerek değiştirmiştir.

Özyürek'in (1997) araştırma bulguları, işitme engelli çocukların da sohbette aktif katılımcı olabileceklerini, sadece ortamla ilgili değil, dil gelişimi düzeyine göre ortamla ilgili olmayan konularda da konuşabileceklerini göstermesi bakımından Lucariello ve Nelson'ın (1978) normal çocuk-anne etkileşimini inceledikleri araştırma bulgularına benzerlik göstermektedir. Bunun da ötesinde, işitme engelli çocukların anneleriyle etkileşimlerinin incelendiği Plaphinger & Kretschmer (1991) ve Anderson (1979) tarafından gerçekleştirilen araştırmaların bulgularına destek sağlamıştır. Tüm bu öncü çalışmaların deseni, işitme engelli çocukların ve onların normal işiten annelerinin doğal ortamlarında çeşitli bağlamlarda etkileşimleri için olumlu bakış açısı geliştirmeye olanak sağlamıştır. Bu araştırmalar işitme engelli çocukların iletişim gelişmelerine kuramsal temeller sağlamıştır. Bu kuramsal bakış açısı işitme engelli çocuğu olan işiten ana-babalara rehberlik edebilir. Ancak, araştırmaların sonuçları benzer nitelikteki ailelere genellenebilirse de, bağlamın etkisinin farklı kültürel çevrelerdeki ailelere olan etkisi hakkında daha fazla bilgiye ihtiyaç vardır.

1.13. ARAŞTIRMANIN GENEL AMACI VE SORULARI

Yukarıdaki çalışmalarda, işitme engelli çocukların günlük yaşantılarında sürekli olarak uygun şekilde işitme cihazlarını kullandıkları rapor edilmiştir. Ancak, işitme cihazını okul dışında kullanmayan, işitme engelli çocukların, aile bireyleri ile rutin etkinlikler sırasındaki etkileşimlerini inceleyen araştırmaya rastlanmamıştır. Bu araştırmanın genel amacı, Türkiye’de yaşayan, işitme cihazını kullanmayan, bir işitme engelli çocuğun aile üyeleriyle etkileşime girdiği etkinlikleri ve en çok etkileşime girdiği kişiyle en çok paylaşarak yaptığı etkinlik sırasında kullanılan sözel, sözel+sözel olmayan ve sözel olmayan stratejileri incelemektir.

Araştırmanın genel amacını gerçekleştirebilmek için aşağıdaki sorulara yanıtlar aranacaktır. Niteliksel vaka çalışmalarının deseni gereği araştırmaya genel sorularla başlanmaktadır. Araştırmada odaklaşma gerçekleştiğinde denenceler geliştirilmektedir. (Bogdan ve Biklen, 1992). Bu sorular araştırmanın ön sorularıdır. Araştırmanın denenceleri, yöntem bölümünün sonunda ön sorular dikkate alınarak oluşturulmuştur.

Araştırmaya katılan ailede;

1. Anne ile babanın işitme engelli çocuklarının dil/iletişim gelişimlerine ilişkin düşünceleri nelerdir?
2. Etkileşimi sağlayan etkinlikler nelerdir? Bu etkinliklere kimler katılmaktadır ve rolleri nelerdir?
3. Odaklaşılan işitme engelli çocuğun katıldığı etkinlikler nelerdir?
4. Annenin, odaklaşılan işitme engelli çocuğu ile etkileşim kurarken uyguladığı stratejiler nelerdir?
5. Annenin etkileşim kurarken uyguladığı stratejilerin amaçları nelerdir?

2. YÖNTEM

Bu çalışmada işiten bir anneyle ilköğretim yedinci sınıfa devam eden işitme engelli çocuğunun “yemek hazırlama ve yemek yeme” etkinliği sırasındaki sözel, sözel olmayan ve sözel+sözel olmayan etkileşimlerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmanın bu bölümünde sırayla araştırmanın deseni, araştırmaya katılacak ailenin belirlenmesi süreci, araştırmaya katılanlar, araştırmanın geçtiği yer, araştırmacının rolü, veri toplama programı, verilerin toplanması ve düzenlenmesi süreci, verilerin değerlendirilmesi ve odaklaşma süreci, video teyp kayıtları ve araştırmanın denenceleri yer almaktadır.

2.1. ARAŞTIRMANIN DESENİ

Araştırmanın deseni niteliksel araştırma yöntemlerinin bir çeşidi olan vaka incelemesidir. Mikroetnografik vaka incelemesi, tek kişinin, olayın, kurumun ya da bir topluluğun belli bir özelliğinin analizinin ayrıntılı betimi olarak tanımlanmıştır. Vaka çalışması, bir ortamın tek bir kişinin, tek bir tür dökümanın veya olayın ayrıntılı olarak incelenmesi olarak tanımlanmaktadır (Bogdan ve Biklen 1992; Dobert, 1984; Sax, 1968). Çok çeşitli niteliksel vaka çalışmaları vardır. Organizasyonların geçmişini inceleyen vaka çalışmaları; Bu çalışmalar belli organizasyonlara odaklaşırlar. Bu organizasyonun gelişimini izlerler. Yaşam hikayesi vaka çalışmaları; Araştırmacının bir kişinin ağzından o kişinin kendi hayat hikayesini öğrenmek için görüşmeler yapmasıdır. Çok vakalı çalışmalar; Araştırmacılar iki ya da daha fazla katılanla veya ortamda çalıştıkları zaman bu çok vakalı çalışma olarak adlandırılır. Gözleme dayalı vaka çalışmaları; Esas veri toplama tekniği katılımcı gözlemdir. (Bogdan ve Biklen, 1992)

Araştırmanın odağı ise okul, rehabilitasyon merkezi, fabrika gibi organizasyonların tümü veya bir bölümüdür. Niteliksel araştırmacı parçayı tek başına değil, parçanın bütünüle ilişkisine göre inceler (Bogdan ve Biklen, 1992). Sosyal

ortamın ve fizisel ortamın uzun süre gözlenmesi araştırmanın odağının belirlenmesine yardımcı olur.

Bu çalışmada, araştırmacı ailenin doğal ev ortamında 6.11.1997 – 30.7.1998 tarihleri arasında dokuz ay katılımcı gözlemci olarak bulunmuştur. Bu zaman dilimi içerisinde yetmiş iki saatlik bir sürede verilerini toplamıştır. Veriler gözleme dayalı saha notları tutma, anne ve baba ile yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşmeler yapma, aile arasındaki etkileşimleri teybe ve anne ile çocuğu arasındaki iletişimsel etkinlikleri video teybe kaydetme teknikleriyle toplanmıştır. Bu teknikler, araştırmacının doğal ortamlarda süregelen etkileşimleri yakalamasına ve bunları sistematik olarak analiz etmesine olanak sağlamıştır. Toplanan verilerin dökümleri yapılmıştır.

Bu çalışmada analiz iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Sahada analiz; veriler toplanırken yapılan analiz çalışmalarıdır. Araştırmacı araştırma yaptığı alanı giderek daraltıp, belli bir konu üzerine odaklaşırken o zamana kadar topladığı verilerle de bir makro analize gidebilmektedir. Vaka çalışmasında verilerin analizi ters duran bir huni şekline benzetilebilir. Başlangıç kısmı geniştir, gittikçe daralıp belli bir noktaya odaklaşma söz konusudur (Bogdan ve Biklen, 1992).

Verilerin toplanmasından sonraki analiz; odaklaşılan durum hakkında toplanılan verilerle gerçekleştirilen mikro analizdir (Bogdan ve Biklen, 1992).

Bu çalışmada işiten anne ile işitme engelli çocuğunun etkinlikler sırasındaki etkileşiminin ayrıntılı incelemesine yer verilmiştir. Araştırmanın deseni gereği, anne ile babanın işitme engelli çocuklarının dil / iletişim gelişimlerine ilişkin düşünceleri alındıktan sonra ailede etkileşimi sağlayan etkinliklere bakılmıştır. Her etkinliğe aile bireylerinden kimlerin katıldığı ortaya çıkarılarak, etkinliklerin ve katılan kişilerin yüzdeleri hesaplanmıştır. Anne ve baba ile yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşmeler de yapılarak odaklaşılan kişiler belirlenmiştir. Anne ile işitme engelli çocuğunun paylaşarak yaptıkları rutin etkinlikler belirlenerek sayıları ve yüzdeleri hesaplanmıştır. Annenin etkileşim kurarken uyguladığı sözel, sözel olmayan ve sözel+sözel olmayan stratejileri ortaya çıkarmıştır. Bu stratejilerin sayıları ve yüzdeleri hesaplandıktan sonra, annenin stratejileri hangi amaçla kullandığı belirlenmiştir.

2.2. ARAŞTIRMAYA KATILACAK AİLENİN BELİRLENMESİ SÜRECİ

2.2.1. Araştırma İçin Ailenin Bulunması

Araştırmanın başlangıcında işitme engelli çocuğu olan bir aile bulunması ve okul çağındaki işitme engelli bir çocuk ile normal işiten annesinin okuma yazma etkinlikleri sırasındaki etkileşimlerinin incelenmesi kararlaştırılmıştır.

Araştırmacı ailenin bulunması ile ilgili çalışmalarına aktif olarak 22.8.1997 tarihinde başlamıştır. Bu tarihte Rehberlik Araştırma Merkezi'ne (R.A.M.) giderek Eskişehir ilindeki işitme engelli çocuğa sahip ailelerin listesini almak istemiştir. Yaz dönemi olması ve R.A.M'deki yetkililerin sınırlı sayıda olması nedenleriyle istenen sonuç elde edilememiştir. Araştırmacı, bir arkadaşı aracılığıyla Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir ilköğretim okulunda beşinci sınıfta okuyan, işitme engelli bir öğrencinin bulunduğunu öğrenmiştir. 9.9.1997 tarihinde, Melahat Ünügür ilköğretim okuluna giderek sınıfında işitme engelli öğrenci bulunan öğretmen ile tanışmak istemiş fakat öğretmen ile görüşme fırsatı elde edememiştir. Aynı gece, araştırmacı öğretmeni telefonla arayarak öğrenci ve ailesi hakkında bilgi almıştır.

Araştırmacı 10.9.1997 tarihinde saat 10:30'da öğrencilerin genellikle yatılı olduğu Ahmet Yesevi İşitme Engelliler İlköğretim Okulu dördüncü sınıfta ve yedinci sınıfta okuyan iki işitme engelli kardeşin ailesinin yanında kaldıkları haberini almıştır.

11.9.1997 tarihinde araştırmacı R.A.M'e gidip bilgisayardan Eskişehir ilindeki işitme engelli öğrencilerin isim listesini ve yönlendirildikleri okulların ismini almıştır. Listede 91 öğrenci olduğunu görmüştür. Bu öğrencilerin 44 tanesi ilköğretim birinci sınıf ile beşinci sınıf arasında kayıtlı çıkmıştır. Diğerleri ilköğretim altıncı, yedinci, sekizinci sınıflar ve lisede kayıtlı bulunmuştur. Araştırmacı listeyi 12.9.1997 tarihinde incelemiştir. Öğrencilerin işitme engeline ilişkin bilgilerin vermediğini görmüştür. Ahmet Yesevi İşitme Engelliler İlköğretim Okulu'ndaki işitme engelli öğrencilerin yatılı olması ve sadece bir ailenin Eskişehir'de olması araştırmacıyı tedirgin etmiştir. Araştırmanın uzun süre gözleme dayalı olarak ev ortamında yapılması planlandığı için ailenin araştırmacıyı kabul edip etmemesi söz konusu olabilecektir. Araştırmacı bu yüzden R.A.M.'inden aldığı listeyi ikinci bir alternatif olarak saklamıştır.

Araştırmacı 20.10.1997 tarihinde Ahmet Yesevi İşitme Engelliler İlköğretim Okulu'nun müdüründen randevu almıştır. 24.10.1997 tarihinde Müdür ile görüşme yapılmıştır. Niteliksel araştırmayı aile ortamında yapabileceğini belirterek, aile ile tanışma ve araştırma için izin alınmıştır (Ek A). Aynı gün dördüncü sınıfta bulunan işitme engelli öğrencinin öğretmenleriyle görüşülmüştür. Öğretmenlerin aileye araştırmacıyı bildirmeleri istenmiştir.

5.11.1997 tarihinde araştırmacı Ahmet Yesevi İşitme Engelliler İlköğretim Okulu'ndaki öğrencinin öğretmeniyle bir telefon görüşmesi yapmıştır. Öğretmen araştırmacının 6.11.1997 tarihinde ailenin evine gidebileceğini bildirmiştir.

2.2.2. Aile İle Araştırma Hakkında Görüşme

Araştırmacı, aile ile 6.9.1997 tarihinde 17:45 – 19:20 saatleri arasında 1 saat 35 dakika süren ilk görüşmeyi gerçekleştirmiştir. Araştırmacı aile üyeleri ile tanışmıştır. Araştırmanın bu ilk basamağı araştırmacıyı heyecanlandırmıştır. Çünkü Eskişehir ilinde daha önce hiç gitmediği bir mahalledeki ev adresine gitmek, tanımadığı insanların doğal ev ortamlarına girmek, kendini araştırmacı olarak kabul ettirebilmek, uzun süreli çeşitli veri toplama tekniklerini kullanarak bir sonuca ulaşabilmek başlangıçta ona zor gözükmiştir.

Bu endişesini aynı gün yazdığı günlüğünde şöyle belirtmiştir. "Saat 17:10'da İÇEM'den ayrıldım... Çiçek evinden pembe çiçekli bir menekşe aldım. Hediye olacağını belirterek daha özenli paket yapılmasını rica ettim. Ya ben zaman geçiyor diye telaşlıydım, ya da çiçekçinin eli ağırdı! Çiçeği paketleyip bana sunması biraz zaman aldı. Hava kararmıştı. Minibüse bindim... Giderken şunu düşündüm. Niteliksel araştırma okyanusta inci aramaya benziyor... Aileyle konuşacaklarım birden kafamdan silinmişti. Söylemek istediklerimi kendime bile tekrar edemiyordum... Minibüsten indim. Adresteki sokağın yanına geldim. Hafif yokuş yukarı olan sokakta yürüdüm. Sadece köşe başlarında sokak lambaları olduğu için karanlıktı... Bir kız çocuğuna "14 numaralı ev neresi?" diye sordum. Kız "kimi arıyorsunuz?" dedi. Cevap veremedim. Öğrencilerin adı dışında anne ve babanın adını bilmiyordum. Kendi kendime sessizce güldüm... Evin sokağın sağ tarafında ve iki katlı olduğunu bildiğim için, iki katlı evlere baktım. Birisinde hiç ışık yoktu. Diğeri olabileceğini düşündüm (Günlük: sayfa: 22-25, satır: 21-108).

Araştırmacı 14 numaralı evin ziline basınca anne "kim o?" diyerek kapıyı açmıştır ve onu "buyrun hoca hanım hoşgeldiniz" diyerek karşılamıştır. Evde annenin dışında baba, işitme engelli olan bir kız ve erkek çocuk vardır. Ailenin ilk görüşmedeki rahatlığı ve onu dostça kabul edişi, araştırmacıyı rahatlatmıştır. Yapılandırılmamış ilk görüşme sırasında araştırmacı ailenin özgeçmişini hakkında bilgilenmiştir. Araştırmacı kendi hakkında da aileyi bilgilendirdikten sonra araştırma sürecinin en az altı ay olacağını, bu süreç içerisinde değişik zaman dilimlerinde gözleme dayalı notlar alacağını, odyo teyp ve video teyp kayıtlarının yapılacağını belirtmiştir. Bunların niteliksel araştırmanın bir gereği olduğu vurgulanarak aileden izin istemiştir. Annenin "Çocuklar saat dörtte evde. Ben bütün gün evdeyim. Kapım her zaman açık. Ne zaman başlıyorsunuz hoca hanım? Ne var, siz oturacaksınız yazı yazacaksınız" diyerek belirtmesi, babanın da bunu desteklemesi araştırma koşullarını ve araştırmacıyı kabul ettiklerini göstermiştir. Bu görüşmede, araştırmacı aile bireylerinin kimlik bilgilerinin gizli kalacağını belirtmiştir. İlk ziyarette alınan sözel izin daha sonraki ziyaretlerde yazılı izin formunda belirtilmiş ve anne ile babanın imzalaması sağlanmıştır (Ek B).

2.3. ARAŞTIRMAYA KATILANLAR

2.3.1. Can Ailesinin Özgeçmişini

Bu araştırmaya katılan Can ailesi normal işiten anne ve baba ile işitme engelli bir kız ve işitme engelli erkek çocuk olarak dört bireyden oluşmaktadır. Aile bireylerinin nüfusa kayıtlı oldukları il Erzincan'dır.

Anne ile baba 6.2.1998 tarihinde yapılan görüşmede kendilerinin üçüncü kuşak torun olduklarını anlatmışlardır. Ailenin üç çocuğu olmuştur. Birinci çocukları Elif, ikinci çocukları Ali, üçüncü çocukları Burhan'dır. İkinci çocukları doğumundan üç gün sonra ölmüştür. Elif ile Burhan'ın arasında beş yaş fark vardır. Elif üç aylık iken baba Erzurum'un ilçelerinden birinde ayakkabı fabrikasında çalışmaya başlamış ve Eskişehir'e gelinceye kadar sadece hafta sonları ailesini görebilmiştir.

Aile Eskişehir'e 1990 yılında Burhan sekiz aylık iken gelmişler ve on aylık iken Anadolu Üniversitesi İşitme Engelli Çocuklar Eğitim ve Araştırma Merkezi'ne (İÇEM) başvurmuşlardır. Dört-beş ay Erzincan'dan ayda bir gelerek İÇEM'den aile eğitimi almışlardır. Eskişehir'de, Erzurumlu bir ailede misafir olarak kalmışlar ve bu ailenin

özel eğitim öğretmeni olan kızlarından yararlanmışlardır. İki aile arasındaki bu dostluk halen devam etmektedir. Aynı yıl oturdukları evi satın alarak Eskişehir'e yerleşmişler ve İÇEM'deki aile eğitimlerine devam etmişlerdir.

Anne ve baba Eskişehir'e gelme nedenlerini, çocuklarının işitme engelli olmasına bağlamaktadır. 10.11.1997'de yapılan görüşmede anne: "... Bizim memleket Erzincan, hı, hı, gelme nedenimiz çocuklarımız. Nedenim yok. Başka nedenim yok. Çocuklarımın hayatı kurtulsun..." (Görüşme:1, sayfa: 1-8, satır: 1-184) diye açıklamıştır. 6.2.1998'de yapılan görüşmede baba: "... Geldik buraya. Hiç düşünmezdik gelecektik buralara diye... Burhan da... geldik. Şöyle geldik. Havale ettiler (Görüşme:3, sayfa: 31-33, satır: 675-718) diye açıklamıştır.

Anne ve baba ile yapılan görüşmelerde Eskişehir'e alışmakta zorluk çektiklerini, fakat komşularıyla olan ilişkilerinin güzel olduğunu belirtmişlerdir. Uzakta da olsalar akrabalarıyla olan iletişimlerinin kuvvetli olduğunu açıklamışlardır. Araştırmacı gözlemleri sırasında ailenin günlük yaşantılarında akrabalarıyla olan iletişimlerine şahit olmuştur.

2.3.2. Baba: Cengiz Can

Cengiz Can, 1959 Erzincan doğumlu olup araştırmanın veri toplama aşaması sırasında 39 yaşındadır. Baba uzun boylu, zayıf ve kumraldır. 1990 yılında Eskişehir'e geldiklerinde kamu sektörüne ait bir fabrikada işçi olarak çalışmaya başlamıştır. Sigortalı olarak çalıştığı bu fabrikanın özelleşmesinden sonra Ocak 1998'de işten çıkarılmıştır. Emekli olmasına üç yıl kaldığı için sigortayı ödeyebilmek için değişik işlerde çalışmaktadır. İşten çıkarılması aile bireylerini üzmüşse de herşeye rağmen olaylara olumlu bakabilmektedirler. Anne "Napalım, her işte bir hayır vardır. Borcumuz yok. Kira parası da alıyoruz. İş olursa Cengiz çalışıyor. sağlık olsun. Ben de el işi yapıyorum. Eee, kardeşlerim de kolluyor, para gönderiyor..." diye ifade etmiştir. Babanın işsiz olması evde daha çok bulunmasını sağlamıştır. Araştırmacı babanın çocukları ile yaptığı etkinlikleri ve bu etkinlikler sırasındaki etkileşim biçimlerini ve amaçlarının yapısını gözlemleyebilmiştir.

Baba ile Elif'in iletişim kurdukları etkinlikler; yemek yemek, televizyon seyretmek, ev içindeki küçük tamir işlerini yapmak, bahçeyi düzenlemek, oyun

oynamak, gazeteye bakmak, Elif'in yaptığı el işlerine, resim ve ödevlerine bakmaktır. Araştırmacının gözlemleyemediği fakat yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşmelerde, baba çocuklarıyla çarşıya, pazara giderek alışveriş yaptıklarını belirtmiştir.

Görüşmelerde baba çocuklarıyla olan ilişkilerini şu şekilde ifade etmiştir: "Akşamları Elif ve Burhan ile beraber oyun oynuyoruz. Yazma – çizme... Televizyon onlar için. Tabii kendileri onlar hangisini istiyorsa, onlar için çalışıyor zaten. Ben de bir haberlerde açıyorum o kadar. Oyun kağıtları var. Pişti, mişti... SOS oyunu. Kim daha çok puan aldı? Kim daha çok sayı yaptı? Kare yapıyorlar. Küçük küçük bulmaca gibi. SOS harfini bulan devam ediyor oyuna. Harf yazma oyunu. İskambil kağıtları ile oyun oynuyoruz. Bir kelime bir işlem yazıyoruz işte. Hangi harfi A diyor. Varsa yazıyor. Yoksa altına çizgi çekiyor. Varsa yazıyor. Yoksa boş geçiyor. Bir birer yazıyor. Şarkıcı diyor. Veya bir hayvan adı diyor. Bildik bildik. Bilemedikse ceza. Tekrar o başlıyor..." (Görüşme: 3, sayfa: 41-43, satır: 894-949).

Baba çocuklarının istedikleri, hoşlandıkları etkinliklerde iletişime girdiğini; birincil planda onların isteklerinin göz önüne alındığını belirtmiştir. Etkinliği başlatma ve bitirme davranışı çocuklara aittir. Araştırmacı dokuz ay süren araştırmasında bu davranışları gözlemleyebilmiştir.

2.3.3. Anne: Zeynep Can

Zeynep Can, 1959 Erzincan doğumlu olup araştırmanın veri toplama aşaması sırasında 39 yaşındadır. İlkokul mezunu ve ev hanımıdır. Orta boylu, hafif toplu, siyah saçlı ve kumral tenlidir. Sıcakkanlı, misafiri seven, daima güler yüzlü, hayata olumlu bakan, dostluk ve iyiliklerin olmasını dileyen bir kişidir. Ev işlerinde titiz ve tutumludur. Elindeki malzemeyi en iyi şekilde değerlendiren bir kişidir. El işi yaparak aile bütçesine katkıda bulunmaktadır. Çocuklarına uzaktan model olmasını bilen, çocuklarını koruyan, açık sözlü ve kadere inanan birisidir.

Anne 10.11.1997 tarihinde yapılan görüşmede on kardeş olduklarını, kardeşlerinden bazılarının yurt dışında, bazılarının ise Erzincan'da yaşadıklarını, uzakta da olsalar kardeşler arasındaki bağlılığın kuvvetli olduğunu belirtmiştir. Anne çocukken okumak istemediğini anlatmıştır: " Ya okumayı sevmedim. Yaa okulumuz

vardı canımm. Okulumuz köyümüzde vardı. Köyde oturuyoduk. Erzincan içinden geçtik. Öbür kardeşlerim hep okudular. Gel gelelim ben okumadım. Okumadan bir kere tiksindim ondan gitmedim. Yoksa okul yakındı canım. Yaa içimde havasımı yoktu. Bilmiyom ne miydi? (Görüşme:1, sayfa: 29-30, satır: 655-671).

Anne, el işi yaparak aile bütçesine katkıda bulunmaktadır. Eskişehir'e gelme nedenini Burhan'ın da işitme engelli olmasına bağlayarak 2.2.1998 tarihinde yapılan görüşmede: "...Ya Burhan olmasaydı Eskişehir'e gelmezdik heralde. Gelmediğimize göre Erzurum'a giderdik. Erzurum'a yazdırırdık. Erzurum'da da var ya engelliler okulu... Tabii Elif için giderdik. Elif'i yurttan koymazdık. Elif ilkokula başladığı sırada biz Burhan'ı Eskişehir'e. Biz de tayin yapınca. Elif altı ay sonra yatılı hakkı geldi buraya..." diye belirtmiştir (Görüşme:2, sayfa: 73-80, satır: 1563-1720).

Anne, günlük yaşantı içerisinde tekrarlanan rutin etkinlikler sırasında çocuklarıyla etkileşime girmektedir. Bunlar; televizyon seyretme, ev temizliği, yemek hazırlama, yemek yeme, meyve ve çerez yeme, çay, kahve vb. servisi yapma, bulaşık yıkama, çamaşır yıkama, oyun oynama, el işi yapma, alışveriş yapma, gazete-dergi vb. bakma, giyinme, süslenme, ödevlere bakma, misafir ile ilgilenme... v.b.dir.

Anne Elif'in kendisine daha düşkün olduğunu 2.2.1998 tarihinde yapılan görüşmede açıklamıştır. Anne "...Elif üç aylıkken Cengiz işbaşı yaptı. Yedi sene kaldı... Tanımıyordu ki hafta sonları gelip kalıyordu. Kış oldu mu cumartesi öğleden sonra gelirdi. Pazar günü akşama doğru gidiyordu... Elif, Cengiz eve geldi mi koymuyordu, gelmesin diyordu... Burhan hep babasının yanında büyüdü. Babaya daha çok bağlı. Elif de "boşver" diyor. "Biz ikimiz biriz" diyo "onlar da ikisi bir olsun." O da bana bağlı (Görüşme: 2, sayfa: 82-88, satır: 1770-1915).

Anne ayrıntılı gözlemler sırasında araştırmacıya Elif'in, yemek dışında baklava gibi tatlıları yaptığını, çarşığı kendisinden daha iyi bilerek arkadaşlarıyla dolaştığını, ev işlerini yerine getirdiğini ve Burhan'ın Elif'e olan düşkünlüğünü anlatmıştır.

Görüşmelerde anne çocukları ile ilişkilerini şu şekilde ifade etmiştir: "...Yaa Elif. Elif iyi anlaşıyor. Beraber anlaşır, gidiyoruz işte. Ne kimse kapıma geldi. Senin çocukların çocukları dövüyor, ya rahatsız ediyor. İşitmedim. Ya, yapmazlar da. Onu kimsenin kapısına bensiz gitmezler. Rahatsız etmezler. Evde otururlar. El işi bildiğim kadarıyla. Benim pek okur yazarım yok. Pek bilmiyorum. Beyim daha çok ilgileniyor.

Hani hesap işi olsun. Yazma işi olsun. Elif'in el işi olursa ilgileniyorum. Kendi üzerime düşenleri yapıyorum. Ama bilmediğim bir şeyi hani okulda pek fazla okumayı yazmayı pek yapmıyorum. Genelde yapıyoom canım...(Görüşme: 1, sayfa: 27-29, satır: 619-668). Elif en çok boya yapıyor. El, el işini seviyor. Temizlikte yardım ediyor. Yani temizlikte gönü olduğu sırada güzel yapıyor. Elif güzel bulaşık yıkıyor.. Temizliğe, giyinmesine falan kendi kendine bakıyor. Kendine giysileri özendiriyor. Tabii kendi seçiyor herşeyi. Bayramda, gittiler kendi beğendi, kendi aldı. Elif yardım ediyor bana canım. Yatak falan sarıyor, topluyor... Saçını maçını tarıyor. Kendi tarıyor. Kendi yapıyor. Bol bol Elif ile televizyon seyrediyoruz. İşte. Açarız onlar bakarlar. Hoşlarına hangisi giderse ona bakarlar. İsterler. Hoşlarına giden programları, sanatçıları izliyoruz. Çizgi filmlerdeki olayları bize anlatıyorlar. Biz onlara anlatmaya çalışıyoruz. Ders çalışıyoruz. Bilemediklerini soruyorlar. Merak ediyorlar. Biz de anlatıyoruz. Televizyonla kendilerini avutuyorlar. Kışın havalarda soğuk. Dışarı çıkamıyorlar onlar izliyor. Biz de izliyoruz..." diye belirtmiştir. (Görüşme: 4, sayfa: 67, satır: 116-145).

2.3.4. Ailedeki Çocuklar

Aile biri kız ve biri erkek iki çocuk sahibidir. 6 Şubat 1998 tarihinde yapılan yarı yapılandırılmış görüşmede anne: "...Elif'ten önce başka çocuğumuz olmadı. Elif ilk çocuğumuz. Burhan üçüncü" diye belirtmiştir. Baba da "İlk çocuğumuz Elif. Burhan üçüncü. İkinci doğdu, öldü..." diyerek tekrarlamıştır. Anne ve baba çocuklarının işitme engelli oluş nedenlerini kan uyuşmazlığı olarak açıklamışlardır. Anne "...Ali üç gün yaşadı. Sarılıktı off! Valla doktorlar sarılıktan şey yaptı. Zaten ondan kan uyuşmazlığı çıktı o çocukta, Elif'te hasta falan olmadım ki! Doktora falan gitmedim ki! İkinci çocukta çıktı kan uyuşmazlığı" diye belirtmiştir.

2.3.4.1. Burhan Can

Burhan, 1989 Erzincan doğumludur. Çalışma başladığı zaman Ahmet Yesevi İşitme Engelliler İlköğretim Okulu'nun dördüncü sınıfında okumaktadır. Burhan; güler yüzlü, çekingen, sakin, sevimli bir çocuktur. Yuvarlak yüzlü, beyaz tenli ve siyah saçlıdır. Yaşına göre normal boyda ve kilodadır. Evde resim yaparak, televizyon seyrederek, gazete sayfalarındaki resimlere bakarak; bahçede ve sokakta ise

tek başına ya da grup oyunlarına katılarak, alışverişe çıkarak ve ödevlerini yaparak boş zamanlarını geçirmektedir. Anne ve babasından çok ablasıyla birebir iletişime girmektedir. Annesinin belirttiği gibi ablasının gittiği her yere o da gitmek istemektedir. Ablasının kız arkadaşlarının evine o da gitmekte, gece kalmakta her yıl tatillerde ablasıyla birlikte Erzincan'a giderek anne ve babasından ayrı kalmaktadır. Burhan, ablası ile iletişimde işaret kullanmaktadır. Anne ve babasıyla ses ve işareti birlikte kullanarak iletişime girmektedir.

2.3.5. Odak Çocuk: Elif Can

Elif, 14 Eylül 1984 Erzincan doğumludur ve ailenin birinci çocuğudur. Araştırma sürecinde, 14 yaşında olup Ahmet Yesevi İşitme Engelliler İlköğretim Okulu'nun yedinci sınıfına başlamış ve tamamlamıştır. Elif, zayıf ve yaşına göre uzun boylu ve esmer bir kızdır. Omuz hizasında düz, siyah saçları vardır.

Elif, ev işlerini yapma, el işi işleme, televizyon izleme, yemek hazırlama, yemek-meyve-çerez yeme, içecek içme, oyun oynama, bahçe işlerine yardım etme, alışveriş yapma, ödev yapma, gazete-dergi gibi resimli kaynaklara bakma gibi etkinliklerde yer almaktadır. Elif bu etkinliklerde ses ve işaret kullanarak aile bireyleriyle dialoglara girmektedir.

Anne ve baba yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşmelerde araştırmacının gözlemlediği etkinlikleri Elif'in yaptığını belirtmişlerdir.

2.3.5.1. Elif'in Tıbbi Özgeçmişi

Elif normal doğum ile Erzincan devlet hastanesinde dünyaya gelmiştir. Anne ile baba kan uyuşmazlığı nedeniyle Elif'in işitme engelli olduğunu belirtmiştir. Aile, Elif'in işitme engelli olduğunu bir yaşında farketmeye başlamıştır. Anne "...Birincisinde kızda bilmedik. Bilmeyerek yaptık kız altı aylıkken havale geçirdi. Kız oturup televizyon falan izliyordu. Altı aydan sonra da farketmedik biz. Çocuk bir yaşından sonra farketmeye başladık. Bir sene sonra biz çocuğu farketmeye başladık. Kız yürüdü... Kızı Ankara'ya getirdik. Orada öğrendik. İşitme engelli dediler. Doktorlar kan uyuşmazlığı ile işitme engelli oldu dediler..." (Görüşme: 1, Sayfa: 15-17, Satır: 345-392). Annenin de belirttiği gibi Elif Erzurum'dan Ankara'ya sevk

edilmiştir. İşitme kaybı teşhisi konularak “Akustik Empedans” ve “Saf Ses Odyometre” testleri yapılmıştır. Elif cihazlandırılmıştır. Aile Ankara’dan Eskişehir’e gelmiştir. Eskişehir Tıp Fakültesine bağlı hastanede odyometrik ölçümler yapılmıştır. Elif “İşitme Engelli Çocuklar Eğitim ve Araştırma Merkezi”ne sevk edilerek “Akustik Empedans” ve “Saf Ses Odyometre” testleri yapılmıştır.

Araştırma süreci içinde, 16.2.1998 tarihinde İÇEM Odyoloji kliniğinde “Akustik Empedans” ve “Saf Ses Odyometre” testleri yapılmıştır (EK-D). Odyolog test sonucunu açıklamıştır. Elif’in işitme testi sonuçlarına göre her iki kulakta sensorineural işitme kaybı olduğunu belirtmiştir. Sensorineural işitme kaybı; iç kulakta ya da işitme sinirlerinde yer alan bir hasar sonucu kalıcı işitme kaybıdır (Tüfekçioğlu, 1989).

Odyolog, Elif’in sol kulakta 500 Hertz’de 115 dB ve 1000 Hertz’de 120 dB’de cevap aldığını, sağ kulağında ise sadece 1000 Hertz’de 115 dB’de cevap alabildiğini açıklamıştır. Uzman kişi, Elif’in çok ileri derecede işitme kaybı olduğundan gürültüleri, yüksek çevre seslerini farketemediğini, cihazlarıyla konuşma seslerini almasının zor olduğunu, dudak okumada yardımcı araç olarak kullanabildiğini belirtmiştir. Odyolog cihaz takmasının, yüksek çevre seslerini ve yüksek seviyedeki konuşma seslerini farketmesi açısından bir kazanç olduğunu vurgulamıştır.

2.3.5.2. Dil ve İşitsel Bilgiler

Elif, her iki kulağında da Unitron US80PP kulak arkası cihaz kullanmaktadır. Araştırma sürecindeki ayrıntılı gözlemlerde Elif’in cihazlarını okulda taktığı, evde takmadığı görülmüştür. Can ailesinde görülen sosyal etkileşim içinde konuşulan dil Türkçe’dir. Aile bireyleri Elif’in işitme engelli olmasından dolayı sosyal etkileşimlerinde onunla konuşurken sözel ifadeler ya da işaretler kullanmaktadırlar.

Ayrıntılı gözlemler ve video kamera kayıtlarında, Elif’in aile bireyleri ile iletişimde işareti birincil planda kullandığı görülmüştür. Anne ile baba etkinlikler sırasında, Elif ile etkileşime girerken sözel ifadeler ve işaretleri kullanarak konuşmaktadırlar. Elif aile bireyleri ile uzun süreli dialog türünde karşılıklı etkileşime girmemektedir. Kısa süreli dialoglarda ayrıntılı gözlemler sırasında ne? nasıl? niçin? nerede? gibi sözel sorularla dialogları genişlettiği görülmüştür. Bu soruları ağız hareketleri ile birlikte yüz mimiklerini kullanarak düşüncelerini ifade edebilmiştir.

Araştırmacıyla iletişim kurmak istediği zaman sözel dili kullanmıştır. Elif anlaşılmayan bu sözel dilini yine el, kol, yüz hareketleri ve yüz mimikleri ile desteklemiştir. Anne ile bir gün araştırmacıyı karşılamış ve "buy" demiştir. Elif en fazla iki sözcüklü sözel ifadelerde de bulunmaktadır. Ayrıntılı gözlemler içindeki bu etkileşimlerden örnekler verilmiştir. Araştırmacı, 12.2.1998 tarihinde anne, baba, Elif ve Burhan'ın kahvaltı yaparken etkileşimlerini gözlemiş ve sahada notları tutmuştur. Aile bireyleri oturma odasında kahvaltı yapmaktadırlar.

Başlama Saati : 10:10
 Bitiş Saati : 10:25
 Süre : 15 dk.

“Anne kahvaltılıkların bulunduğu bakır tepsiyi getirdi. Tepsinin üzerinde iki pasta tabağında iki değişik çeşit peynir var. Birisi lif lif ayrılmış. Birisi dilim dilim kesilmiş. Bir tabakta vişne reçeli, bir tabakta zeytin ve bir tabakta yağ var. Yere örtü sererek üzerine koydu. Elif eline bıçağı aldı. Yere dizlerinin üzerine oturdu. Kumaş örtünün üzerine ekmeği koydu. Dilim dilim kesmeye başladı. Baba el işareti ile kanapenin üzerindeki yastığı gösterdi. Elif ayağa kalktı, kanapede dayalı duran diktörtgen yastıklardan birini aldı. Babasına verdi. Anne, baba, Elif ve Burhan yere oturdular. Anne çayları koyarken, Elif ayağa kalktı. Televizyon dolabının kapağını açtı. Büyük bir kavanoz içindeki oraleti getirdi. Burhan'ın bardağına koydu... Baba sağ eliyle Elif'in sol koluna hafifçe dokundu. Bakarak gülümsedi. Elif babasına bakarak “duy” diye bir sesletimde bulundu. Baba televizyon kumandasını aldı. Kanal D'yi açtı. Elif televizyona baktı. Televizyonun kapalı olduğunu gördü” (Ayrıntılı gözlem: sayfa: 7-10, satır: 134-220).

Elif işaretleri çok iyi değerlendirerek çevresindeki kişilere tepki vermektedir. Gözlem verilerine göre, isteği doğrultusunda iletişimi başlatan kişi olabilmektedir. Elif, gözlem yaparak davranışları taklit ederek öğrenmeye çalışmaktadır. Televizyon sosyal yaşantıyı ve dili öğrenmek de Elif için bir araçtır. Televizyondan özellikle yemek tarifi programını dikkatli bir şekilde zevkle izlediği sıklıkla görülmüştür. Anne ya da babasıyla iletişime girerken televizyonu bir araç olarak kullanarak, yarışma programlarındaki harfleri, kelimeleri dudak okuma ve el işareti ile tekrarladığı görülmüştür.

Araştırmacı 04.1.1998 tarihinde anne ile Elif'in oturma odasında el işi yaparak, televizyon seyretmeleri sırasındaki etkileşimlerini gözlemiş ve sahada notlar tutmuştur.

Başlama Saati : 14:20
Bitiş Saati : 14.30
Süre : 10 dk.

“Anne hafif öne eğilerek televizyona baktı ve gülümsedi. Önünde Elif olduğu için iyi göremiyor. Cam kenarındaki kanepeye geçti. Televizyona bakmaya başladı. Elif'te televizyona bakıyor. Televizyonda bir programda yarışma şeklinde 4 kişi helva yapıyor. Anne televizyona bakarak “ben helva yapmam, yapmasını bilmem” dedi. Elif heyecanlı heyecanlı anlaşılmayan bir ses çıkartarak işaret ile karıştırdığını gösterdi. Anne televizyona bakarak “beyazdanda karıştırıp” dedi. Elif annesine baktı. Anne “ayy çok döktü şekeri çok döktü” dedi. Elif annesine bakarak sağ elinin parmaklarını birleştirdi. Elini ağzına götürdü “Hımm” dedi. Anne gülümsedi” (Ayrıntılı gözlem: sayfa: 6-9, satır: 130-213).

Araştırmacı 24.02.1998 tarihinde oturma odasında Elif ile Burhan'ın televizyon seyrederken etkileşimlerini gözlemiş ve sahada notlar tutmuştur.

Başlama Saati : 19:25
Bitiş Saati : 19:35
Süre : 10 dk.

“Elif ile Burhan yanıma geldiler. Burhan yere oturdu. Elif sağ tarafıma geçerek oturdu. Türkiye haritasını açtı. Eskişehir'in ve Erzincan'ın yerini gösterdi. Sol elini ileriye doğru hareket ettirerek dudaklarını büktü. Haritada Eskişehir'in yerini gösterdi. Antalya'yı eliyle gösterdi. Parmaklarını birleştirerek “güzel” dedi. Kafasını salladı. Araştırmacı “Antalya'ya gittin mi?” diye sordu. Elif kafasını arkaya doğru atarak anlaşılmayan bir sesler çıkardı. Eliyle televizyonu göstererek gülümsedi ve kafasını öne salladı, “gördüm” dedi. Sözel ifadesini işaretle destekledi. Gördüm kelimesinin anlaşılabilirliği az olsa da işaretle bütünleştiği için kavram ortaya çıktı” (Ayrıntılı gözlem: sayfa: 3-4, satır: 55-58).

Elif, televizyon seyredirken yarışma programlarındaki harfleri, kelimeleri dudak okuma ve el işareti ile tekrarlamaktadır. Araştırmacı 20.03.1998 tarihinde anne, baba, Elif ve Burhan'ın televizyondaki "Çarkıfelek" yarışmasını seyredirken gözlemlemiş ve sahada notlar tutmuştur. Yarışmacılar harfleri söyleyerek bilinmeyen cümleyi ortaya çıkarmaya çalışmaktadırlar.

Başlama Saati : 20:25
 Bitiş Saati : 20:40
 Süre : 15 dk.

"Baba, Elif ve Burhan süt içerek televizyona bakıyorlar. Televizyonda "Çarkıfelek" yarışması var. Anne el işi yaparak televizyon seyrediyor. Elif yarışmacının söylediği harfi söyledi. "M" Patlamalı bir ses çıkartıyormuş gibi sesler çıkardı. İki elinin parmaklarını kullanarak "M"ye benzeyen işaretini yaptı. Televizyonda "M" harfi çıkınca gülümsedi. Yarışmacı "B" harfini söyledi. Elif hemen iki elinin parmaklarını birleştirerek "B"ye benzeyen işareti yaptı. Dudaklarını oynatarak sesler çıkardı. Yarışmacı "H" harfini söyledi. Elif iki elinin parmakları ile işaret yaptı. Ses çıkarmadan dudak hareketleri ile tekrarladi. Panoda "B" harfini görünce Burhan, Elif'e bakarak "buu" dedi. Elif, Burhan'a gülümsedi" (Ayrıntılı gözlem: sayfa: 7-8, satır: 153-176).

6.2.1998 tarihli görüşmede anne: "İşaret, pek yapmıyoruz biz. Doğalız. Elif işte. O zaten sana bakıyor. O şeyleri anlıyor. Senin yaptığın hareketlerden senden. Anlıyor işte. Arkadaşlarıyla oturursa bazı kelimeleri çok güzel anlıyor. Bazılarını da anlatamazsa işaret deydi. Hani onları şey yapıyor. Yazıyor. Onlar buna yazıyor. En çok da yazıyla şey yapıyor. Elif'te öbür konuşan arkadaşları da yazıyorlar buna..." (Görüşme: 3, sayfa: 58-59, satır: 1296-1328). Anne etkileşim sırasında işaret yapmadığını belirtmiştir. Anne sözel olmayan ifadeleri kullanarak etkileşimi sağlamaktadır.

7.3.1998 tarihinde yapılan yarı yapılandırılmış görüşmede anne: "Elif, Elif, Elif" diye seslenir. Anne elini Elif'e doğru uzatarak parmaklarını şıklatır. Elif anneye bakar. "Portakal soy getir. Portakal. Elma soy getir tamam mı?" diye söyler. Elif oturma odasından çıkar. Meyve dolu tabağı getirir. Anne, Elif'e bakarak "soy, soy kendin soy kızım" diyerek portakallara bakar (Görüşme: 4, sayfa: 29-37, satır:

647-851). 7.3.1998 tarihli görüşmede anne çocuklarının anlatamadıkları bir şey olmadığını, çevreden de çok şey öğrendiklerini anlatıyor. Anne "ya zaten anlamadıkları, anlatamadıkları nokta olursa bunlar kalkıyor bize güzelce, sana gösteriyor. Biz bunu istiyoruz. Bu olacak diyor. Pazara gitsek onlar söyle söyle bunu bunu alacaksınız diyor. Elif sabahtan pazara gitti. Pazarı dolaştı geldi. Canı istemiş bir kilo mandalina almış geldi. Pazarda da herşeyi öğreniyor. Elmanınki bu, portakalınki bu diyor (Görüşme: 4, sayfa: 39, satır: 875-888).

Anne ile baba televizyon programlarından en çok Türk filmlerini, dizileri, yabancı kovboy filmlerini ve yarışmaları seyrettiklerini ve karşılıklı konuşuklarını belirtiyorlar. Baba "tahmin ediyorlar. Mesela onunla o nişanlanacak diyo. Onu seviyo diyo. Tahmin etmeleri çok kuvvetli. Anne "az soruyorlar ama öz soruyorlar. He, bilmediğini, bilmediği şeyi alacak. Senin yakanı bırakmazlar. Aslını iyice alacaklar. Bir gün Erzincan'dan telefon geldi. Eltimin annesi vefat etmiş. Onu şey yapıyoruz. Hani üzülme falan. Kim ölmüş diyor. Niye üzüldünüz? Niye yaptınız? Neyse fotoğrafları vardı. Şimdi bu yengenin annesi vefat etmiş dedim. Onu söylediler. Ona üzüldük. Çok merak ediyorlar. Tabii sonuna kadar. Fotoğrafı bulduk. Ölen teyzenin fotoğrafı bizdeydi. Getirdik bu öldü dedik. Ağlıyorlar mı? Ağlıyorlar dedim. Elif gidecek misin? diyor bana. Uzak ya bi de. Geçen sene yeğenim vefat etti. Ona gittim. O yine yaşlıydı. Eltimin annesiydi. Şimdi ben Cengiz'le konuşayım. Elif'in dikkatini çeker. "ne oldu? niye konuşuyorsun? ne konuştun? niye yüzünü döktün? Anlat bana ne konuşuyorsun? diye sorar" diye anlatmışlardır (Görüşme: 4, sayfa: 8-14, satır: 162-302).

Araştırmacı anneye "Elif'in ilerideki eğitimi hakkında neler düşünüyorsunuz?" diye sormuştur. Anne "Ya, ileride, şimdik. Elif için okul varmış. Meslek okulları var ya el sanatları için. Liseye vermeye düşünüyoruz. El işi olsun, nakış olsun porselen falan üzerine onları. Geçen Mehmet Amca dedi. Ortaokul bitsin de bunu liseye verelim dedi. Lisede el sanatları için dedi. Burada lise yok işte de bu. El sanatları şeyi girerse sokarız. Becerisi var. El becerisi var. Çok güzel. Çizimi falan çok güzel. Porselen şeyi, yapar onları. Kendi hayatını kendi kurtarsın. Napalım" diye belirtmiştir (Görüşme: 2, sayfa: 94-96, satır: 2053-2092).

Anne, Elif ile etkinlikler sırasında etkileşim kurmaktadır.

2 Şubat 1998 tarihli görüşmede araştırmacı: "Elif'le beraber neler yapıyorsunuz? Nelerden hoşlanır?" diye sormuştur. Anne "Elif mi? Yemek için mi?

Giyiniş için mi?" diyerek açıklama istemiş araştırmacının "herşey için" diye belirtmesinden sonra anne: "Elif mi? Yemek için mi? Giyiniş için mi?... Valla Elif en çok boya yapıyor. Temizlikte yardım ediyor bana, yapıyor. Yani temizlikte gönlü olduğu sırada güzel yapıyor (hafif gülüyor). Güzel bulaşık falan yıkıyor. Dün arkadaşta gittik. Bunun gibi onun da kızı var arkadaşın. Bizi mutfaktan dışarı şey yaptılar. Kendileri yıkadı. Biri yıkadı, biri duruladı. Yapıyor, öyle işleri beceriyor kızım. Temizliğe giyinmeye falan kendi kendine bakıyor. Kendine özendiriyor. Bana yardım ediyor. Tabii, kendi seçiyor herşeyini. Gittiler kendi beğendi. Kendi aldı. Bizim ettiklerimizi beğenmez o. Evde yardım ediyor. Yatak falan sarıyor, topluyor. Kendi yataklarının sorumluluğu kendi canım. Sorumluluğunu kendi şey yapıyor. Saçını maçını kendi tarıyor diye belirtmiştir (Görüşme: 2, sayfa: 22-25, satır: 393-471).

30.06.1998 tarihinde anne ile Elif mutfaktadır. Anne Elif'in bulaşıkları yıkamasını ister. Araştırmacı anne ile Elif'i mutfakta gözlemiş ve sahada notlar tutmuştur.

Başlama Saati : 12:00
 Bitiş Saati : 12:25
 Süre : 12 dk.

"30.6.1998 tarihinde anne ve Elif mutfakta anne lavabo ile fırınlı ocağın arasında duruyor. Elif'e bakarak sağ elinin işaret parmağı ile çeşmeyi gösterdi. Elif'e "bulaşıkları topla, koy" dedi. Anne ocağın üzerindeki tabakları aldı. Tezgahın üzerine koydu. Kafasını lavaboya doğru hafif büktü. Elif elleri belinde annesine bakarak gülümsedi. Anne işaret ederken Elif bir adım geri çekildi. Anne tekrar tezgahın üzerindeki bulaşıkları ve lavabo içindeki suyu sağ işaret parmağı ile gösterdi. Elif'e bakmadan "yıkayık" dedi. Elif lavaboya yavaş yavaş geldi. Elif annesine bakarak iki elini belinden arkaya doğru çekti. Anne mutfak önlüğünü verdi. Elif gülümseyerek iki eliyle bluzunu tuttu üç defa silkeledi. Elif bulaşıkları duruladı. Anne de çöpü boşalttı. Anne sağ kolunu Elif'in ellerine doğru uzattı. İşaret parmağı ile Elif'in sağ tarafını gösterdi. Anne betimlerken "Elif bana oraya mı koyayım diyor. Bardakları duruluyor. Ben de bardak sepetine koy diyom" diye açıklıyor. Lavabo tıkanı. Anne eline bir pompa alarak pompa yaptı. Elif annesinin yanından bakarak izledi. Elif çatal ve kaşıkları duruladı. Anne fırınlı ocağın yanına gelerek üzerini sildi. Elif tezgahın üzerindeki suları sildi. Çeşmeyi kapattı. Annesine baktı" (Sayfa: 4-10, satır: 95-235).

2.3.5.3. Elif'in Örgün Eğitim Özgeçmişi

Elif, Ahmet Yesevi İşitme Engelliler İlköğretim okulunun ortaokul bölümünde ikinci sınıfta okumaktadır. Aile, Elif'in işitme engelli olmasından dolayı daha önce Erzurum'daki engelliler okuluna kaydını yaptırmıştır. 02.02.1997 tarihinde yapılan görüşmede anne "Elif'in yatılı hakkı Erzurum'a çıktı. Erzincan'dan bunu Erzurum'a yazdırdık. Erzurum'da da var ya engelliler okulu. Oraya yatırdık. Burhan'ı Ankara'ya getirdik. Tabii Elif ilkokula başladığı sırada biz Burhan'ı getirdik. Ordan da şey yaptı. Eskişehir'de daha büyük var diye buraya geldik. Ahmet amcalara geldik.(Erzurumlu tanıdık aile dostları). Anadolu Üniversitesi falan şey yaptı. Götürdük burda da Burhan'da özürlü olunca bizde buraya tayini yaptırdık. Elif'in yatılı bölgesi 6 ay sonra geldi. 6 ay yemek parası yatırdım. O zaman 25 bin liraydı. 1990'da Burhan'ın da yatılı hakkı var. Tabii orada yatakları falan ikisinin de hazır. Evimiz burada diye yatılı bırakmıyoruz. Yaa Burhan olmasaydı gelmezdik herhalde. Gelmediğime göre Erzurum'a giderdik. Elif'i yurtta koymazdık" (Görüşme: 2, sayfa: 71-80, satır: 1523-1728).

Annenin belirttiği gibi aile Burhan'ında işitme engelli olmasından dolayı Eskişehir'e gelmeye ve Anadolu Üniversitesine bağlı İşitme Engelli Çocuklar Araştırma ve Eğitim Merkezi'nden yararlanmaya karar vermişlerdir. Aile, Elif'i Ahmet Yesevi İlköğretim Okuluna yazdırmıştır.

2.3.5.3.1. Elif'in Okuldaki Durumu: Elif'in eğitim ortamında da gözlenerek, öğretmenleri ile görüşme yapılması kararı alınarak, Ahmet Yesevi İşitme Engelliler İlköğretim Okulu'nun müdüründen 29.05.1998 tarihinde sözlü izin alınmıştır. Araştırmacı 15.06.1998 Pazartesi günü saat 08:30-16:00 arası Ahmet Yesevi İşitme Engelliler İlköğretim Okulu'nda bulunarak gözlem ve görüşmeler yapmıştır.

Okul müdürü araştırmacıyı Elif'in bulunduğu sınıfa götürmüştür. Müdür araştırmacıya "gözlem yapabilirsiniz" diye belirtmiştir. Araştırmacı sınıfta oturarak fiziksel ortamı ve etkileşimleri gözlemiş sahada notlar tutmuştur.

"Elif okula girişte sol koridordaki 7-C sınıfında okumaktadır. Sınıf küçük ve dikdörtgen şeklindedir. Kapıdan girişte sol tarafında güney duvarında tebeşir ile yazılan bir sınıf tahtası vardır. Tahtanın üzerinde Atatürk resmi sol tarafında "Ey Türk

Gençliği” sağ tarafında “İstiklal Marşı” yazıları vardır. Batı duvarında iki tane duvar tablosu vardır. Birinde Atatürk köşesi diğesinde Tarih Şeridi asılıdır. Sol duvara dayanmış dolap vardır. Dolabın rafında ansiklopedi ve kitaplar vardır. Kuzey duvarında pencere vardır.

Sınıfın girişte sağ taraftaki doğu duvarında "eğitici kol öğrenci dağılım" listesi, ders programı, takvim ve Atatürk'ün resimleri asılıdır. Sınıfta öğretmen masası sağ duvara dayalı ve öndedir. Önünde arka arkaya konulmuş 3 tane sıra vardır. Sıralar iki kişiliktir. Bu sıralarda kız öğrenciler oturmaktadır. Sol tarafta 4 tane sıra arka arkaya sıralıdır. Bu sıralarda erkek öğrenciler oturmaktadır. Sınıfta 13 öğrenci vardır. Bunlar 5'i kız, 8'i erkektir. Elif en son sırada oturmaktadır. İşitme cihazları takılıdır. Sınıfın duvarları sarı boyalıdır. Alt kısımları yağlı boyalıdır. Yerde halı vardır” (Ayrıntılı gözlem: sayfa: 2-5, satır: 24-96).

Başlama Saati : 08:40
Bitiş Saati : 09:10
Süre : 50 dk.

“Dersin öğretmeni okulda olmadığı için ders yapılamıyor. Öğrenciler el işareti ile konuşmaya başladılar. Hiç ses yok. Sıralarında oturuyorlar. Defter, kitap gibi ders malzemeleri yok.

Elif en son sırada oturuyor. Sol elinin parmakları ile sağ elinin parmaklarını birleştirdi. Yanındaki arkadaşına baktı. Sesletim yok. El işareti ile arkadaşının dikkatini çekti. İnce zincir bileziğini ona verdi. İşaretle kendi bileğini gösterdi. Elif arkadaşına duvardaki yazıyı gösterdi. Sonra duvardaki örümceği gördü, güldü ve yüzünü buruşturdu. İşaretle arkadaşıyla duvara bakıp konuştular. Elif yanındaki ve ön sıradaki arkadaşı ile dudak hareketleriyle konuştu. El işareti çok hızlı. Sesletim yok. Birbirlerinin eline ve yüzüne bakıyorlar. Mimiklerle anlaşıyorlar.

Elif ve kız arkadaşı sınıfın penceresinden dışarıya baktılar. El işaretleri ile konuştular. Elif yanındaki kız arkadaşının parmaklarını iki eli içine aldı. Uzunluklarına ve parmak şekline baktı. Dudak hareketleriyle konuştular. Elif çaprazındaki erkek arkadaşıyla mimik ve el hareketleri ile bir şeyler anlattı” (Ayrıntılı gözlem: sayfa: 2-6, satır: 36-129).

O gün sınıfta ders verecek öğretmenlerden birisinin raporlu olmasından dolayı ders içinde gözlem yapılamamıştır. El sanatları sergilerinin olması nedeniyle öğretmenleriyle beraber kız öğrenciler sergi salonunda bulunmuşlardır. Erkek öğrenciler atölyeye inmişlerdir.

Araştırmacı, sınıfın fiziksel verilerini yazarken sınıfta daha sonra sergi salonunda yemekten bahçede, koridorda Elif'in arkadaşlarıyla ve öğretmenleriyle olan sosyal etkileşimini, iletişim biçimini gözlemleyebilmiştir.

Veriler incelendiğinde Elif'in okulda arkadaşlarıyla işaretle iletişime girdiği, jestler ve mimiklerle bu işaretlerini desteklediği, sözel dile çok az yer verdiği görülmüştür. Öğretmenleriyle olan iletişimde sözel dil biraz daha belirginleşse de işaret, jest ve mimiklerle etkileşime girdiği gözlenmiştir. Elif'in ders öğretmenleriyle görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde sözel etkileşimi, yazılı ve sözlü dil gelişimi, derslerdeki başarısı, dinleme ve anlama becerileri, yetenekleri hakkında bilgi alınmıştır.

Elif'in el sanatları öğretmeni ile saat 09:00-10:00 arasında 20 dakika süren bir görüşme yapılmıştır. Öğretmen "Elif, el işlerinde başarılı bir öğrenci verilen işi evde olsun, burada olsun zamanında yapıp getiriyor. Elif, hani el sanatlarında becerikli. Her istediğini elde edebilir ileride. Dikiş olsun.... Dikişi de güzel onun. El sanatlarında boyama, makinede başarılı olabilir. Elif hırslı. El işlerinde hırslı....." (Görüşme: 5, sayfa: 1-4, satır: 12-87). Öğretmenin "Elif'in dil gelişimi hakkındaki görüşleri şöyledir; "Şimdi dudak hareketinden anlıyor. Anlamadığı zamanda oluyor. Hani ben mesela genelde işaret kullanmıyorum.... İşaret bir şeyi gösterme. Şunu bilmiyorum diyor işaretle. Ben onun işaretinden anladığım için tabii biraz orada işaret de kullanıyoruz. "Tamam" diyor. Öyle anlaşıyoruz. Konuşması akıcı değil. Sözel dil gelişimi az. Kendi aralarında çok işaret var.... İşaretle arkadaşına anlatıyor. Arkadaşlarıyla işaretle anlaşıyor....." diye belirtmiştir (Görüşme: 5, sayfa: 4-11, satır: 88-254).

Elif'in Türkçe öğretmeni ise; "... Dil gelişimi. Gözle görülür mesafe alamadık. Kavramlar, basit kavramlar fark edilebilir. Günlük yaşamda kullanılan kavramları nesnelere ifade edebiliyor. Sözel biçimde ifade edebiliyor. Yaşamla ilgili şeyleri basit somut konuları tam değil belli zamanlarda anlama olasılığı oluyor. İletişimde sözel olarak değil. İşareti benimsiyor.... İlerideki dil yaşantısı hakkında bir gelişme oluyor. Sosyal biri olarak dil gelişiyor. İleride gelişme olacağına inanıyorum... Türkçe de soyut kavramları, öyküleri anlamada zorluk çekiyor.... İşaret kendi

aralarında kullandıkları bir dil gibi. Önceki yatılı kişilerden öğreniyorlar.... Elif yüzde elli seviyesinde yazıyor. Sözel dilden ayrı-söyleneni yazma. Ör.; "Bugün hava çok güzel". Elif yazabilir. Dudaktan okuma becerisi kuvvetli. Dudak okuma ve ses eğitimi Türkçe dersi gibi. Harfleri heceleri yazıyor... Evde kullandığımız araç ve gereçler. Evde hangilerini kullanıyoruz. Onların resimlerini yaptırıyoruz. Anlatıyor. Araç ve gereçlerin adını yazıyor.... Cihaz kullanıyor. Okula cihazlı geliyor. Derste dinliyor. Arkadaşlarıyla fazla konuşmuyor. Daha önceden tanıdığı kavramları doğru biçimde sözel ifade edebiliyor. Soyut kelimelerde bocalıyor. Masa kelimesini söylüyor. Yaşantıyla ilgili somut metinleri konuları anlayabiliyor. Uzun olmamak koşulu ile iki paragraftan oluşan metinleri okursa anlayabiliyor...." diye belirtmiştir (Görüşme: 5, sayfa: 1-8, satır: 1-184).

Elif'in giyim dersi öğretmeni; "Elif'in derste başarı normal. Verdiğim ödevi yerine getirmesi de yine sınıfta gösterdiğim şekilde yapıyor... dil gelişimi iyi. En çok işaret yapıyor. Söylediğim şekillerin, teğellerin şekilleri var. Teğellerimizin işareti var. El işaretleri var. Göstererek, elle göstererek..." şeklinde ifade etmiştir (Görüşme: 5, sayfa: 1-5, satır:1-110).

Elif'in Fen Bilgisi öğretmeni ile de görüşülmüştür. Öğretmen: "Konuşma dilini çok fazla kullanmıyor. İşaret dilini kullanıyor. Bir kavram tek işaret. Ya da harfleri parmaklarıyla sıralayarak cevap veriyor. Cihaz kullanıyor" diye belirtmiştir.

2.4. ARAŞTIRMANIN GEÇTİĞİ YER

Can ailesi Eskişehir merkezinden biraz uzaktaki bir mahallede oturmaktadır. İki katlı evleri mahallenin merkez caddesinden girilen bir sokakta bulunmaktadır. Aile evi 1990'da Erzincan'dan Eskişehir'e geldiklerinde satın almıştır. Eskişehir'i tanımadıkları için alacakları evin çocuklarının gideceği okula yakın olmasını dikkate almışlardır. Görüşmelerde zaman zaman evin fiziksel durumu üzerinde değişiklikler yaptıklarını belirtmişlerdir.

Can ailesinin evi iki katlı olup önünde ve arkasında bahçe vardır. Evin önündeki bahçe yaklaşık yarım metre yüksekliğinde bir duvar ve onun üzerindeki demir parmaklıklarla sokaktan ayrılmaktadır. Sokak ile bahçe arasındaki sınırdaki devamlı açık olan demir parmaklıklı bir kapı vardır. Evin sokak ile arasındaki bahçesinde üç tane

ağaç ve bir asma dalı vardır. Asma dalı ikinci katın balkonuna kadar çıkmıştır. Evin arkasındaki bahçede ise kışın odun ve kömür koydukları kapalı bir yer ve zaman zaman değişik amaçlar için kullandıkları, ör: kümes...gibi kapalı bir yer vardır. Bunların dışında çocukların rahatça oynayabileceği bir oyun alanı bulunmaktadır. Sokaktan eve doğru bakış açısına göre evin sol duvarı yandaki evin duvarı ile bitişiktir. Evin sağ tarafında ise ön ve arka taraftaki bahçeye geçişi sağlayan ve merdivenlerin bulunduğu bir boşluk bulunmaktadır. Birinci katta Can ailesinin kiracıları, ikinci katta kendileri oturmaktadırlar.

2.4.1. Ailenin Oturduğu Daire

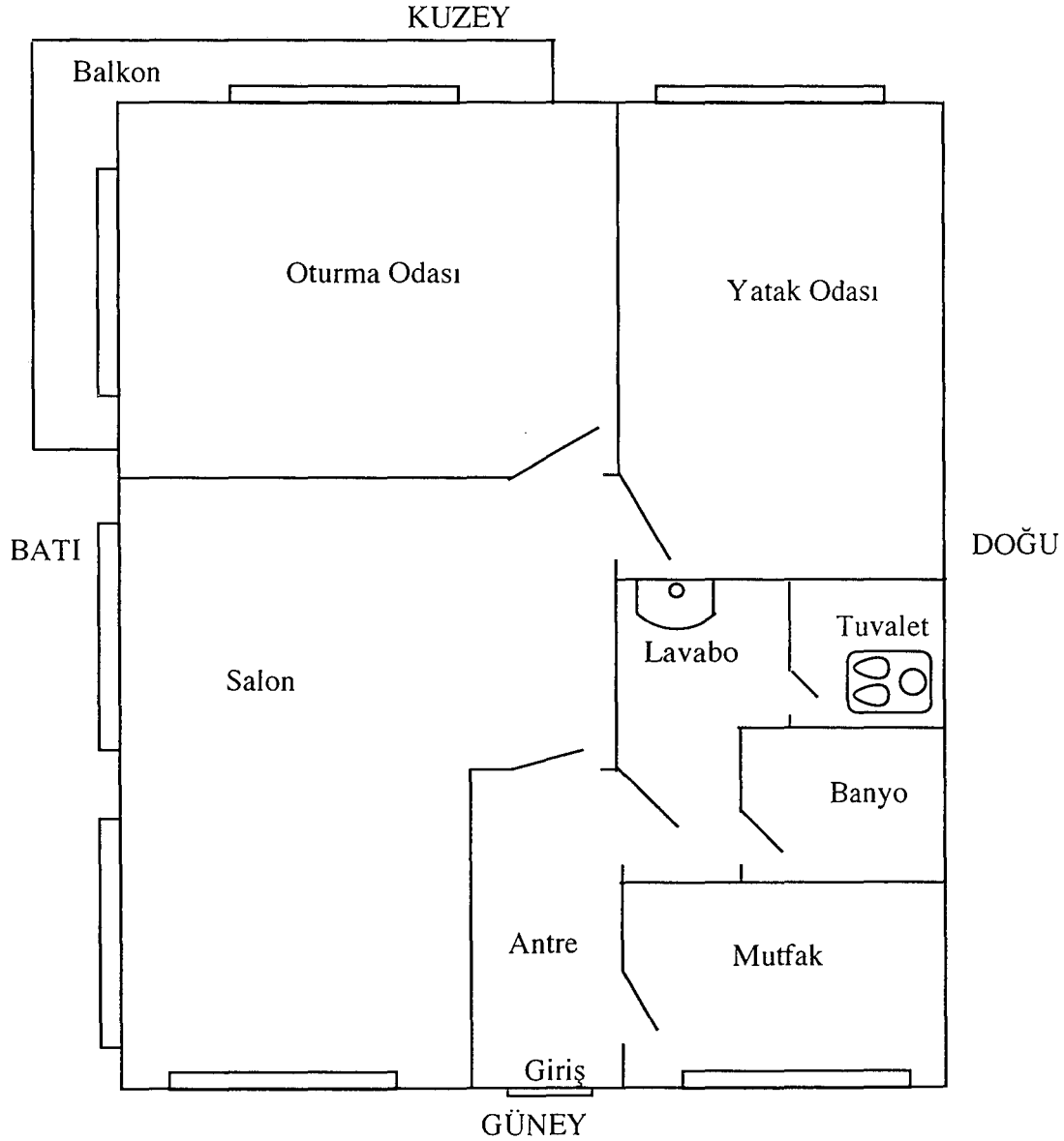
Merdivenlerle ikinci kata çıkıldığında üstü kapalı oldukça geniş bir alanla karşılaşılır. Aile buraya "balkon" demektedir. Arka bahçeye bakan bu balkon, genellikle çamaşırların ipe asıldığı, yazın halı gibi büyük şeylerin yıkıldığı, mangalın yakıldığı ve yaz, kış eve girerken ayakkabıların çıkartıldığı bir yer olarak kullanılır. Balkonun sağ tarafında bir tane oda vardır. Aile buraya kullanılmayan eşyalarını, kışlık yiyeceklerini koymaktadır. Merdivenler ile balkonu birbirinden ayıran demir parmaklıklar ve kapı vardır. Balkonun solunda daireye giriş kapısı vardır.

Daire bir salon, iki oda, mutfak, banyo, tuvalet ve küçük bir koridordan oluşmaktadır. Şekil 1'de ailenin oturduğu dairenin planı görülmektedir. Dairenin giriş kapısından kuzeye doğru dikdörtgen şeklinde küçük bir koridor uzanmaktadır. Koridorun güneydoğusunda mutfak kapısı ve mutfaktan geçilen bir banyo, kuzeydoğusunda tuvalet kapısı, kuzeyinde ise salona giriş kapısı vardır. Salonun kuzeydoğusunda ailenin yatak odasının kapısı, kuzeyinde oturma odasının kapısı bulunmaktadır.

Oturma odası aynı zamanda kışın ve yazın çocukların yatak odası durumundadır. Aile kışın soba yakarak ısındıkları için burada vakitlerini geçirmektedir. Yemek yeme, misafir ağırlama, televizyon seyretme, oyun oynama, ödev yapma gibi rutin yaşantılarını burada gerçekleştirmektedirler. İlbaharda ise televizyonu salona alarak günlük yaşantılarını salonda geçirmektedir. Ayrıntılı sosyal ve fiziksel veriler toplanırken, Can ailesi 6.11.1997 tarihinden 15.4.1998 tarihine kadar oturma odasında bulunmaktaydı. 24.4.1998 tarihinde birinci kamera çekimi için gidildiğinde Can ailesinin sabaha geçmiş olduğu görülmüştür. Görüşmelerde Can ailesi her sene kışın

soba ile kolay ısınmasından dolayı oturma odasında oturduklarını, havalar ısınınca da salona geçtiklerini, yazın salonda oturduklarını anlatmışlardır.

Fiziksel verilerin ayrıntılı verilışı, bu ailenin içinde bulunduğu ortam hakkında genel bir bakış açısı geliştirmemize yarar. Bu yüzden ailenin oturduğu ikinci katın fiziksel verileri ayrıntılı olarak toplanmıştır. Video kaydının yapıldığı salon ve mutfağın fiziksel verileri ayrıntılı olarak verilmiştir.

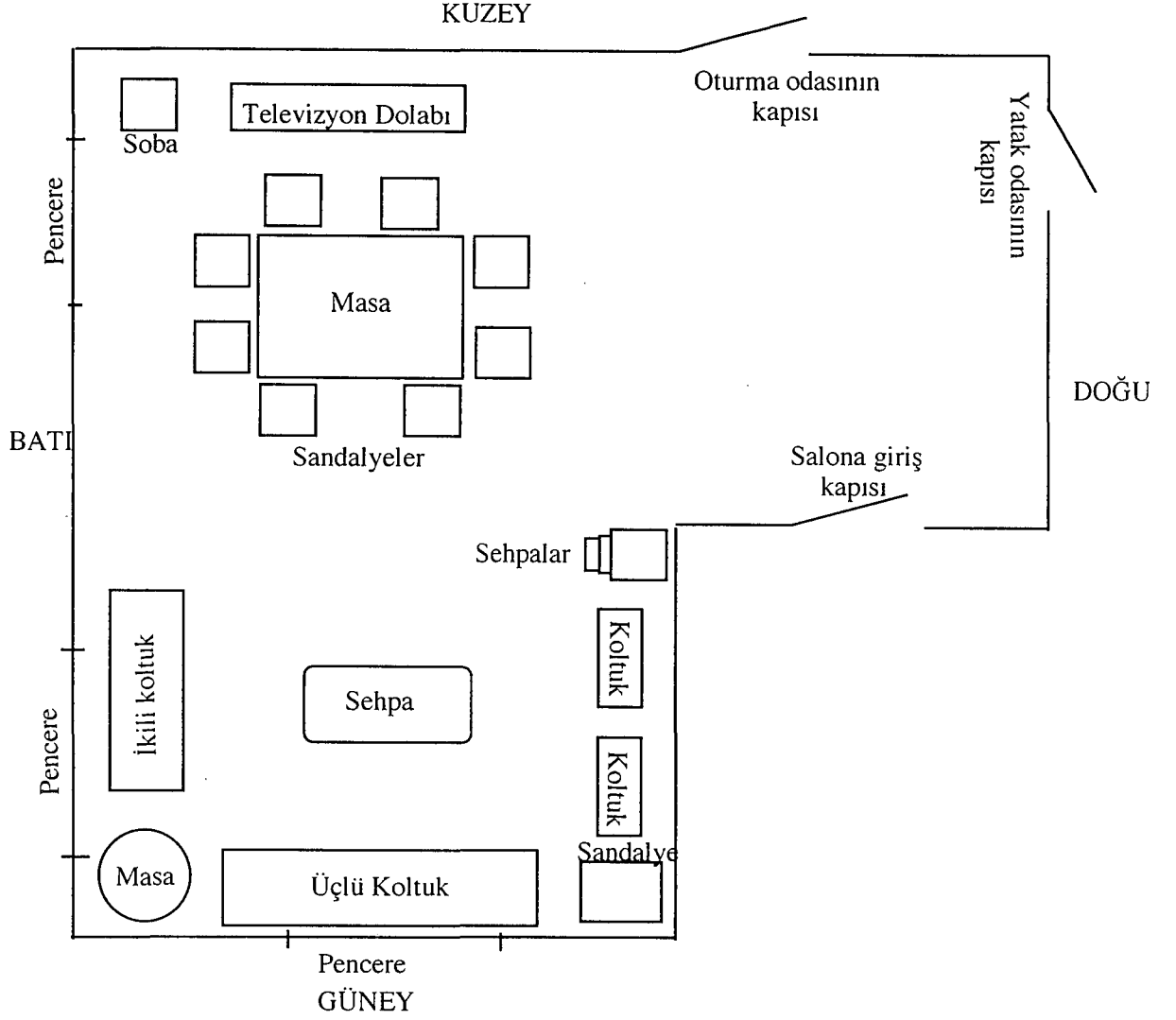

Şekil 1: Evin Planı

2.4.1.1. Salon

Antreden girince salon sola doğru "L" tipi olarak gözükmetedir. Salona giriş kapısının karşısında oturma odasının kapısı salonun kuzeybatı köşesinde yatak odasının kapısı vardır. Salona girişte ve güneyinde, güneybatıda, kuzeybatıda birer pencere vardır. Şekil 2’de salonun planı verilmektedir.

Salonun duvarları mavi renkle, tavanı beyaz renkle boyanmıştır. Salona girişte sağ taraftaki yatak odası kapısının üstünde yuvarlak, işlemeli bakır bir pano vardır. Oturma odası kapısının sağ tarafında bir baca deliği yer almaktadır. Oturma odasının kapısının üstünde bir kartpostal resmi vardır. Kapının üst pervazına ise bir defter etiketi yapıştırılmıştır. Salonun kuzey duvarında, oturma odası ara kapısı ile pencere arasında duvar halısı asılıdır. Halı üç çivi ile duvara tutturulmuştur. Ortadaki çivide termometre asılıdır. Duvar halısı canlı renklerle yapılmıştır ve camiyi anımsatmaktadır.

Şekil 2: Salonun Planı

Salonun batı duvarındaki iki pencere arasından ve salona giriş kapısının sol tarafından karşılıklı içe doğru duvar çıkıntısı vardır. Bu çıkıntının etrafı tahta süslemeli pervaz ile çevrilidir. Bu pervazın üzerinde çerçevesiz Atatürk portresi ve bakır tabaklar asılıdır. Tahta çerçevesiz bu pervazın salon kapısına yakın olan kenarında makrome bir çiçeklik asılıdır. Merdivenlere bakan pencerenin sol duvarında elektrik anahtarı ve prizleri vardır, soba deliği ile kalp şeklinde yapılmış makrome duvar süsü bulunmaktadır. Salonun tavanında iki tane floresan asılıdır.

Salonun yeri hiç açık bırakılmayacak şekilde muşamba ile kaplanmıştır. Muşamba kırmızı, sarı, yeşil renkli karelerden oluşmuştur. Salonda birbirinden ayrı iki

tane halı vardır. Halının renkleri kahverengi, bordo ve beyaz ağırlıklıdır. Salona giriş kapısı ile oturma odasının kapısının arasında da bir yolluk serilidir. Tavanda iki tane yuvarlak florasan vardır.

Salonun güneyindeki pencere önüne üçlü koltuk, güneybatı duvarındaki pencere önüne ikili koltuk koyulmuştur. Üçlü koltuk ile ikili koltuk arasında köşede küçük yuvarlak bir masa, masanın üzerinde de çiçekler vardır. Salonun doğu kenarında ise iki tane tekli koltuk bulunmaktadır. Üçlü koltuk ile tekli koltuk arasındaki köşeye bir sandalye koyulmuştur. Diğer tekli koltuğun yanında ise iç içe geçmiş üçlü sehpa takımı bulunmaktadır. Beyaz desenli koltukların üzerinde desenli koltuk örtüsü geçirilmiştir.

Salona girişte sol tarafta, duvardaki halının önüne vitrin yerleştirilmiştir. Vitrin dört bölümden oluşmuştur. Vitrinin üst bölümü camlıdır. Camlar sarı çiçek desenleri ile işlenmiştir. Camlı bölmenin içinde bira bardakları, küçük likör şişeleri, biblolar, gelin fotoğrafları ve Elif'in fotoğrafı vardır. Bu bölümün altında sağ ve sol köşelerden içeriye çekilerek açılan iki bölüm vardır. Bu kapakların üzerinde ayna bulunmaktadır. Bu bölümün altındaki camlı bölümün içinde porselen yemek takımı, çay bardakları, kaseler, tencereler, şekerlik ve önünde küçük porselen tabaklar vardır.

Vitrinin altında sağa ve sola kayarak açılan kapaklı dolaplar vardır. Vitrinin üzeri bakır tabaklar, gazetelerin verdiği katlama evler ve biblolar ile doludur. Vitrindeki eşyalar düzenli bir şekilde yerleştirilmiştir.

Vitrinin pencere ile arasında elektrikli bir soba, üzerinde de kumaştan yapılmış bir örtü ve çiçek bulunmaktadır.

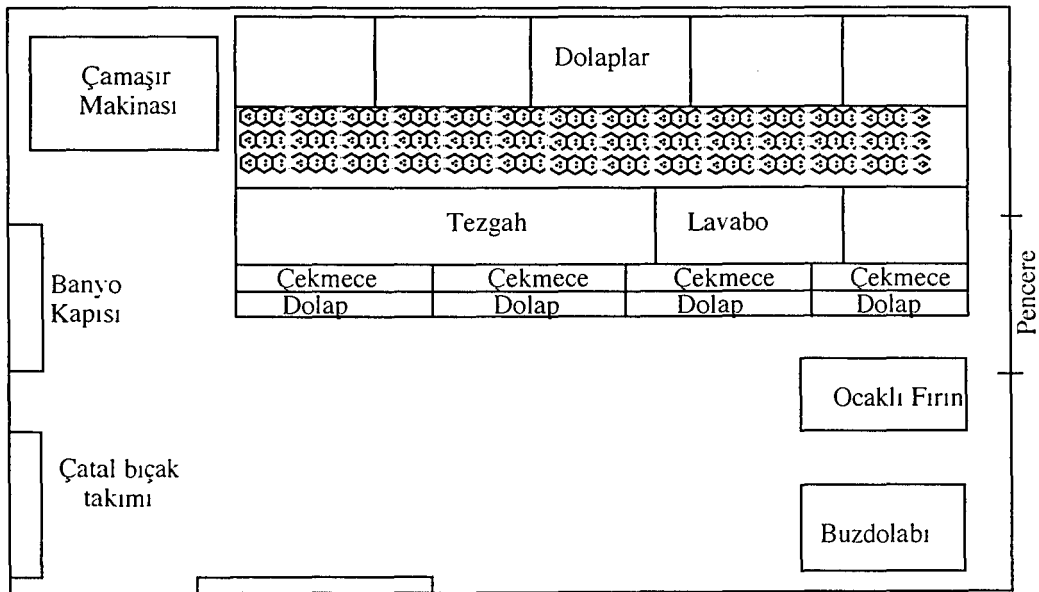
Vitrinin önünde sekiz kişilik kare masa ve masanın etrafında sandalyeleri vardır. Sandalyelerin beyaz desenli kumaşlarının üzerine elde örülmüş örtüler koyulmuştur. Her örtü değişik renktedir. Masaya beyaz dantel örtüsü serilmiştir. Masanın üstünde oval şekerlik, içinde vazo bulunmaktadır. Şekil 2'de salonun planı gösterilmektedir.

Kamera çekimleri sırasında vitrin oturma odasına alınmış, oturma odasındaki televizyon dolabı buraya koyulmuştur. Televizyon dolabı açık kahverengidir. Dolabın altında kapaklı iki bölüm vardır. Sağdaki kapaklı bölümün

üzerinde kumaş işlemeli yeşil bir örtü üzerinde küçük bir semaver, bakır benzeri vazo, vazunun içinde pembe, beyaz, kırmızı, sarı renkli el yapması karanfil çiçekler, semaver ve vazunun etrafına sıralanmış üç tane cam kültablası ve iki saksıda menekşe çiçeği bulunmaktadır. Dolabın sol tarafındaki kapaklı bölümün üzerinde açık bir raf vardır. Bu rafın içine telefon koyulmuştur. Telefonun üzerinde yuvarlak dantel örtü vardır. Rafın üzerine 51 ekran televizyon yerleştirilmiştir. Televizyonun üzerinde dantel örtü, menekşe çiçeği ve oyuncak tavşan bulunmaktadır.

2.4.1.2. Mutfak

Eve giriş kapısının sağında mutfak vardır. Mutfak kare şeklindedir. Mutfağın kuzeybatı duvarında banyo kapısı bulunmaktadır. Balkona bakan bir tane pencere vardır. Mutfağa girişte, karşı duvarda tezgah, lavabo ve dolaplar vardır. Tezgahın üstünde duvara dayanmış üç tane dolap vardır. Dolapların sağa ve sola açılan kapakları vardır. Dolapların üstünde tencereler, kek kalıbı, tepsiler vardır. Dolapların altında raflar bulunmaktadır. Sağdaki rafta cam tabaklar dizilidir. Ayrıca su bardakları da koyulmuştur. Su bardaklarının önünde çay bardakları dizilidir. Soldaki rafta baharat kavanozları bulunmaktadır. İçlerinde sırayla kırmızı mercimek, karabiber, tarhana, kahve, pulbiber, nane ve tuz vardır. Rafta cam ve porselen tabaklar sıralanmıştır. Küçük kavanozların içinde de baharatlar bulunmaktadır. Raflarda köşelerinden sarkıtılmış örtüler bulunmaktadır.

Şekil 3: Mutfağın Planı

Tezgahın üzeri çimento ile kaplıdır. Pencere kenarında lavabo ve iki tane çeşme vardır. Çeşmelerin üstünde tahta ekmeklik ve rende bulunmaktadır. Dolaplar ile tezgah arasında duvar fayans kaplıdır. Yukarıdan aşağıya doğru dört sıra olarak dizilen fayansların renkleri beyaz ve siyahtır. Tezgahın üzerine sürahi, çaydanlık, demlik ve yıkanan bulaşıkları koymak için beyaz renkli bulaşıklık koyulmuştur. Tezgahın solunda otomatik çamaşır makinesi vardır. Makinenin üzerinde kumaşa işlenmiş bir örtü örtülmüştür. Üzerinde tost makinesi bulunmaktadır. Tezgahın altında dolaplar vardır. Dolapların tezgahla birleştiği yerlerde üç tane çekmece yer almaktadır.

Mutfağa girişte sağ köşede buzdolabı, yanında fırınlı bir ocak vardır. Buzdolabı ile fırınlı ocağın arasında tepsiler ve su bidonları, tezgah ile fırınlı ocağın arasındaki boşlukta çöp kutusu bulunmaktadır. Mutfağa girişte sol duvarda asılı çatal, bıçak seti ve banyo kapısı bulunmaktadır.

Yerde bordo rengi ağırlıklı bir halı, etrafında muşamba vardır. Mutfak mavi renk ile boyanmıştır.

Mutfağın her zaman temiz ve düzenli olduğu gözlenmiştir. Anne mutfak eşyalarını dikkatli ve özenli bir şekilde kullanmaktadır. Örneğin yemek yaparken yemek sıçradığında ocağı kapatarak kirlenen yeri silmekte, tekrar pişirmeye devam etmektedir. Şekil 3'de mutfağın planı verilmektedir.

2.5. ARAŞTIRMACININ AİLE İÇİNDEKİ ROLÜ

Niteliksel araştırmada katılımcı gözlemcinin ortamı yönlendirmesi, değiştirmeye çalışması, bağlama ilişkin düşüncelerini, yorumlarını dile getirmesi verilerin geçerlik ve güvenilirliğini önemli ölçüde etkiler. Araştırmacı, aile bireylerinin kendi aralarındaki sohbetlerine katılmadan, aile içindeki etkileşimi etkileyerek ve bozmadan devamlı köşede oturarak yazan, ayrıntılı gözlemler yapmıştır. Anne araştırmacıyı arkadaş olarak çocuklar ise abla olarak kabul etmişlerdir. Aile bireyleri ile yemek yiyerek çay, kahve içerek yapılandırılmamış görüşmeler yapmıştır.

Aile araştırmacıyı sürekli yazan, görüşmeler yapan, video kaydı yapan bir kişi olarak görmeye alışmıştır. Anne "ben seni yabancı olarak görmüyorum seni arkadaş olarak görüyorum" diyerek samimiyetini belirtmiştir. Anne bazen telefonla arayarak

"Ne zaman gelicen? gelmedin" diyerek araştırmacıya ona alıştıklarını anlatmıştır.

2.2.1998 tarihli görüşme bitiminde araştırmacı şimdilik bu kayıtların kendisi ile uzman kişi arasında kalacağını başka kişilere açıklanmayacağını belirtince anne "gizli de kalmasın" baba "gizli konuşmadık ki" diyerek eklemiştir. Anne "kimse duymasın, etmesin. Zaten böyle bir şey olsa zaten ben seni kabul etmezdim ki şükür. Kendin yazarsın çizersin. Sana menfaati olsun. Kapım açık. Ben de seni sevdim. Yabancı gözü ile bakmadım. Biz gurbet elden geldik. Gurbete düşmeyen bilemez insan" diyerek araştırmacıyı kabul edişlerini samimi bir dil ile açıklamışlardır (Görüşme: 22, Sayfa: 110-111, satır: 2418-2436).

Her gözlem sonrası "kapımız her zaman açık. Ne zaman gelirsen gel," "ne zaman geliceksin" ya da "yarın gelicek misiniz?" diye sorarak araştırmacıyı beklediklerini belirtmişlerdir. 15.4.1998 tarihinde araştırmacı ailede kamera çekimleri için izin istediğinde anne: "Gülüüm ne istersen yap. Ben seni kabul ettim" diye söylemiştir (Günlük; sayfa: 3, satır: 64-69). Her gözlemde araştırmacıyı çok samimi bir şekilde karşılaşmışlar, sözel olarak içtenliklerini belirterek araştırmacının ev ortamlarında bulunmasından dolayı rahatsız olmadıklarını söylemişlerdir. Anne "sen yaz, ben işimi yaparım" diyerek günlük işlerine devam etmiştir. 30.6.1998 tarihinde araştırmacının günlüğünde şunlar yazılıdır: "Annenin beni her karşılayışı, her kabul edişi o kadar candan ve rahat ki. Benim ilk adımındaki çekingenlik kayboluyor, rahatlıyorum. Bu rahatlık bir araştırmacı için çok önemli..." (Günlük; sayfa: 276, satır: 70-76).

2.6. VERİ TOPLAMA PROGRAMI

Araştırmacı aileyi 06.11.1997-30.07.1998 tarihleri arasında 40 kez ziyaret etmiştir. Tüm ziyaretlerin toplam süresi 72 saattir. Tablo 1'de aileye yapılan ziyaretlerin sırası, tarihi, saati, süresi ve yapılanlar belirtilmektedir. Ayrıca odyolog ile yapılandırılmamış ve yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler anlık olarak gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle, tabloda yer almamaktadır.

Araştırmacı aile için uygun olan zamanlarda, haftanın değişik gün ve saatlerinde aileyi ziyaret etmeye çalışmıştır. Haftanın yedi günü değişik saat ve sürede gözlem yapılmıştır.

TABLO 1: Veri Toplama Programı

GÖZLEM NO	TARİH	SAAT	SÜRE	NİTELİĞİ
1	22.08.1997 06.09.1997			Araştırmaya katılacak aile arama.
2	6.11.1997 Perşembe	17:45 - 19:20	1:35'	"Aile ile tanışma"
3	8.11.1997 Cumartesi	13:40 - 15:25	1:45'	"Oturma odasının fiziksel verisi" "Elif annesi ve kardeşi ile olan etkileşimi"
4	10.11.1997 Pazartesi	18:30 - 20:00	1:30'	"Anne ile yapılandırılmamış görüşme"
5	22.11.1997 Cumartesi	17:10 - 17:45	0:35'	"Bahçenin fiziksel verisi" "Anne, baba, Elif ve Burhan'ın etkileşimi"
6	27.11.1997 Perşembe	18:00 - 18:40	0:40'	"Masa ve yemek tepsisinin fiziksel verisi" "Annenin Elif ile etkileşimi"
7	4.12.1997 Perşembe	18:30 - 19:25	0:55'	"Elif'in ders defterlerinin verisi" "Babanın çocukları ile olan etkileşimi"
8	8.12.1997 Pazartesi	18:10 - 18:45	0:35'	"Annenin Elif ile etkileşimi" "Annenin Burhan ile etkileşimi"
9	17.12.1997 Çarşamba	17:45 - 18:45	1:00'	"Ailenin akşam yemeği etkileşimi" "Elif ile Burhan'ın el işleri üzerine etkileşimi"
10	20.12.1997 Cumartesi	17:45 - 18:45	1:00'	"Araştırmacının anne ile pazara gitmesi" "Annenin Elif ve Burhan'la evdeki etkileşimi"
11	01.1.1998 Perşembe	14:00 - 15:00	1:00'	Anne ile Elif'in misafir beklerken etkileşimi Anne ile Elif'in televizyon seyredirken etkileşimi. Anne ile Elif'in misafir karşılaması.
12	04.1.1998 Pazar	14:00 - 14:45	0:45'	Anne ile Elif'in televizyondaki yemek tarifi programını seyredirken etkileşimleri.
13	17.1.1998 Cumartesi	15:25 - 16:20	0:55'	Anne ile Elif'in etkileşimi Babanın Elif ile etkileşimi Anne ile Elif'in yemek hazırlarken etkileşimi.
14	24.1.1998 Cumartesi	14:25 - 16:00	1:35'	Anne ile Elif'in etkileşimi. Anne ile babanını Burhan ile etkileşimi.
15	31.01.1998 Cumartesi	14:05 - 14:45	0:40'	Araştırmacının anne ve baba ile bayram ziyareti sırasındaki etkileşimi.
16	02.2.1998 Pazartesi	13:20 - 14:45	1:25'	Anne ile yarı yapılandırılmış görüşme. Annenin Elif ile olan etkileşimi.

GÖZLEM NO	TARİH	SAAT	SÜRE	NİTELİĞİ
17	6.2.1998 Cuma	17:00 - 18:00	1:00'	Anne ve baba ile yarı yapılandırılmış görüşme. Annenin Elif ile televizyon programı hakkındaki etkileşimi.
18	10.2.1998 Salı	14:15 - 16:30	2:15'	Elif'in arkadaşları ile olan etkileşimi.
19	12.2.1998 Perşembe	9:55 - 13:40	3:45'	Anne ile Elif'in evdeki misafirler ile etkileşimi
20	16.2.1998 Pazartesi	15:00 - 15:40	0:40'	Tam gün gözlem. Anne ile Elif'in kahvaltı hazırlarken etkileşimi. Babanın televizyondaki sabah haberlerini seyredirken anne ve çocuklar ile etkileşimi. Ailenin kahvaltı sırasında etkileşimi. Elif'in babası ile televizyon hakkında etkileşimi. Elif'in annesi ile masayı toplarken etkileşimi. Annenin Elif ile televizyon seyredirken, el işi yaparken ve telefonla konuştuğuktan sonraki etkileşimi.
21	24.2.1998 Salı	19:00 - 20:10	1:10'	Baba, Elif ve Burhan ile araştırmacının İÇEM' de etkileşimi. Baba ile İÇEM'de yapılandırılmamış görüşme.
22	7.3.1998 Cumartesi	18:00 - 19:30	1:30'	Anne ile yapılandırılmamış görüşme. Elif'in Burhan ile etkileşimi. Elif'in araştırmacı ile olan etkileşimi.
23	15.3.1998 Pazar	12:25 - 14:05	1:40'	Elif'in araştırmacıyı karşılaması. Anne ve baba ile yarı yapılandırılmış görüşme. Annenin meyve servisi sırasında Elif ile olan etkileşimi. Babanın Burhan ile olan etkileşimi.
24	20.3.1998 Cuma	20:20 - 21:30	1:10'	Baba, anne ve Burhan'ın bahçedeki etkileşimi. Annenin Elif ile evdeki etkileşimi.
25	31.3.1998 Salı	19:45 - 21:15	1:30'	Annenin Elif ile yemek hazırlama sırasındaki etkileşimi.
26	3.4.1998 Cuma	19:43 - 21:15	1:32'	Elif ile Burhan'ın Çarkıfelek yarışmasını seyredirken etkileşimi. Annenin Elif ile çay ve süt servisi sırasındaki etkileşimi. Babanın Elif ile beş taş oyunu sırasındaki etkileşimi.
27	15.4.1998 Çarşamba	18:25 - 19:33	1:08'	Babanın Burhan'la kelime oyunu sırasındaki etkileşimi. Elif ile annenin akşam yemeğini hazırlarken ve yerken etkileşimi. Çay servisi sırasında Elif'in annesi, babası ve komşularıyla olan etkileşimi.
28	24.4.1998 Cuma	20:15 - 21:05	0:50'	Elif ile Burhan'ın etkileşimi. Annenin ve Babanın Elif ve Burhan ile olan etkileşimi.
29	27.4.1998 Pazartesi	19:55 - 21:32	1:37'	Araştırmacının anne ve baba ile yapılandırılmamış sohbeti.
30	3.5.1998 Pazar	15:45 - 16:43	0:58'	Anne ile babanın Elif ve Burhan ile birlikte televizyon seyredirken etkileşimlerinin video kaydı.
				Anne, baba, Elif ve Burhan'ın meyve yerken etkileşimlerinin video kaydı.
				Elif mutfakta bulaşıkları yıkarken annesi ile olan etkileşimi.

GÖZLEM NO	TARİH	SAAT	SÜRE	NİTELİ Ğ
31	4.5.1998 Pazartesi	20:34 - 21:35	1:01'	Elif'in meyve servisi yaparken video kaydı. Anne, baba, Elif ve Burhan'ın etkileşimlerinin video kaydı. Annesi Elif ile Burhan'ı yatırırken video kaydı.
32	7.5.1998 Perşembe	12:56 - 13:35	0:39'	Elif'in el işi yaparken video kaydı.
33	20.5.1998 Çarşamba	20:10 - 21:15	1:05'	Elif'in televizyon seyrederken Burhan ile olan etkileşimlerinin video kaydı. Annenin kahve servisi yaparken aile üyeleriyle etkileşiminin video kaydı.
34	29.5.1998 Cuma	21:55 - 22:05	0:10'	Kamerayı almak için yapılan kısa ziyarette Elif'in annesi ile olan etkileşimi.
35	15.6.1998 Pazartesi	08:30 - 17:40	9:10'	Tam gün okulda gözlem. Elif'in öğretmenleriyle yarı yapılandırılmış görüşme. Okulun fiziksel verisi. Elif'in öğretmenleriyle ve arkadaşları ile sınıftaki etkileşimi. Elif'in öğle yemeği sırasındaki etkileşimleri. Araştırmacının Elif ve Burhan ile eve gelirken etkileşimi. Annenin karşılaması. Elif ile olan etkileşimi. Annenin Annenin Elif ile yemek hazırlarken etkileşimi. Masayı hazırlarken ve yemek sırasında annenin Elif ile olan etkileşimi . Elif'in bulaşıkları yıkarken annesi ile olan etkileşimi.
36	22.6.1998 Pazartesi	12:50 - 13:30	0:40'	Elif'in el işi yaparken ve Burhan ile etkileşimlerinde bulunurken video kaydı.
37	29.6.1998 Pazartesi	20:45 - 21:30	0:45'	Aile bireylerinin akşam yemeği sonrası etkileşimlerinin video kaydı.
38	30.6.1998 Salı	11:45 - 13:05	1:20'	Elif ile annenin fotoğraflara bakarken, mutfakta bulaşık yıkarken, evi temizlerken, el işi yaparken ve misafirleriyle ilgilenirken video kaydı.
	30.6.1998 Salı	16:30 - 19:58	3:28'	Elif ile annenin akşam yemeği hazırlarken ve bulaşıkları yıkarken video kayıtları.
39	1.7.1998 Çarşamba	11:30 - 11:45	0:15'	Elif'in kahvaltı masasını hazırlarken annesi ve baba ile etkileşiminin video kaydı. Ev temizliği yaparken video kaydı.
	1.7.1998 Çarşamba	19:35 - 21:03	1:28'	Anne, baba, Elif ve Burhan'ın televizyon seyrederken ve akşam yemeği sırasındaki video kayıtları.
40	3.7.1998 Cuma	10:55 - 17:00 (Tam gün)	6:05'	Tam gün video kaydı. Anne ile Elif'in temizlik yaparken, yemek hazırlarken, bulaşıkları yıkarken, çay içerken ve misafirlerle ilgilenirken video kayıtları.
41	30.7.1998 Perşembe	11:30 - 20:46 arası tam çalışma saati	9:15'	Anneye tüm video kayıtlarının onaylatılması. Anne ile yapılandırılmamış görüşme.
Toplam Süre:			72:01'00"	

Not: Odyolog ile anlık görüşmeler olmuştur. O nedenle bu tabloda yer almamaktadır.

Araştırmacı gözlem sonunda aileden ayrılmadan bir sonraki gözlemin tarihini ve saatini belirterek izin istemiştir. Her gözlemden önce aileye telefon ederek, ziyareti hatırlatarak, kabul edip etmeyeceklerini sorarak ikinci kez izin almıştır. Aile yapılan 40 gözlemden hiçbirini geri çevirmeden gününü ve saatini değiştirmeden kabul etmiştir. Her izinde; "Kapımız her zaman açık. İstediğin zaman gelebilirsin," diyerek izin istemenin gün ve saat belirtmenin bile gerekli olmadığını, her zaman evde olduklarını kabul ettiklerini belirtmişlerdir. Bu sözler araştırmacıya olan güvenlerinin, kabul edişlerinin göstergesi olarak ailenin doğal rutin etkinliklerini araştırmacı varken de sürdürdüklerini göstermiştir. Ayrıca, her gözlem öncesi aldığı izin ile birlikte duyduğu bu sözler araştırmacının rahatlamasını sağlamıştır. Aile üyeleri günlük rutin etkinliklerini sürdürmüşlerdir. Çünkü: Niteliksel araştırma yönteminde verilerin doğallığı araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğine önemli ölçüde etkilidir (Bogdan ve Biklen, 1992; Dobert, 1984).

Her bir ziyarete gitmeden önce verilerin yeniden gözden geçirilmesi, izleyen ziyaretin başlama noktası olmuştur. Her gözden geçirme araştırmacının odaklaşma sürecinde ve odaklaştıktan sonra verilere dayanarak karar vermesini, soru işareti ile biten düşüncelerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Araştırmacı bu soruları dikkate alarak veri toplama çeşidini belirlemiş ve açıklık kazandırmıştır.

2.7. VERİLERİN TOPLANMASI VE DÜZENLENMESİ SÜRECİ

Araştırmacı verilerini niteliksel araştırmanın özelliklerine göre toplamıştır. Çalışmanın başlangıcından itibaren saha notları, ayrıntılı gözlemler, fiziksel veriler, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşmeler yapmıştır. Verileri formatlara yeniden yazmıştır. Kişilerin kendi sözleri, fotoğrafları, resmi dökümanlar ve diğer notlar, kişisel dökümanlar ile verilerini bütünleştirmiştir. Bunun dışında odyo ve video teyp kullanılmıştır. Araştırmacı her veri türü için ayrı bir dosya açarak verilerin yazıldığı formlara verileri yerleştirmiştir. Toplanan verilerin türü, sayısı, formatlara geçirme süresi ve yüzdesi Tablo 2'de verilmektedir.

TABLO 2
Verilerin Türü

Verinin Türü	Sayısı	Süre (Saat/Dakika)	Yüzde %
Ayrıntılı Gözlem	32	35:26'	23,021
Yarı Yapılandırılmış Görüşmeler	5	3:00'	3,590
Yapılandırılmamış Görüşmeler	14	6:56'	10,071
Fiziksel Veri	19	5:41'	13,660
Video Teyp Verileri	12	7:17'	8,630
Araştırmanın Günlüğü	57	94:72'	41,027
Toplam	139	153:32'	100

Verilerin dökümleri Tablo 3'de görülmektedir. Bu tabloda, verilerin türleri, tarihleri, süreleri, döküm sayfa sayıları gösterilmiştir.

TABLO 3
Verilerin Dökümleri

Türü	Tarih	Süre (Saat/Dakika)	Sayfa/Satır
Saha Notları	06/11/1997-30/07/1998	72:00'	
Ayrıntılı Gözlem	1) 8/11/1997	1:00'	23/553
	2) 22/11/1997	0:35'	9/212
	3) 27/11/1997	0:35'	15/335
	4) 4/12/1997	0:40'	8/192
	5) 8/12/1997	0:30'	6/139
	6) 17/12/1997	0:45'	3/53
	7) 20/12/1997	0:25'	2/48
	8) 4/1/1998	0:30'	14/328
	9) 17/1/1998	0:50'	11/252
	10) 24/1/1998	1:00'	9/207
	11) 31/1/1998	0:10'	9/207
	12) 2/2/1998	0:15'	8/178
	13) 6/2/1998	0:15'	6/126
	14) 10/2/1998	2:00'	5/115
	15) 12/2/1998	3:00'	15/343
	16) 24/2/1998	1:00'	7/141
	17) 7/3/1998	0:15'	11/241
	18) 15/3/1998	1:40'	14/313
	19) 20/3/1998	1:00'	12/267
	20) 31/3/1998	1:30'	11/233
	21) 3/4/1998	1:32'	5/111
	22) 15/4/1998	0:40'	3/69
	23) 24/4/1998	0:26'	4/92
	24) 27/4/1998	1:26'	2/66
	25) 3/5/1998	0:48'	2/35
	26) 4/5/1998	0:50'	9/207
	27) 7/5/1998	0:20'	3/66
	28) 20/5/1998	0:47'	1/20
	29) 15/6/1998	4:00'	19/445
	30) 30/6/1998	3:11'	
	31) 1/7/1998	0:29'	3/55
	32) 3/7/1998	3:00'	6/132
Toplam	32	35:26'	255/5781

TABLO 3
Verilerin Dökümleri

Türü	Tarih	Süre (saat/dakika)	Sayfa/Satır
Yarı Yapılandırılmış Görüşmeler	1) 10/11/1997	1:30'	45/1025
	2) 2/2/1998	1:00'	111/2439
	3) 6/2/1998	0:45'	73/1650
	4) 7/3/1998	1:15'	44/991
	5) 15/6/1998	3:00'	27/617
Toplam	5	7:30'	300/6722
Yapılandırılmamış Görüşmeler (Günlükten)	1) 6/11/1997	1:35'	9/280
	2) 20/12/1997	0:10'	23/757
	3) 1/1/1998	1:00'	3/95
	4) 31/1/1998	0:20'	7/22
	5) 12/2/1998	0:25'	13/407
	6) 16/2/1998	0:40'	5/136
	7) 15/4/1998	0:28'	1/32
	8) 29/5/1998	0:10'	1/25
	9) 15/6/1998	1:00'	12/405
	10) 22/6/1998	0:30'	2/57
	11) 29/6/1998	0:24'	5/146
	12) 30/6/1998	0:44'	4/122
	13) 1/7/1998	0:09'	1/33
	14) 3/7/1998	0:20'	12/379
Toplam	14	6:56'	98/2896
Fiziksel veri	1) 8/11/1997	0:45'	11/259
	2) 22/11/1997	0:10'	4/95
	3) 27/11/1997	0:05'	2/31
	4) 4/12/1997	0:15'	8/175
	5) 8/12/1997	0:05'	8/181
	6) 17/12/1997	0:15'	11/261
	7) 20/12/1997	0:25'	4/96
	8) 4/1/1998	0:15'	3/61
	9) 17/1/1998	0:05'	1/19
	10) 24/1/1998	0:35'	1/24
	11) 31/1/1998	0:10'	3/69
	12) 2/2/1998	0:10'	1/20
	13) 10/2/1998	0:15'	1/23
	14) 12/2/1998	0:20'	10/219
	15) 24/2/1998	0:10'	1/9
	16) 20/3/1998	0:10'	1/8
	17) 4/5/1998	0:11'	3/68
	18) 20/5/1998	0:10'	1/13
	19) 15/6/1998	1:10'	9/200
Toplam	19	5:41'	83/1831

TABLO 3
Verilerin Dökümleri

Türü	Tarih	Süre Saat/Dakika	Sayfa/Satır
Video Teyp Veriler	1) 24/4/1998	0:23'	37/702
	2) 27/4/1998	0:13'	20/530
	3) 3/5/1998	0:45'	6/72
	4) 7/5/1998	0:30'	12/348
	5) 20/5/1998	0:08'	36/403
	6) 22/6/1998	0:11'	15/498
	7) 29/6/1998	0:20'	11/422
	8) 30/6/1998	0:35'	35/771
	9) 30/6/1998	0:17'	25/613
	10) 1/7/1998	0:06'	27/494
	11) 1/7/1998	1:00'	45/1028
	12) 3/7/1998	2:46'	331/7388
Toplam	12	7:17'	600/13269
Araştırmanın Günlüğü	1) 22/8/1997-5/11/1997	3:24'	61/1602
	2) 6/11/1997	1:35'	9/280
	3) 8/11/1997	1:45'	3/98
	4) 10/11/1997	1:30'	8/247
	5) 15/11/1997	1:25'	9/286
	6) 22/11/1997	0:35'	4/130
	7) 4/12/1997	0:55'	2/59
	8) 8/12/1997	0:35'	2/45
	9) 15/12/1997	0:35'	7/221
	10) 17/12/1997	1:00'	10/313
	11) 20/12/1997	1:00'	23/757
	12) 1/1/1998	1:00'	3/95
	13) 4/1/1998	0:45'	2/45
	14) 12/1/1998	0:17'	2/57
	15) 24/1/1998	1:35'	10/230
	16) 25/1/1998	1:72'	20/633
	17) 26/1/1998	0:10'	12/15
	18) 29/1/1998	0:35'	7/56
	19) 31/1/1998	0:40'	7/222
	20) 2/2/1998	1:25'	8/244
	21) 6/2/1998	1:00'	9/269
	22) 9/2/1998	0:42'	2/16
	23) 10/2/1998	2:15'	16/528
	24) 12/2/1998	3:45'	13/40
	25) 15/2/1998	0:20'	1/22
	26) 16/2/1998	0:40'	5/136
	27) 24/2/1998	1:10'	8/260
	28) 5/3/1998	0:15'	2/46

TABLO 3
Verilerin Dökümleri

Türü	Tarih	Süre Saat/Dakika	Sayfa/Satır
Araştırmanın günlüğü	29) 6/3/1998	0:22'	2/49
	30) 7/3/1998	1:30'	6/198
	31) 13/3/1998	0:55'	2/65
	32) 15/3/1998	1:40'	3/75
	33) 20/3/1998	1:10'	6/198
	34) 26/3/1998	0:37'	1/33
	35) 31/3/1998	1:30'	1/30
	36) 3/4/1998	1:32'	2/65
	37) 13/4/1998	1:22'	4/107
	38) 15/4/1998	1:08'	2/66
	39) 24/4/1998	0:50'	2/57
	40) 27/4/1998	1:37'	3/86
	41) 3/5/1998	0:58'	2/73
	42) 4/5/1998	1:01'	1/33
	43) 7/5/1998	0:39'	2/61
	44) 20/5/1998	1:05'	2/49
	45) 28/5/1998	0:07'	1/27
	46) 29/5/1998	0:10'	1/25
	47) 15/6/1998	9:10'	12/405
	48) 18/6/1998	0:32'	2/45
	49) 22/6/1998	0:40'	2/57
	50) 29/6/1998	0:45'	5/146
	51) 30/6/1998	1:20'	4/122
	52) 1/7/1998	0:15'	1/33
	53) 3/7/1998	6:05'	12/379
	54) 6/7/1998	1:05'	4/126
	55) 10/7/1998	0:24'	2/41
	56) 13/7/1998	1:35'	8/246
	57) 30/7/1998	9:15'	7/181
Toplam	57	94:72'	310/9384

2.7.1. Saha Notları

Saha notları, tüm diğer verileri de kapsayan bir terim olarak kullanılır; niteliksel araştırmada veri toplarken ve veriler hakkında görüş bildirirken araştırmacının gördükleri, duydukları, deneyimleri ve düşündüklerinin yazılı ifadesidir. Veriler, günlük görüşmelerin dökümleri, resmi evraklar, resmi istatistikler, fotoğraflar ve başka materyaller olarak belirlenebilir (Bogdan ve Biklen, 1992).

Bu araştırmada araştırmacı ziyaretleri sırasında, gözlem defterine notlar almıştır. Zaman zaman sözel etkileşimleri odyo teybe kayıt etmiştir. Günlük, sahadaki

gözlemlerimiz hakkında kişisel izlenimlerimizi yazdığımız veridir (Bogdan ve Biklen, 1992). Araştırmacı, aileden ayrılıp eve geldiğinde "günlük" defterine gözlem sırasında ailedeki kişileri, yapılan etkinlikleri, olayları, kişilerin yansıttıkları duygu ve düşünceleri ile kendi yorumlarını, bilimsel açıklamalarını yazmıştır. Araştırmacı kendi duygu ve düşüncelerini de günlük defterine yazarak, gözlenen verilerle bütünleştirmiştir.

Araştırmacı günlük defterine yazmaya, araştırma için ailenin bulunması sırasında başlamıştır. Günlüğe ailedeki saha notlarının dışında araştırmanın içeriğindeki diğer çalışmalar ve danışman ile yapılan birebir çalışmaları da yazarak kayıt etmiştir. Günlük defterine yazılan yazıların sayfası 320 ve toplam satır 9384'tür.

2.7.2. Ayrıntılı Gözlemler

Araştırmacı katılımcı gözlemcidir. Gözlem, kişinin çevresinde bulunan varlık ve olayları daha iyi anlamak amacıyla dikkatlice incelemesidir. Vaka çalışmalarında araştırmacının bu özelliği şöyle tanımlanmıştır: "Katılımcı gözlemci olarak araştırmacı bir gruba katılır, bir araştırma planlar, grubun güvenini kazanır, gördükleri ve duydukları hakkında sistematik olarak kayıtlar tutar. Bu kayıtlar diğer verilerle tamamlanır (Bogdan ve Biklen, 1992).

Katılımcı gözlemcilik sırasında araştırmacı sistemli olarak kayıt tutar. Bunun yanı sıra, gruptaki kişiler o kültüre / gruba ait diğer kayıtları da incelemesine izin verebilirler. Böylece, örneğin, okul kayıtları, aile fotoğrafları, anı defterleri v.b. gibi dökümanların katılması suretiyle gözlem verileri zenginleştirilir (Bogdan ve Biklen, 1992).

Araştırmacı sahada ayrıntılı gözlemler yapmıştır. Ayrıntılı gözlemler sahada neler oluyorsa ayrıntılı olarak yazılan objektif verilerdir (Bogdan ve Biklen, 1992).

Araştırmacı ayrıntılı olarak yazabilmek için gözlem yapmıştır. Gözlem yaparken bağlama ilişkin bilgileri yazmıştır. Gözlem kayıtlarını tutarken aile bireyleri ile sözel ya da davranışsal birebir etkileşimlerden kaçınmıştır. Ayrıca araştırmacı, aile bireylerinin dikkatini çekmeyecek şekilde, giyim, tutum ve davranış sergilemeye çalışmıştır. Araştırmacı katılımcı gözlemci olarak aileye katılmış ve etkinlikleri kayıt etmiştir.

Katılımcı gözlemciliğin derecesi önemlidir. Katılımcı gözlemciliği sembolik olarak, beyazdan siyaha doğru bir geçiş olarak değerlendirebiliriz. Beyaz bölümde araştırmacının kültüre/gruba katılmadan, onun bir parçası olmadan sadece dışarıdan bir gözlemci olarak kayıt tutması söz konusudur. Siyah bölümde ise araştırmacı o kültürün/grubun bir üyesi gibi olur ve gözlemlerini öyle yapar. Ortalarda ise grinin tonları durumu görülür. Örneğin açık gride araştırmacı gruba katılır ama grubun üyesi olmadan grup üyeleri tarafından kabul edilmiş bir kişi rolündedir (Bogdan ve Biklen, 1992).

Araştırmacı ilk gözlemlerinde ailenin doğal etkileşimlerini bozma endişesi ile fiziksel verilere ağırlık vermiştir ve ayrıntılı gözlem kayıtları yapmaktan kaçınmıştır. Fiziksel verileri yazarken etkileşimleri de not almıştır. Böylece aileyi, kendisinin varlığına alıştırmaya çalışmıştır. Araştırmacı aile ile yaptığı yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşmeleri, odyo teybe kayıt etmiştir. Gözlemleri sırasında fiziksel veriler ile sosyal etkileşimleri ayrıntılı olarak yazmıştır.

Araştırmacının ailenin doğal etkileşimlerini bozma endişesi uzun sürmemiştir. Aile onu evlerine her geldiğinde yazan ve odyo teybe kaydeden birisi olarak kabul etmiştir. Doğal ortamlarının gözlemlenerek yazılıyor olmasından rahatsız olmamışlardır. Evde misafirlerin bulunması durumunda araştırmacı yazmaktan ve odyo teybe kayıt etmekten çekinmiştir. Anne bu durumu farkederek "Onlar yabancı değil, sen yaz" diyerek rahatsız olmadığını belirtmiştir.

Araştırmacı sahadan ayrılır ayrılmaz küçük bir deftere yazdığı ayrıntılı gözlemlerini "Ayrıntılı Gözlem Formu"na geçirmiştir.(EK-D) Bu formda yer, tarih, saat, süre, odaklaşılan olay, odaklaşılan kişiler, gözlem no, sayfa no, toplam satır ve verinin türü belirtilmiştir. Ayrıntılı gözlemler "Betimsel Veri" bölümüne yazılmıştır. Bu bölümün sağ tarafına "Gözlemci Yorumu" sol tarafına da "Betimsel İndeks" ve sayfanın altındaki üst satıra da "Sayfa Yorumu" yazılmıştır. Araştırmacı ayrıntılı gözlem formlarına yazılan betimsel verilerin, gözlemci yorumlarının ve sayfa yorumlarının indeksini çıkartarak sayfa ve satır aralıklarını belirtmiş ve böylece bağlama ilişkin bilgileri bir iki cümle ile özetlemiştir.(EK-E) Her bir gözlemin içindekiler sayfası da oluşturularak dosyalanmıştır. Bunlar araştırmacının çok zamanını almıştır. Fakat verilerin değerlendirilmesi aşamasında kolaylık sağlamıştır.

2.7.3. Fiziksel Veriler

Fiziksel veriler, fiziksel ortamın ayrıntılı olarak betimlemesidir. Fiziksel veriler, sosyal statüler hakkında ipuçları sağlar. Bu veriler araştırmacının fikir, soru ve hipotezler geliştirmesine yarar. Fiziksel ortamın ayrıntılı olarak verilmesi, ailenin içinde bulunduğu, yaşadığı ortam hakkında genel bir bakış açısı geliştirmemize yarar. Fiziksel ortamın betimlenmesi plan, kroki, fotoğraf vb. dökümanlarla ve araştırmacının ayrıntılı kayıtları ile gerçekleştirilir (Dobert, 1984; Bogdan ve Biklen, 1992).

Diğer veri toplama araçları gibi fiziksel veri toplama süreçleri de süreklidir. Fiziksel veriler, ayrıntılı gözlemlerin betimlenmesine yardımcı olmuştur. Araştırmacının sahada iken ya da sahadan ayrıldıktan sonra olayları net bir şekilde görmesini sağlamıştır. Fiziksel veriler, aile yaşantısının bir göstergesi olmuştur. Ör: Oturma odasında bulunan ve çok sayıda kanaviçe işlemeli yastıklar araştırmacıya ailede el işleri yapıldığı kanısı getirmiş. Bu daha sonraki gözlemlerde izlenerek doğrulanmıştır. Araştırmacı fiziksel verileri toplamaya oturma odasından başlamıştır. Daha sonra salon, mutfak, giriş, tuvalet, balkon ve evin dıştan betimlemesi yapılmıştır.

Her gözlemlerde fiziksel değişiklikler gözden geçirilmiştir. Yaz dönemi başlangıcında ailenin oturma odası salon olarak değiştirilmiştir. Bu değişiklik kamera çekimlerinin öncesinde olduğu için ayrıntılı olarak betimlenmiştir. Evin dışında, öğrencinin gittiği okul da fiziksel olarak betimlenmiştir. Yapılan 40 gözlem içerisinde 24 gözlemlerde fiziksel veri toplandığı görülmüştür.

Araştırmacı sahada not aldığı fiziksel verileri "Ayrıntılı Gözlem Formu"na geçirmiştir. (EK-F) Bu formda yer, tarih, saat, süre, gözlem no, sayfa no, toplam satır ve verinin türü belirtilmiştir. Her sayfaya betimsel olarak yazılan fiziksel verilerin indeksi, gözlemci yorumları, sayfa yorumları yazılarak tamamlanmıştır. (EK-G)

Ayrıntılı olarak yazılan fiziksel saha notlarının, sahadan ayrıldıktan sonra tekrar gözlem formlarına yazılması ve indekslerinin çıkartılması araştırmacının uzun bir zamanını almıştır. Dosyalanan bu veriler, verilerin değerlendirilmesinde araştırmacıya kolaylık sağlamıştır.

2.7.4. Görüşmeler

"Görüşme amaçlı sohbetir. Niteliksel çalışmalarda görüşme iki yolla kullanılır; ya veri toplamada baskın tekniktir, ya da katılımcı gözlem, doküman analizi veya diğer tekniklerle birlikte kullanılır" (Bogdan ve Biklen, 1992).

Bu çalışmalarda da katılımcı gözlem içinde görüşmeler yapılmıştır. Bunlar yapılandırılmamış görüşmeler ve yarı yapılandırılmış görüşmelerdir.

2.7.4.1. Yapılandırılmamış Görüşmeler

Araştırmacı aile bireyleri ile 6 saat 56 dakikalık bir süre ile 14 kere yapılandırılmamış görüşmeler yapmıştır.

"Yapılandırılmamış görüşmelerde kişileri ilgileri yönünde konuşmaya cesaretlendirme de yapılabilir. Konuşma ilerledikçe araştırmacı görüşülen kişinin yönlendirmesine yönelik konuşmayı sürdürür. Görüşülen kişi konuşma konusunun belirlenmesinde önemli rol oynar" (Bogdan ve Biklen, 1992).

Yapılandırılmamış görüşmeler aile bireyleri ve yakın çevresiyle araştırmacı arasında oluşan iletişim sırasında ortaya çıkmıştır. Yapılandırılmamış görüşmeler için özel zaman ayrılmamıştır. Araştırmacı sohbet olarak gelişen bu görüşmeleri sahadayken not almış, sahadan ayrılır ayrılmaz günlüğe yazmıştır.

Araştırmacı anne ve baba ile sözel etkileşimde bulunmuştur. Anne "ben seni kendime arkadaş gibi görüyorum" diyerek samimiyetini belirtmiştir. Her gözlem içinde yapılandırılmamış görüşmeler gerçekleştirildiği için araştırmacı zaman tutamamıştır. Bu nedenle verilerin dökümleri tablosunda her gözlemden gerçekleşen yapılandırılmamış görüşmeler için ayrılan bölüm sınırlı kalmıştır.

2.7.4.2. Yarı Yapılandırılmış Görüşmeler

"Yarı yapılandırılmış görüşmeler, belli bir konuda açık uçlu soruların kullanıldığı görüşmelerdir" (Bogdan ve Biklen, 1992).

Yarı yapılandırılmış görüşmeler aile bireylerine önceden bildirilerek izin alınmış, tarih ve saat belirlenmiştir. Araç olarak odyo teyp kullanılmıştır. Görüşmelerde ailenin kimlik bilgileri geçmişteki yaşantıları işitme engelli çocuklarıyla ilgili bilgiler, eğitimleri, çocuklarının eğitimlerine bakış açıları, çocuklarıyla birlikte yaptıkları etkinlikler, çocukların dil gelişimine ait görüşleri ve değerlendirmeleri, gelecekle ilgili düşünceleri, kültürleri, duygu ve düşünceleri gibi birçok değişkenler hakkında konuşulmuştur. Tüm görüşmeler ailenin izni ile odyo teybe kayıt edilmiştir. Odyo teybin dökümü yapılarak "görüşme formu" olan formatlara yazılmış, görüşen kişi, görüşülen kişi, yer, tarih, saat, süre ve görüşmenin amacı belirtilmiştir. Her görüşmenin içindekiler sayfası çıkartılarak dosyalanmıştır. Araştırmacı odyo teybin dökümünü yaparken kişilerin sesletimlerine, vurgu, ritm ve söyleyişlerine de dikkat etmiştir.

Araştırmacı ayrıntılı gözlemler sonucu ortaya çıkan yorumların, bu görüşmelerde aile bireyleri tarafından açıklanarak doğrulandığını görmüştür.

Saha notları ve görüşmeler ile toplanan veriler araştırmacının odaklaşmasında yararlı olmuştur.

2.8. VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE ODAKLAŞMA SÜRECİ

“Tipik bir vaka çalışmasında verilerin analizi süreci ters duran bir huni şekline benzetilebilir. Başlangıç kısmı geniştir, gittikçe daralır ve belli bir noktaya odaklaşır” (Bogdan ve Biklen, 1992).

Araştırmacı Can ailesine “okuma-yazma” etkinliklerini incelemek için gitmiştir. Gözlem kayıtları incelendiğinde, evin içinde yazılı dil aracı olarak duvarda asılı birbirinden farklı iki takvim ve televizyon dolabı içinde Elif ile Burhan’ın defterleri olduğu görülmüştür. Zaman zaman eve günlük gazeteler alınmıştır.

Gözlem kayıtları incelendiğinde okuma yazma etkinliklerinde anne baba ve çocukların katılımının yeterli olmadığı görülmüştür. Araştırmacı, bu nedenle, iletişimi sağlayan “sözlü etkinlikleri” incelemeye karar vermiştir.

06.11.1997 tarihinde başlayarak 30.7.1998 tarihinde biten araştırmanın toplam

verilerine göre Can ailesindeki iletişimi sağlayan etkinlikler Tablo 4’de verilmiştir.

Ayrıntılı gözlemlerdeki etkinliklere bakıldığında, aile bireyleri televizyon izleme, yemek hazırlama ve yemek yeme, oyun oynama, el işi, ev işi yapma, alışveriş, meyve, çerez yeme, içecek içme, ödev yapma, ödevlere bakma, ev dışındaki etkinlikler, gazete-dergi-kitap bakma, telefonla konuşma gibi etkinlikler sırasında etkileşime girmektedirler.

TABLO 4
Ayrıntılı Gözlemlerdeki Etkinlikler

Etkinliğin Adı	Sayı	Yüzde %
Televizyon izleme	32	18.39
Yemek hazırlama	12	6.89
Yemek masasını hazırlama	15	8.62
Yemek yeme	17	9.77
Yemek masasını toplama	1	0.57
Oyun oynama	12	6.89
El işi yapma	22	12.64
Ev işi yapma	11	6.32
Alışveriş	3	1.72
Meyve, çerez yeme	11	6.32
Çay, kahve, meyve suyu vb. içme	17	9.77
Ödev yapma	2	1.14
Ödevlere bakma	2	1.14
Ev dışındaki etkinlikler	3	1.72
Gazete, kitap ve dergiye bakma	7	4.02
Telefonla konuşma	2	1.14
Toplam	174	100

2.8.1. Birinci Basamak: Aile İçinde İletişimi Sağlayan Etkinlikler

Bazı dilbilimciler dilin bağlama bağımlılığı üzerinde durmuşlardır. Ericson ve Shultz (1981) bağlamı "etkileşime katılan insanların karakterleri ve etkileşimin olduğu yer ve zaman arasındaki ilişki" olarak tanımlamışlardır.

Araştırmacı, ayrıntılı gözlemlere dayalı bu araştırmada birinci basamak olarak etkileşimi sağlayan etkinlikleri gözlemlemiştir. 06.11.1997 tarihinde başlayarak 30.7.1998 tarihinde biten araştırmanın toplam verilerine göre Can ailesindeki iletişimi sağlayan etkinliklerin aile bireyelerine göre dağılımı Tablo 5’de verilmiştir.

TABLO 5
İletişimi Sağlayan Etkinliklerin Aile Bireylerine Göre Dağılımı

Etkinliğin Adı	İletişime Giren Aile Bireyleri	Sayı	Yüzde %
Oyun oynama	Elif - Burhan	7	46.66
	Baba - Elif	1	6.66
	Baba - Burhan	4	26.66
	Burhan - Elif	3	20
Toplam		15	100
Alışveriş	Anne - Baba - Burhan	1	50
	Elif - Anne	1	50
Toplam		2	100
Televizyon izleme	Anne - Baba - Elif - Burhan	17	51.51
	Anne - Elif - Burhan	3	9.09
	Anne - Elif	3	9.09
	Elif - Burhan	8	24.24
	Anne - Burhan	1	3.03
	Anne - Baba - Burhan	1	3.03
Toplam		33	100
El işi yapma	Anne - Elif	9	100
Toplam		9	100
Ev işi yapma	Anne - Elif	11	73.33
	Burhan - Elif	4	26.66
Toplam		15	100
Yemek hazırlama	Anne - Elif	9	75
	Anne	3	25
Toplam		12	100
Yemek Masasını hazırlama	Anne - Elif	12	80
	Elif - Burhan	2	13.33
	Elif - Baba	1	6.66
Toplam		15	100
Yemek yeme	Anne - Baba - Elif - Burhan	6	40
	Anne - Elif - Burhan	4	26.66
	Elif - Burhan	3	20
	Anne - Elif	2	13.33
Toplam		15	100
Meyve servisi	Anne - Baba - Elif - Burhan	4	66.66
	Anne - Elif	2	33.33
Toplam		6	100
Çay, kahve, meyve suyu vb. içme	Anne - Baba - Elif - Burhan	5	50
	Anne - Elif	4	40
	Anne - Baba	1	10
Toplam		10	100

TABLO 5 DEVAMI

İletişimi Sağlayan Etkinliklerin Aile Bireylerine Göre Dağılımı

Çerez yeme	Anne - Baba - Elif - Burhan	3	21.42
	Anne - Elif	4	28.57
	Anne - Baba - Burhan	1	7.14
	Baba - Elif - Burhan	1	7.14
	Elif - Burhan	4	28.57
	Anne - Baba	1	7.14
Toplam		14	100
Telefonla konuşma	Anne - Elif	2	100
Toplam		2	100
Odev yapma	Elif - Burhan	2	100
Toplam		2	100
Ödevlere bakma	Elif - Burhan	2	33.33
	Anne - Burhan	1	16.66
	Baba - Burhan	2	33.33
	Baba - Elif	1	16.66
Toplam		6	100
Ev dışındaki etkinlikler	Anne - Elif	2	40
	Anne - Baba - Burhan	1	20
	Baba - Elif - Burhan	2	40
Toplam		5	100
Gazete, dergi, kitap vs. şeylere bakma	Baba - Burhan	4	80
	Elif - Burhan	1	20
Toplam		5	100

Yapılan ayrıntılı gözlemlerde rutin etkinlikler sırasında etkileşimin olduğu görülmüştür. Anne ile Elif arasındaki etkileşimlere odaklanılmıştır.

Anne ile Elif arasındaki etkileşimlere odaklanmanın nedenleri şöyle sıralanabilir:

1- Anne ile Elif arasındaki iletişimsel etkinliklerin çeşitliliği çoktur.

2- Elif'in annesi ile etkileşimi çoktur. Tablo 5'e bakıldığında anne ile Elif'in değişik zamanlarda yaptıkları etkinliklerin toplamı 103'tür.

3- Anneye verileri doğrulatma olanağı vardır. Araştırmacı babadan daha çok anneyi görmektedir. Toplanan verilerin doğrulatılmadığı takdirde geçerli ve güvenilirliği olmayacaktır (Bogdan ve Biklen, 1992).

4- Yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşmelerde anne ve baba araştırmacının gözlemler sırasında Burhan'ın bazı davranışlarını hiç görmediğini

belirtmişlerdir. Bu da Burhan'ın araştırmacıdan etkilendiğini dűşündürműştür. Elif ise araştırmacının varlığından etkilenmemiştir.

2.8.2. İkinci Basamak: Anne ile Elif Arasındaki İletişimi Sağlayan Etkinlikler

Bağlamın öğelerinden kişiler Anne ile Elif olarak belirlendikten sonra evde hangi etkinliklerde etkileşime girdikleri incelenmiştir. 06.01.1997 ve 01.07.1998 tarihleri arasında yapılan gözlem verileri incelendiğinde Anne ile Elif arasındaki birebir etkileşimi sağlayan etkinlikler ve frekans dağılımları ortaya çıkarılmıştır (Tablo 6)

TABLO 6
Anne ile Kızın Birlikte Yaptıkları Etkinlikler

Anne ile Elif'in Katıldığı Etkinlikler		
Etkinlikler	Sayı	Yüzde
Televizyon izleme	23	22.11
Alışveriş	1	0.96
El işi yapma	9	8.65
Ev işi yapma	11	10.57
Yemek hazırlama ve yeme	33	31.71
Meyve servisi yapma	6	5.76
Çay, kahve, meyve suyu vb. içme	9	8.65
Cerez yeme	7	6.73
Telefonla konuşma	3	2.88
Ev dışı etkinlikler	2	1.92
Toplam	104	100

Anne yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşmelerde Elif'in katıldığı etkinlikleri belirtmiştir. Bunlar da araştırmacının gözlemleriyle paralellik göstermektedir. Anne ile Elif'in katıldığı etkinliklere bakıldığında "yemek hazırlama ve yemek yeme" etkinliğinin diğer etkinliklere oranla daha çok olduğu görűlmektedir. Tablo 6'da görűldűđü gibi sayısı 33'tür. Ayrıntılı gözlemlerde yemek hazırlama ve yeme etkinliği 45 kere gözlenmiştir.

Araştırmacı kişilere odaklaşma sürecinde olduğu gibi "yemek hazırlama ve yemek yeme" etkinliğinde de Anne ile Elif arasındaki iletişimi sağlayan etkileşim türünün belirlenmesini kararlaştırmıştır. Ayrıntılı, objektif ve kalıcı veriler için video teyp önemli bir tekniktir. Bu nedenle araştırmacı, video teyp kayıtlarını farklı zamanlarda ayrı ayrı ve tam gün olarak yapmaya karar vermiştir. Video teyp kayıtlarının analizi veri toplama ve düzenleme işlemleri aşağıda yer almaktadır.

2.9. VIDEO TEYP KAYITLARI

Gözlemlere dayalı saha notları, görüşmeler ve fiziksel veriler araştırmanın odağının belirlenmesi için tekrar tekrar incelenmiştir. Aile içinde iletişimi sağlayan rutin etkinlikler belirlenmiş. Bu rutin etkinliklerde etkileşime giren aile bireyleri ortaya çıkarılmıştır. Anne ile Elif arasındaki birebir etkileşimin sayısı 103 ve %62.05'dir. Birebir etkileşime girdikleri rutin etkinliklerden "yemek hazırlama ve yemek yeme" etkinliğinin sayısı 33 ve %31.71'dir. Yapılan araştırmada anne ile Elif'in birebir etkileşime girdiği "yemek hazırlama ve yemek yeme etkinliği" araştırmanın odağı olarak belirlenmiştir. Etkinlik sırasındaki etkileşimlerin ayrıntılı incelenmesi için video teyp kayıtları yapılmaya karar verilmiştir.

Araştırmacı 7.3.1998 tarihinde yarı yapılandırılmış görüşmede aileden video teyp kayıtlarının yapılması için izin istemiştir. Aile video teyp kayıtlarını araştırmacının istediği gün ve saatte yapabileceğini, hiçbir sakıncanın olmadığını belirtmiştir.

Araştırmaya başlarken olduğu gibi video teyp kayıtlarının başlamasında da araştırmacı endişelenmiştir. Kameranın aile ortamındaki doğallığı bozabileceğini düşünmüştür. Araştırmada 6.11.1997 – 15.4.1998 tarihleri arasında yapılan 26 gözlem ve görüşmeden elde edilen verilerden ayrı olarak 24.4.1998 – 3.7.1998 tarihleri arasında toplam 12 video teyp kaydı yapılmıştır. Kayıtların toplam uzunluğu 7 saat 14 dakika 4 saniyedir. Tablo 7'de tüm video teyp kayıtlarının kayıt sırası, tarihi, etkileşim zamanı, saati, süresi ve ortamda bulunanlar gösterilmektedir.

TABLO 7
Tüm Video Teyp Kayıtları

Kayıt S:N:	Tarih	Etkileşim Zamanı	Gözlem Saati	Video Kayıt Saati	Video Kayıt Sür (dk/sn.)	Etkileşime Katılanlar
1	24.04.1998	Akşamdan sonra	20:15-21:05	20:25-20:48	23'30"	Anne-Baba-Elif-Burhan
2	27.04.1998	Akşamdan sonra	19:55-21:32	20:15-20:35	13'00"	Anne-Baba-Elif-Burhan
3	03.05.1998	Öğleden sonra	15:45-16:43	15:55-16:40	45'	Anne-Elif
4	07.05.1998	Öğle	12:56-13:35	13:00-13:30	30'	Anne-Baba-Elif
5	20.05.1998	Akşamdan sonra	20:10-21:15	20:20-20:28	8'	Anne-Baba-Elif-Burhan
6	22.06.1998	Öğle	12:50-13:30	12:59-13:10	11'2"	Elif-Burhan
7	29.06.1998	Gece	20:45-21:30	20:56-21:16	20'26"	Elif-Burhan
8	30.06.1998	Öğle	11:45-13:05	11:55-12:30	35'10"	Aile-Misafirler
9	30.06.1998	Aksam	16:30-19:58	16:36-16:40	4'20"	Aile-Misafirler
				19:44-19:57	13'	Aile-Misafirler
10	01.07.1998	Sabah	11:30-11:45	11:34-11:40	6'55"	Anne-Baba-Elif-Burhan
11	01.07.1998	Akşam	19:35-21:03	19:45-20:45	60'	Anne-Baba-Elif-Burhan
12	03.07.1998	Sabah, Öğle, Akşam	10:55-17:00	11:00-16:45	2:46'17"	Anne-Elif-Burhan
Toplam: 12					7:14'4"	

Araştırmacının odağı aile bireylerine belirtilmediği için, yapılan video teyp kayıtları farklı zamanlarda gerçekleştirilmiştir. Bu yüzden aile içinde gözlenen rutin etkinliklerin ve aile bireyleri arasındaki etkileşimlerin de kayıt edilmesine olanak sağlanmıştır. Araştırmacı video teyp kayıtlarını incelediğinde ayrıntılı gözlemdaki verilerle de tutarlılık gösterdiğini görmüştür.

Video teyp kayıtları salon, oturma odası ve mutfakta taşınabilir kamera ile yapılmıştır. Araştırmacı kamerayı kendi taşımıştır. Böylece kayıt sırasındaki hareketli etkileşimleri kayıt etme olanağı bulmuştur.

Video teyp kayıtları incelendiğinde birinci, ikinci ve üçüncü kamera çekimleri araştırmanın verileri içine alınmamışlardır. Bu kayıtlarda aile bireylerinin davranışları ayrıntılı gözlemlerdeki verilerle karşılaştırıldığında doğal davranmadıkları ve araştırmacının da çekim hataları yaptığı görülmüştür. Bu kayıtlar ailenin ve araştırmacının kameraya alışma çekimleri olarak kabul edilmiştir. Diğer video teyp kayıtları incelendiğinde aile bireylerinin doğal davrandıkları görülmüştür. Ayrıntılı gözlemlerle tutarlılık göstermektedir. Her kayıttan sonra analiz süreçleri birbirini izlemiştir.

2.9.1. Video Teyp Kayıtlarının Analizi

2.9.1.1. Birinci Basamak: Video Teyp Kayıtlarının Betimlenmesi

Araştırmacı birinci basamakta tüm video teyp kayıtlarının betimlenmesini amaçlamıştır. Bu nedenle video teyp kayıtları, araştırmacı tarafından gözden geçirilmiştir. Tüm kayıtları ayrı ayrı izleyerek gördüklerini odyo teybe betimlemiştir. Odyo teybe betimleme yaparken televizyonun sesini kısarak sözel ve buna bağlı olarak sessel uyaranlara dikkatini vermemiştir. Fiziksel hareketleri dikkate alarak bağlamın bütünlüğünü koruyarak betimlemiştir. Her hareket ayrıntılı betimlenmiştir. Video teyp tekrar tekrar izlenmiş ve betimlemeye karar verildiği an odyo teyp açılmıştır. Odyo teybe betimleme yapılarak, kapatılmış ve izlemeye devam edilmiştir. Toplam 7 saat 14 dakika 4 saniye süren kayıtlar birer dakikalık zaman aralıklarına ayrılarak odyo teybe kayıt edilmiştir. Beş dakikalık bir kaydın betimlenmesi yaklaşık iki saatlik bir zaman diliminde olmuştur. Araştırmacı odyo teyp kayıtlarının dökümünü yapmıştır. Araştırmacının odyo teybe betimlediği 12 kamera çekiminin toplam sayfası 600, toplam satırı 13269'dur.

2.9.1.2. İkinci Basamak: Betimlenen Video Teyp Kayıtlarının "İçindekiler Sayfası"nın Hazırlanması

İkinci basamakta araştırmacı, 12 tane video teyp kaydının dökümlerinin "İçindekiler Sayfası"nın geliştirilmesini amaçlamıştır. "İçindekiler Sayfası" betimlemelerin sayfa numaralarını, süreyi, yeri, ortamda bulunanları, iletişime katılanları, etkinliği ve etkileşimin türünü kapsamaktadır. Analiz edilen kamera çekiminin İçindekiler sayfasından bir kesit Tablo 8'de sunulmaktadır.

TABLO 8
Tam Gün Video Kaydının İçindekiler Sayfası

Sayfa	Süre (dk/sn.)	Yer	Ortamda Bulunanlar	Etkileşime Katılanlar	Etkinlik	Etkileşim Türü
9	6'40"	Mutfak	Anne-Elif	Anne-Elif	Yapraklar ve piriçleri yıkama	Sözel işaret Beden Dili
2	1'28"	Mutfak	Anne	-	Sarma içi hazırlama	-
3	1'58"	Mutfak	Anne-Elif	Anne-Elif	Anne sarma içini hazırlıyor. Elif bakıyor.	Beden Dili
6	1'36"	Mutfak	Anne-Elif	Anne-Elif	Elif tencere alıyor. Anne sarma içi hazırlıyor.	İşaret-sözel Beden Dili
1	51"	Mutfak	Elif	-	Elif masaya yaprakları ve sarma içini koyuyor.	-
5	60"	Salon	Anne-Elif	Anne-Elif	Sarma sarma.	Beden Dili
1	10"	Salon	Anne-Elif	Anne-Elif	Sarma sarma.	Sözel
2	26"	Salon	Anne-Elif	Anne-Elif	Sarma sarma.	Beden Dili İşaret
1	15"	Salon	Anne-Elif	Anne-Elif	Sarma sarma.	Sözel ve Beden Dili
Toplam:	2:46'17"					

2.9.1.3. Üçüncü Basamak: Video Teyp Kayıtlarını Annenin Betimlemesi ve Yarı Yapılandırılmış Görüşmeler

Video kayıtlarını doğrulama amacı ile 30.07.1998 tarihinde 11:30 – 20:46 saatleri arasında toplam 9 saat 15 dakika süren bir zaman diliminde anne ile birlikte araştırmacı kayıtları izlemiştir. Bu görüşmeler yarı yapılandırılmış olmamasına rağmen araştırmacı odyo teybe kayıt yapmıştır. Bu kayıtların dökümünü almıştır. Annenin betimlemesine ek olarak araştırmacı kendi yorumlarını, annenin dikkate almadan geçtiği davranışları sorarak annenin görüşlerini almıştır. Böylece dışarıdan birinin farklı

yorumlaması engeli ortadan kalkmıştır. Araştırmacı görüşme kasetlerinin dökümlerini hemen yapmıştır. Dökümlerin toplam sayfa sayısı 211, toplam satırı 4839'dur. Araştırmacı izleyen ziyaretlerde de ek sorular sorarak video teyp kayıtlarının analizinin başlangıç bölümünü tamamlamıştır.

Araştırmacı temsili teyp geliştirme ve araştırmanın denencelerini geliştirmeyi amaçlamıştır. Video kayıtları incelendiğinde yapılan 12 video kaydından 4 tanesinin içinde Anne ile Elif arasındaki yemek etkinliğine dayalı etkileşimin olduğunu görmüştür. Araştırmacı temsili teyp için 12. video teyp kaydından “yemek hazırlama ve yemek yeme” etkinliğine dayalı kesitler almaya karar vermiştir.

Bu kararın verilmesinin nedenleri;

1. Anne ile Elif'in davranışları ayrıntılı gözlemlerdeki verilerle tutarlılık göstermektedir.
2. Etkileşim daha önceki verilerle benzerlik göstermektedir.
3. Anne ile Elif arasındaki etkinliğin başlama ve bitişi arasındaki süreç gözlenebilmiştir.

Araştırmada tam gün içinde çekilen ve 2 saat 46 dakika 17 saniye süren video kaydının içinden anne ile Elif'in beraber oldukları etkinliklerden “yemek hazırlama ve yemek yeme” etkinliğine katıldıkları bölümler alınmıştır. Temsili teybin süresi 55 dakikadır ve üç bölüme ayrılarak analiz edilmiştir. Tablo 9'da üçüncü temsili teybin bölümleri, süreleri ve etkileşime katılan kişiler gösterilmektedir.

TABLO 9 Temsili Teybin Kapsamı

Yemek Etkinliğinin Bölümleri	Süre (Dakika-Saniye)	Etkileşime Katılanlar
Yemek Hazırlama	37'	Anne-Elif
Yemek Masasını Hazırlama	8'	Anne-Elif
Yemek Yeme ve Masayı Toplama	10'	Anne-Elif-Burhan
Toplam	55'	

2.9.1.4. Dördüncü Basamak: Video Teyp Kayıtlarının Dökümleri

Bu basamakta anne ile işitme engelli kızı Elif arasındaki sohbetlerin dökümleri Shultz, Flero ve Ericson (1982) tarafından belirlenen modele göre yapılmıştır. Yapılan dökümler dört sütundan oluşmaktadır. Birinci sütunda etkileşime katılanların sıra numarası yazılmaktadır. İkinci sütunda etkileşime katılanlar, üçüncü sütunda sözel ifadeler, dördüncü sütunda sözel ifadelerin gerçekleşmesi anında yapılan sözel olmayan davranışlar yer almaktadır. Örnek 1’de Video Teyp Dökümü kayıtlarından bir kesit görülmektedir.

Örnek 1: Örnek Video Teyp Dökümü

Bağlam: Anne ile Elif salondaki yemek masasının üzerinde sarma sararak, televizyon seyretmektedirler. Anne, Elif’in mutfaktan su getirmesini ister.

Sıra No	Etkileşime Katılanlar	Sözel İfadeler	Sözel Olmayan İfadeler
125	Anne	Elif, Elif, Elif bana su Kalk Elif su getir. Su.	Anne masaya ayağı ile vurur
126	Elif		Televizyon seyrederken döner ve annesine bakar.
127	Anne	Su bana getir. Hadi	Sarma sarıyor. Elif’e bakarak konuşur.
128	Elif	Hımm	Sağ elinin baş parmağını ağzına doğru götürür. Ayağa kalkar.
129	Anne	Su bana getir. Hadi bi tanem.	Elif’e bakmaz. Sarma sarıyor.
130	Elif		Sağ elindeki fanta şişesi içindeki su ve sol elindeki bardak ile salona gelir. Bardağa su koyarak annesine verir.

Aşağıdaki tanımların yanındaki işaretler, döküm ve analiz süreçlerini kolaylaştırmak için kullanılmıştır.

Etkileşim: *“İletişim kavramının öğelerinden birisi de etkileşimdir. Etkileşim bir birimden çıkan iletinin (düşünce, bilgi, haber v.b.) başka bir birimi etkilemesi, onda bir etki uyartması, bu etkinin ilk birime geri dönüp (geri iletim-geri besleme), onu etkilemesidir. Etkileşimde sözel olan ve sözel olmayan bir mesaj alışverişi vardır”* (Topbaş, 1994, s.31). Tanıma uygun olarak analiz edilen yerlere etkileşimin varlığını belirten (EV) kodu koyulmuştur. Tanıma uygun olmayan yerlere ise etkileşimin yokluğunu gösteren (EY) kodu koyulmuştur.

Sözel strateji: Sözel stratejiler olarak belirtilen sözel iletişimdir. “Dil yolu ile iletişim anlamına gelmekte olup, dil sözcülerinin yalnızca sözcüklerden meydana geldiği ve diğer sinyal verme davranışlarını içermediği anlamına gelir” (Tüfekçioğlu, 1989). Analiz edilen yerlerde sözel stratejilerin olduğu yerlere (S) kodu koyulmuştur.

Sözel olmayan strateji: “Beden dili jest ve mimiklerle gerçekleşir. Yüz kaslarının bir anlam ifade eden ya da anlam yaratmak için kullanımı mimikleri, diğer bir deyişle yüz ifadesini; baş, el-kol, ayak-bacak hareketleri ya da bedenin tümünün kullanımı jestleri oluşturur” (Zıllıoğlu, 1992). Tanıma uygun olarak analiz edilen yerlerde yüz ifadesi yerine (Yİ) kodu kullanılmıştır. Baş hareketleri (BH), el hareketleri (EH), ayak hareketleri (AH), kol hareketleri (KH) olarak kodlanmıştır. Sözel olmayan strateji kodu olarak (SOS) kullanılmıştır.

Ortak bakış davranışları: “Bu tür davranışlar, iletişimde bulunan her iki kişi ortak bir amaç için baktıklarında gerçekleşir. Bu davranışlar karşılıklı bakış ve konu bakışı anlarını kapsamaktadır. Karşılıklı bakışın, iki kişinin birbirine baktığı zaman gerçekleştiği düşünülür. “Konu bakışı” ise iletişimde bulunan iki ya da daha fazla kişi kitabın aynı sayfalarına baktığı anda meydana gelir” Analizde ortak bakışın var olduğu durumlar (OBV) olarak kodlanmıştır (Uzuner, 1993, s: 100)

Ortak bakış olmayan bakış davranışları: “Bu tür davranışlar iletişimde bulunan kişilerden birinin bir yöne diğerinin ise öteki (başka) yöne baktığı anda oluşan karşı (zıt) bakış “anlarını” kapsar” (Uzuner, 1993, s: 100). Analizde ortak bakışın olmadığı durumlar (OBY) olarak kodlanmıştır.

2.9.1.5. Beşinci Basamak: Analizlerin Doğrulanması

Araştırmacı anneye birlikte yeniden video kaydını izlemiştir. Anneye çocuğunun ve kendisinin söylediklerini doğrulamıştır. Ayrıca bir uzman kişi üçüncü kesitten dokuz dakikalık bir analiz yaparak araştırmacının analizleri ile karşılaştırılmıştır. Yapılan analizin araştırmacının yaptığı analiz ile aynı özellikleri taşıması verilerin geçerliliği ve güvenilirliği için bir basamağın daha yerine getirilmesini sağlamıştır.

Yapılan dökümler araştırmacı ve uzman kişi ile birlikte gözden geçirilerek ayırteci özellikler belirlenmiştir.

- Anne ile Elif'in etkinlikte etkileştiği ve etkileşmediği durumlar vardır.
- Anne ile Elif etkinlik içinde kısa ve uzun etkileşimler kurabilmektedirler.
- Etkileşimlerde sözel, sözel+sözel olmayan ve sözel olmayan stratejiler kullanılmaktadır.

2.10. ARAŞTIRMANIN DENENCELERİ

Temsili teyp analiz edildiğinde anne ile Elif arasındaki iletişimde etkileşimin gerçekleştiği ya da gerçekleşmediği görülmüştür. Etkileşimin gerçekleştiği durumlarda sözel, sözel+sözel olmayan ve sözel olmayan ifadelerin kullanılarak mesajın iletildiği görülmüştür.

Etkileşimde sözel olan, sözel olmayan ve sözel+sözel olmayan stratejilerin kullanılmasının belirlenmesi için “yemek hazırlama ve yemek yeme” etkinliği üç bölüme ayrılarak incelenmiştir. Annenin işitme engelli kızı ile etkileşime girerken hangi stratejileri nerede, niçin ve nasıl kullandığının belirlenmesi için aşağıdaki denenceler belirlenmiştir.

1. “Yemek hazırlama ve yemek yeme” etkinliğinin tamamında etkileşimin varlığı ve yokluğu arasında niceliksel farklılıklar olabilir.

2. Yemek hazırlama sırasında etkileşimin varlığında sözel, sözel olmayan ve sözel+sözel olmayan stratejilerde niceliksel ve niteliksel farklılıklar olabilir.

3. Yemek masasını hazırlama sırasında etkileşimin varlığında sözel, sözel olmayan ve sözel+sözel olmayan stratejilerde niceliksel ve niteliksel farklılıklar olabilir.

4. Yemek yeme sırasında etkileşimin varlığında sözel, sözel olmayan ve sözel+sözel olmayan stratejilerde niceliksel ve niteliksel farklılıklar olabilir.

3. BULGULAR

Bu çalışmada anne ile Elif'in birlikte yaptıkları rutin etkinliklerden "yemek hazırlama ve yemek yeme" etkinliği üç bölümde (yemek hazırlama, yemek masasını hazırlama ve yemek yeme) incelenerek herbir bölümdeki etkileşimlere bakılmıştır.

Annenin işitme engelli Elif ile "yemek hazırlama ve yemek yeme" etkinliği sırasında kullandığı değişik etkileşim stratejileri analiz edilmiştir.

3.1. YEMEK ETKİNLİĞİNİN BETİMLENMESİ

Araştırmacı ailenin evine geldiğinde anne ile Elif temizlik yapıyorlardı. Elif ev temizliğine devam ederken, anne yemek hazırlamak için bahçedeki asma dalından yaprak topladı. Bir tabağa pirinç koyarak salona geldi. Atari ile oynayan Burhan'ın pirinç ayıklamasını istedi. Elif temizlik işini bitirdikten sonra salondaki Burhan'dan pirinç tabağını alarak taşları ayıklamaya devam etti. Anne mutfakta soğanların kabuklarını soyarak hazırladı. Elif pirinçleri temizledikten sonra mutfaka geldi. Anne asma yapraklarını ocağın üzerindeki kaynayan suda haşlamaya başladı. Elif annesinin istemesi ile pirinçleri yıkayarak suyunu süzdü. Anne yaprakları suda haşlarken, Elif anneyi izledi. Yine annenin istemesi ile soğanları doğramaya başladı. Fakat gözlerinin yandığını belirterek bıraktı. Anne soğanları doğrarken, Elif tenceredeki yaprakları karıştırarak baktı. Anne tencereden haşlanan yaprakları çıkartarak tabağa koydu. Anne doğradığı soğanların üzerine çeşitli baharatları koyarak pirinçle beraber karıştırdı. Anne Elif'e mutfak dolabının üzerindeki tencereyi almasını söyledi. Elif mutfak dolaplarının üzerindeki tencerelerden bir tanesini almak için tezgahın üzerine çıktı. Annenin istediği tencereyi alarak indi. Anne sarma içini karıştırırken Elif haşlanan yaprakların üzerine soğuk su dökerek süzdü. Yaprakları ve sarma içini alarak salona geçti. Salondaki masaya koydu.

Anne de salona geldi. Anne ile Elif masaya oturarak sarma sarmaya başladılar. Elif televizyonu açtı. Her gün olan televizyon dizilerinden birisini sarma sararken

annesi ile birlikte seyretti. Anne sarma sararken sözel, sözel olmayan ve sözel+sözel olmayan stratejileri kullanarak Elif ile etkileşime girdi. Elif'e model olarak onu etkinliğe yönlendirdi. Yapraklara iç koyarak sarma işi bitince anne tencereyi ve boş tabakları alarak mutfağa gitti. Elif masanın üzerini sildi ve düzeltti.

Anne pişirmek için ocağa yemeği koydu. Salona geldi. Masanın üzerini tekrar sildi. Yemek pişirirken anne el işini alarak salona geldi. Elif televizyondaki yemek tarifi programını açtı. Annesi ile birlikte seyretti. Elif televizyondaki yemek tarifi programına annesinin dikkatini çekti. Anne makarna alması için Burhan'ı markete gönderdi. Anne ve Elif mutfağı düzelterek pişen yemeği kontrol ettiler. Makarnayı pişirmeye başladılar. Elif salona geldi. Anne de bir tabak sarma ve iki çatal alarak salona geldi. Makarnanın pişmesini beklerken sarmanın tadına baktılar.

Anne ile Elif yemek için masa hazırlığına başladılar. Elif annenin yönlendirmesi ile büyük tepsinin üzerine tabakları, bardakları, çatalları ve kaşıkları koyarak salondaki masayı hazırladı. Bu arada anne pişen sarmaları bir tabağa koydu. Elif ekmeği de masaya götürerek dilim dilim kesti. Anne makarna tenceresini ve fanta şişesini alarak salona geldi. Elif, Burhan ve anne yemek masasına oturdular.

Anne tabaklara makarna koyarak dağıttı. Sarma tabağını da ortaya koydu. Elif de bardaklara meyve suyunu koydu. Anne, Elif ve Burhan yemek yediler. Elif masanın üzerindeki tabakları, çatalları ve bardakları topladı. Anne masayı sildi. Anne ile Elif mutfakta bulaşıkları yıkadılar. Anne çayı demledi. Elif çay bardaklarını hazırladı. Anne salona geçti. Elif de demlenen çayı bardaklara koyarak servis yaptı.

3.2. ANNE İLE ELİF ARASINDAKİ ETKİLEŞİM

Anne ile Elif'in paylaşarak yaptıkları “yemek hazırlama ve yemek yeme” etkinliği 55 dakika sürmüştür. Bu sürecin 37 dakikasında anne ile Elif arasında etkileşim gerçekleşmiştir. 18 dakikalık bir sürede ise anne ile Elif arasında etkileşim gerçekleşmemiştir. 55 dakikalık süre esas olarak alındığında etkileşimin varlığı ve yokluğunun yüzdeleri ortaya çıkarılmıştır (Tablo 11). Anne ile Elif arasında 37 dakikada 88 kere etkileşimin varlığı, 18 dakikada ise 46 kere etkileşimin yokluğu gözlenmiştir. Etkileşimin varlığının ve yokluğunun frekans sayımları da Tablo 10'da verilmiştir.

Analizde etkileşimin olmadığı durumlar, etkileşimin olduğu durumlardan ayrılmışlardır:

1. Etkileşimin olmadığı durumlarda; anne ile Elif etkinliği paylaşırken sözel, sözel olmayan ve sözel+sözel olmayan stratejileri kullanmışlar fakat mesaj algılanmamıştır.
2. Etkileşimin olduğu durumlarda; anne ile Elif etkinliği paylaşırken sözel, sözel olmayan ve sözel+sözel olmayan stratejileri kullanmışlar fakat mesaj yanlış algılanarak dönüt verilmiş veya verilmemiştir.

Stratejilerin belirlenmesinde etkileşimin olduğu durumlar analiz edilmiştir.

TABLO 10
Anne ile Elif Arasındaki Etkileşim

Etkileşim	Süre (dk/sn)	Sayı	Yüzde (%)
Etkileşim var	37'	88	65,67
Etkileşim yok	18'	46	34,33
Toplam	55'	134	100

3.2.1. Etkileşimin Varlığında Annenin Kullandığı Stratejiler

Anne 55 dakikalık “yemek hazırlama ve yemek yeme” etkinliği sırasında sözel, sözel+sözel olmayan ve sözel olmayan stratejileri değişik biçimlerde kullanmıştır. Tablo 11’de annenin Elif ile etkileşiminin varlığında kullandığı stratejilerin frekansları ve yüzdeleri verilmektedir. Annenin etkileşim sırasında etkileşim ortamının özelliğine göre sesini tonlaması ve perdesi de bir anlam ifade etmektedir. Fakat Elif’in işitme engelinin olması ve bunun da ötesi cihaz takmamasından dolayı, bu ifade değişiklikleri Elif için uyarıcı olmamaktadır. Bu nedenle etkileşimin analizinde bir strateji olarak alınmamıştır.

TABLO 11
Annenin Elif İle Etkileşimin Varlığında Kullandığı Stratejiler

Etkileşimin Varlığında Annenin Kullandığı Stratejiler	Sayı	Yüzde %
Sözel		
Sözel	9	5.65
Toplam	9	5.65
Sözel Olmayan		
Baş hareketi + ortak bakış	18	11.25
Baş hareketi + yüz ifadesi	7	4.37
El hareketi + ortak bakış	6	3.75
El hareketi	2	1.25
Yüz ifadesi + ortak bakış	10	6.25
El hareketi + baş hareketi + yüz ifadesi + ortak bakış	9	5.65
El hareketi + yüz ifadesi + ortak bakış	3	1.87
Baş hareketi + yüz ifadesi + ortak bakış	2	1.25
Dokunma + ortak bakış	2	1.25
Dokunma	1	0.62
Toplam	61	37.48
Sözel+ Sözel Olmayan		
Sözel + ortak bakış	12	7.5
Sözel + el hareketi + ortak bakış	30	18.75
Sözel + el hareketi	8	5
Sözel + baş hareketi + ortak bakış	22	13.75
Sözel + baş hareketi + ortak bakış	1	0.62
Sözel + El hareketi + baş hareketi + ortak bakış	10	6.25
Sözel + yüz ifadesi + ortak bakış	7	4.37
Toplam	90	56.24
Genel Toplam	160	100

“Yemek hazırlama ve yemek yeme” etkinliği sırasında anne ile Elif arasında 88 kere etkileşim kurulmuştur. Etkileşimin var olduğu durumlarda, anne 9 kere sözel strateji kullanmıştır. Sözel strateji kullanılırken ortak bakış yoktur. Ortak bakış anne ile Elif’in karşılıklı göz koordinasyonu ya da göz koordinasyonu ile birlikte ortak bir nesneye bakma durumlarıdır. Anne kızı ile etkileşiminin var olduğu durumlarda 90 kere sözel + sözel olmayan strateji birlikte kullanmıştır. Anne, Elif ile etkileşimin var olduğu durumlarda 61 kere sözel olmayan strateji kullanmıştır.

Annenin etkileşimde kullandığı sözel olmayan stratejiler, baş hareketi, el-kol, hareketleri ya da bedeninin tümünün kullanımını jestleri oluşturmaktadır. Yüz kaslarının bir anlam ifade etmek için kullanımı ise yüz ifadesi (mimikleri) olarak alınmıştır. Sözel olmayan stratejilerin kültürel ve bireysel farklılıkları olduğu kabul edilmektedir.

Araştırma sonucu yüz ifadelerinin dışında anne ile Elif’in kullandığı el, kol, baş gibi beden hareketlerinin etkileşimde bir anlamı olduğu annenin video teyp verilerini betimlemesi ile doğrulanmıştır.

“Yemek hazırlama ve yemek yeme” etkinliği sırasında anne ile Elif arasında 46 kere etkileşim kurulmamış ve geri dönüt verilmemiştir. Etkileşimin kurulamadığı durumlarda anne 23 kere sözel stratejiyi kullanmıştır. 9 kere sözel+sözel olmayan stratejileri kullanmıştır. Annenin etkileşimin olduğu durumlarda kullandığı stratejileri ile etkileşimin olmadığı durumlarda kullandığı stratejileri birbirinden farklıdır. Buradan annenin etkileşiminde neden sözel stratejileri çok fazla kullanıyorsa etkileşim kuramıyor sorusu ön plana çıkmıştır. Veriler analiz edildiğinde etkileşimin olmadığı durumlarda, annenin sözel stratejileri kullanımının mesajı iletmek için amaçlı olmadığı görülmüştür.

3.3. YEMEK HAZIRLAMA VE YEMEK YEME ETKİNLİĞİNİN ANALİZİ

“Yemek hazırlama ve yemek yeme” etkinliği üç bölüme ayrılarak incelenmiştir (Tablo 12). Her bölüm içinde anne ile Elif arasında etkileşimin gerçekleştiği ve etkileşimin gerçekleşmediği durumlar birbirinden ayrılarak belirlenmiştir. Etkileşimin gerçekleştiği durumlarda annenin sözel, sözel+sözel olmayan ve sözel olmayan stratejileri nasıl ve ne kadar kullandığına bakılmıştır.

TABLO 12
Yemek Hazırlama ve Yemek Yeme Etkinliğinin Bölümleri

Yemek Hazırlama ve Yemek Yeme Etkinlikleri	Süre	Yüzde (%)
Yemek Hazırlama	37 ^c	67.27
Yemek Masasını Hazırlama	8 ^c	14.54
Yemek Yeme	10 ^c	18.19
Toplam	55 ^c	100

3.3.1. Yemek Hazırlama Bölümü

Yemek hazırlama bölümünde, anne ile Elif arasındaki iletişime bakıldığında 55 kere etkileşimin gerçekleştiği, 30 kere de etkileşimin gerçekleşmediği görülmüştür.

Yemek hazırlama sırasında gerçekleşen 55 etkileşimden 5 tanesi anne yemek hazırlamaya başlarken, Elif'in yaptığı temizlik etkinliği ile ilgilidir. Anne bu etkileşimlerde de kızını yemek hazırlamaya teşvik etmektedir. Anne bu etkileşimlerde de Elif'i yemek etkinliğine yönlendirmektedir. Etkileşimler yemek hazırlama etkinliğinin içindeki konular ile ilgilidir. Bunlar; pirinçleri yıkama, pirinçleri temizleme, asma yapraklarını yıkama ve sıcak suda haşlama, asma yapraklarına iç koyarak sarma, tencereye koyarak ocakta pişirme.

Yemek hazırlama sırasında annenin sözel, sözel+sözel olmayan ve sözel olmayan stratejiler etkileşimi nasıl gerçekleştirdiği incelenmiştir.

3.3.1.1. Yemek Hazırlama Sırasındaki Etkileşimlerde Annenin Kullandığı Sözel Stratejiler

Yemek hazırlama sırasında anne sözel stratejileri kullanarak etkileşimi gerçekleştirmiştir. Tablo 13'de yemek hazırlama sırasındaki etkileşimlerde annenin kullandığı sözel stratejilerin sayısı ve yüzdeleri verilmektedir.

TABLO 13
Yemek Hazırlama Sırasındaki Etkileşimlerde Annenin
Kullandığı Sözel Stratejiler

Etkileşimin Varlığında Annenin Kullandığı Sözel Stratejiler	Sayı	Yüzde (%)
Sözel	9	100
TOPLAM	9	100

Örnek 1:

Bağlam: 03.07.1998 tarihinde anne ile Elif mutfakta yemek hazırlıyorlar. Anne sarma içini hazırladı. Yaprakları sıcak suda haşladı.

Sıra No	Etkileşime Katılanlar	Sözel Stratejiler	Sözel Olmayan Stratejiler
79	Anne	Oturursun sandalyeye tamam mı? Bunları götür masanın üzerine koy.	Anne Elif'e bakar.
80	Elif	Hıh.	Yaprakları ve sarma içini alır. Mutfaktan çıkar. Salondaki masanın üzerine koyar.

Yukarıdaki örnekte anne “oturursun sandalyeye bunları götür masanın üzerine koy” diye söyler (Sıra: 79). Elif sarma içini ve yaprakları alarak mutfaktan çıkar. (Sıra: 80)

3.3.1.2. Yemek Hazırlama Sırasındaki Etkileşimlerde
Annenin Kullandığı Sözel Olmayan Stratejiler

Yemek hazırlama sırasında anne sözel olmayan stratejileri kullanarak etkileşimi gerçekleştirmiştir. Tablo 14’de yemek hazırlama sırasındaki etkileşimlerde annenin kullandığı sözel olmayan stratejilerinin sayıları ve yüzdeleri verilmiştir.

TABLO 14
Yemek Hazırlama Sırasındaki Etkileşimlerde Annenin Kullandığı Sözel Olmayan Stratejiler

Etkileşimin Varlığında Annenin Kullandığı Sözel Olmayan Stratejiler	Sayı	Yüzde (%)
Baş hareketi+ortak bakış	11	29.72
Baş hareketi+yüz ifadesi	4	10.82
El hareketi+ortak bakış	4	10.82
El hareketi	1	2.7
Yüz ifadesi+ortak bakış	7	18.91
El hareketi+baş hareketi+yüz ifadesi+ortak bakış	7	18.91
El hareketi+yüz ifadesi+ortak bakış	2	5.4
Baş hareketi+yüz ifadesi+ortak bakış	1	2.7
TOPLAM	37	100

Aşağıdaki örneklerde annenin; yemek hazırlama bölümünden sözel olmayan stratejilerinin değişik birleşimleri verilmiştir.

Örnek 2:

Bağlam: 03.07.1998 tarihinde anne ile Elif mutfakta sarma içini hazırlıyorlar.

Bu örnekte anne, el hareketi+ortak bakış, baş hareketi, baş hareketi+yüz ifadesi+ortak bakış, el hareketi gibi sözel olmayan stratejiler ile etkileşim kurmuştur.

Sıra No	Etkileşime Katılanlar	Sözel Stratejiler	Sözel Olmayan Stratejiler
60	Anne		Anne Elif'e baktı. Mutfak dolabının üzerindeki tencereyi eliyle gösterdi.
61	Elif		Annesine baktı. Mutfak dolabının üzerindeki ikinci tencereyi sağ elini uzatarak gösterdi.

62	Anne	Başını iki defa öne doğru salladı.
63	Elif	Annesine baktı. Baş ve işaret parmaklarını birleştirdi. İki elini dışa doğru açtı.
64	Anne	Elif'e baktı. Kafasını öne doğru bir kere salladı.
65	Elif	Elif tencereyi dolabın üzerinden aldı. Mutfak tezgahının üzerinde çömeldi. Sağ elini yere doğru uzattı. Anne sarma içini karıştırır.
66	Anne	Sağ eliyle sarma içini karıştırırken sol kolunu yere doğru indirdi ve salladı. Elif'e bakmadı.
67	Elif	Elif aşağıya indi.

Yukarıdaki örnekte anne yaptıkları sarmaları içine koymak için tencere almak ister. Tencereler mutfak dolabının üzerindedir. Elif'in boyu anneden daha uzun olduğu için anne Elif'in tencereyi almasını ister. Elif'e bakarak ortak bakış kurar ve eliyle mutfak dolabının üzerindeki bir tencereyi gösterir (Sıra:60). Sözel olmayan stratejiler ile Elif'le etkileşim kurar. Elif tezgahın üzerine çıkar. Dolabın üzerinde tencereler sıralı bir şekildedir. Elif annesine bakar. Annesi ile göz teması kurunca dolabın üzerindeki ikinci tencereyi sağ elini uzatarak gösterir. Annesinin o tencereyi istediğinden emin olmak ister (Sıra:61). Elif'te sözel olmayan strateji ile soru sorarak etkileşim kurar. Anne Elif'le ortak bakış olmadan başını iki defa öne doğru sallar. Elif'in kendisine hala baktığının bilincindedir (Sıra:62). Elif annesine bakar. Anne ile ortak bakış içinde baş ve işaret parmaklarını birleştirerek iki elini dışarı doğru açar. Kaşlarını çatar.

Bu sözel olmayan stratejiler ile annesine hangisini istiyorsun? diye tekrar sormaktadır. İkinci tencereyi annesinin isteyip istemediğinden emin olmak istemektedir

(Sıra:63). Anne, Elif'e bakarak kafasını iki defa öne sallar (Sıra:64). Anne ortak bakış ve baş hareketi gibi sözel olmayan stratejiler ile o tencereyi istediğini belirtir (Sıra:64). Elif istenilen tencereyi alarak mutfak tezgahının üzerine çömelir ve annesine bakar. Sağ elini yere doğru uzatır. Anne Elif'le ortak bakış içinde değildir fakat yanında olduğu için davranışları görebilmektedir. Elif yere inebilirmiyim? sorusunu sözel olmayan bir strateji ile belirtmektedir (Sıra:65). Anne sağ eliyle sarma içini karıştırırken sol kolunu yere indirir. Kol hareketi sözel olmayan bir stratejidir. Yere inebileceğini belirtir (Sıra:66). Elif tezgahın üzerinden aşağıya iner (Sıra:67).

Örnek 3:

Bağlam: 03.07.1998 tarihinde anne ile Elif salonda sarma sarıyorlar.

Bu örnekte anne, baş hareketi+yüz ifadesi+ortak bakış, baş hareketi+yüz ifadesi gibi sözel olmayan ifadeler ile Elif'le etkileşim kurmuştur.

Sıra No	Etkileşime Katılanlar	Sözel Stratejiler	Sözel Olmayan Stratejiler
108	Anne		Elif'in oturduğu tarafa kafasını hafif çevirdi. Gülümsedi ve Elif'in sarma sarışına baktı. Anne sarmaya devam etti.
109	Elif		Sağ elindeki sardığı sarmayı annesine doğru uzattı. Sarmaya ve annesine baktı.
110	Anne		Anne Elif'e doğru kafasını çevirdi. Elif'in gösterdiği sarmaya bakarak kafasını iki defa aşağıya salladı ve gülümsedi.

Yukarıdaki örnekte anne ile Elif salondaki masada oturarak sarma sarmaktadırlar. Anne, Elif'e doğru kafasını çevirerek ortak bakış kurar ve gülümser. Elif'in nasıl sarma sardığına bakar. Sözel olmayan stratejiler ile etkileşim kurar (Sıra:108). Elif sardığı sarmayı annesine doğru uzatarak annesine bakar. Annesinin onayını almak ister

(Sıra:109). Anne Elif'in sarmayı kendine doğru uzattığını görerek kafasını Elif'e doğru çevirir. Elif'in elindeki sarmaya bakarak gülümser ve kafasını öne sallar. Elif'le ortak bakış kurmaz. Anne sözel olmayan stratejiler ile Elif'e güzel sarma sardığını belirtir (Sıra:110).

3.3.1.3. Yemek Hazırlama Sırasındaki Etkileşimlerde Annenin Kullandığı Sözel+Sözel Olmayan Stratejiler

Yemek hazırlama sırasında anne sözel+sözel olmayan stratejileri kullanarak etkileşimleri gerçekleştirmiştir. Anne sözel stratejiyi kullanırken etkinlikle bağlantılı olarak el-kol hareketi, baş hareketi, yüz ifadesi ve ortak bakış gibi sözel olmayan stratejileri de kullanmıştır. Tablo 15'de yemek hazırlama sırasındaki etkileşimlerde annenin kullandığı sözel+sözel olmayan stratejilerin sayıları ve yüzdeleri verilmektedir.

TABLO 15
Yemek Hazırlama Sırasında Annenin Kullandığı Sözel+Sözel Olmayan Stratejiler

Etkileşimin Varlığında Annenin Kullandığı Sözel+Sözel Olmayan Stratejiler	Sayı	Yüzde %
Sözel+Ortak bakış	9	15.78
Sözel+El hareketi+Ortak bakış	18	31.57
Sözel+El hareketi	6	10.52
Sözel+Baş hareketi+Ortak bakış	11	19.29
Sözel+Baş hareketi	1	1.75
Sözel+El hareketi+Baş hareketi+Ortak bakış	7	12.28
Sözel+Yüz ifadesi+Ortak bakış	5	8.77
TOPLAM	57	100

Aşağıdaki örneklerde, yemek hazırlama bölümünde annenin; sözel + sözel olmayan stratejilerinin değişik birleşimleri verilmiştir.

Örnek 4:

Bağlam: 03.07.1998 tarihinde anne ile Elif mutfakta sarma içini hazırlayarak yaprakları sıcak suda haşlıyorlar.

Bu örnekte anne; sözel, sözel+el hareketi+ortak bakış, sözel+ortak bakış ve sözel+baş hareketi+ortak bakış, sözel+yüz ifadesi+ortak bakış gibi sözel+sözel olmayan stratejileri kullanmıştır.

Sıra No	Etkileşime Katılanlar	Sözel Stratejiler	Sözel Olmayan Stratejiler
34	Anne	Sen onu yıka.	Elif'e bakar. Sağ elinin işaret parmağı ile tabak içindeki pirinçleri ve lavaboyu gösterir.
35	Anne	Ben de yaprakları haşlayayım tamam mı? Sen onu yıka.	Anne Elif'e bakar. Yaprakları koyduğu kabı alır. Suyunu süzer.
36	Elif		Annesine bakar.
37	Anne	İyi yıka onu. Onu iyi yıka	Anne yüz mimiklerini buruşturur. Gülümser. Kafasını iki defa sağa sola sallar.
38	Elif		Anneye bakar.
39	Anne	Hıhı. İyi yıka onu.	Elif'e bakarak başını pirinçlere doğru uzatır.
40	Elif		Çeşmeyi açar. Pirinçleri yıkar.
41	Anne	Onu iyi yıka.	Başıyla pirinç tabağını gösterir. Ocaktaki tencereye bir avuç yaprak koyar.
42	Elif		Pirinçleri yıkar suyunu süzer.

43	Anne	İyi yıka onu	Elif'e arkası dönük, tencereye yaprakları koyuyor.
44	Elif	(Anlaşılmayan sesletim)	Anneye bakar.
45	Anne	Yıka yıka. İyi yıka onu Tamam mı?	Elif'e bakar. Eliyle çeşmeyi gösterir. Gülümser.
46	Elif		Çeşmeyi açar. Pirinçleri tekrar yıkar.
47	Anne	Hıhı. Yıka onu. Aç suyu yıka.	Elif'e bakar.

Yukarıdaki örnekte anne “sen onu iyi yıka” sözel stratejisini kullanırken Elif’e bakarak ve sağ elinin işaret parmağı ile tabak içindeki pirinci göstererek sözel olmayan stratejileri de kullanmıştır (Sıra:34). Anne “ben de yaprakları haşlayayım tamam mı? Sen onu yıka” sözel stratejisi ile Elif’e bakar. Sözel olmayan strateji olan ortak bakış ve yüz ifadesini kullanarak sözel ifadesinde belirttiği davranışı yapar (Sıra:35). Elif annesine bakar (Sıra:36). Anne, Elif’in sözel olmayan stratejisi ile pirinçleri yıkamak istemediğini anlar. Anne sözel olmayan stratejileri kullanarak Elif’in itirazını kabul etmez. Anne yüzünü buruşturur ve kafasını sağa sola sallar (Sıra:37). Elif annesine bakar (Sıra:38). Anne “iyi yıka onu” sözel stratejisini kullanırken sözel olmayan strateji de kullanır. Başını pirinçlere doğru uzatır (Sıra:39). Elif pirinç tabağını alır, çeşmeyi açar (Sıra:40). Anne “onu iyi yıka” derken başıyla pirinç tabağını gösterir. Baş hareketi sözel olmayan stratejidir (Sıra:41). Elif annenin istediği davranışı yerine getirerek pirinçleri yıkar (Sıra:42).

Anne “iyi yıka onu” derken Elif’in arkasındadır (Sıra:43). Elif annenin sözel stratejisini ortak bakışta olmadığı için algılayamaz. Elif pirinçleri yıkayarak annesine bakar (Sıra:44). Anne “yıka yıka, iyi yıka onu. Tamam mı? sözel stratejisini kullanırken Elif’e bakarak ve eliyle çeşmeyi göstererek sözel olmayan stratejileri kullanır (Sıra:45). Elif mesajı algılayarak annenin istediği davranışı yapar. Pirinçleri tekrar yıkar (Sıra:46). Anne “hıhı yıka onu, aç suyu yıka” sözel stratejisini tekrarlar, Elif’le ortak bakışa girer (Sıra:47). Anne sözel olmayan strateji ile onaylar.

Örnek 5:

Bağlam: 03.07.1998 tarihinde anne ile Elif mutfakta sarma için hazırlıyorlar.

Bu örnekte anne; sözel+ortak bakış, sözel+ortak bakış+yüz ifadesi, sözel+baş hareketi+ortak bakış+ sözel gibi sözel+sözel olmayan stratejileri kullanmıştır.

Sıra No	Etkileşime Katılanlar	Sözel Stratejiler	Sözel Olmayan Stratejiler
51	Anne	Soğan doğra	Elif'e bakar. Sağ eli ile tezgahın üzerindeki soğanları gösterir. Mutfak dolabının çekmecesini açar, kaşık alır.
52	Elif		Sağ elinin işaret parmağını sağ gözünün altına iki defa indirir. Kafasını aşağı sallar.
53	Anne	Niye gözlerin mi batıyor? gülüm	Anne Elif'e gülümseyerek konuşur. Sağ elindeki kaşık ile tencerenin içindeki asma yapraklarını bastırır.
54	Elif	Ihh	Annesine bakar.
55	Anne	Ne? Sarma yapacak ya. Beraber bak şimdi.	Elif bakar. Gülümser.
56	Elif	Buuh	Annesinden bıçağı alır.
57	Anne	Hıhı, doğra. Hadi.	Elif'e bakar. Başını öne sallar.
58	Elif		Elleriyle gözlerini ovuşturur.
59	Anne	Niye gözlerin acıdı dimi Ya, benimki can değil	Elif'e bakar. Bıçağı ve soğanı Elif'ten alır.

Yukarıdaki örnekte anne “soğan doğra” sözel stratejisi ile Elif'e ortak bakış kurarak ve soğanları eliyle göstererek sözel olmayan stratejileri de kullanmıştır (51). Elif soğan doğrarken gözlerinin yandığını sözel olmayan stratejiler ile belirtmiştir (52). Anne “niye gözlerin mi batıyor gülüm?” sözel stratejisini kullanırken Elif'te ortak bakış

kurarak gülümsemiştir (53). Elif anlaşılmayan bir sesletimle annesine bakar (54). Anne “ne? sarma yapacam ya. Beraber bak şimdi” sözel stratejisini kullanırken Elif’le ortak bakış içinde gülümseyerek sözel olmayan stratejileri de kullanır (55). Elif “buhh” diyerek soğanları doğramak için annesinden bıçağı alır (56).

Anne “hıhı, doğra hadi” sözel stratejisi ile Elif’le ortak bakış içinde, başını sallayarak sözel olmayan stratejileri de kullanır (57). Elif soğanları doğrarken yandığı için gözlerini ovuşturur (58). Anne “niye gözlerin acıdı dimi. Ya benimki can değil” sözel stratejiyi kullanır. Elif’e bakarak soğanları kendisi doğramak için elinden alır (59).

Örnek 6:

Bağlam: 03.07.1998 tarihinde anne ile Elif salonda sarma sarıyorlar.

Bu örnek anne sözel+baş hareketi+ortak bakış yok, sözel+el hareketi+ortak bakış, sözel+baş hareketi+ortak bakış var, sözel el hareketi+baş hareketi+ortak bakış gibi sözel + sözel olmayan stratejileri birlikte kullanmıştır.

Sıra No	Etkileşime Katılanlar	Sözel Stratejiler	Sözel Olmayan Stratejiler
95	Anne	Az koy içine çok koydun.	Kafasını Elif’e uzatır. Sarmasına bakar.
96	Elif		Anneye bakar.
97	Anne	İçini aç bak. Çok az olsun.	Elif’in yaprağını alır. İçini açar. İçinden biraz iç alır. Yaprığı Elif’e verir.
98	Elif		Sağ elini havada dışa doğru çevirir.
99	Anne	Hıhı. İnce, ince. Yetmezse yaprak alırsın.	Elif’e bakar. Kendi elindeki yaprağı Elif’e doğru çevirir. İçine iç koyar. Kafasını öne sallar.
100	Elif		Annenin eline bakar.
101	Anne	Tamam mı canım?	Elif’e bakmaz. Sardığı yaprağa bakar.

102	Elif		Bir asma yaprağını alır. Tahtanın üzerine koyar.
103	Anne		Elif'in eline bakar. Sarma içinin bulunduğu tabağı kendine doğru çeker. Annenin elleri Elif'in göz hizasına gelir.
104	Elif		Yaprağa içi koyar. Gözlerini kırpmadan annesine bakmaya başlar.
105	Anne	Tamam	Elif'in iç koyduğu yaprağa bakar. Kafasını öne eğer. Elif'le göz koordinasyonu kurmaz.

Yukarıdaki örnekte anne “az koy içine çok koydun” sözel stratejisi ile başını Elif'in sarmasına doğru uzatarak sözel olmayan strateji ile dikkati çeker (Sıra:95).

Elif yanında oturan annesinin başını öne doğru uzatmasını ipucu olarak annesine bakar (Sıra:96). Anne “İçini aç bak. Çok az olsun” derken Elif'ten sarmayı alır. Açar ve içinden biraz alır. Yaprağı Elif'e verir. Elif'le ortak bakış kurmaz (Sıra:97). Elif, eliyle işaret yaparak annesine bakar (Sıra:98). Anne “hıhı ince, ince. Yetmezse yaprak alırsız” sözel stratejisini kullanırken Elif'le ortak bakış içindedir. Elindeki sarmayı Elif'e doğru uzatarak gösterir (Sıra:99). Elif annesinin eline bakarak nasıl sarma sardığını görür (Sıra:100). Anne “tamam mı canım” sözel stratejisini kullanırken Elif'e bakmaz. Kendi eline bakar. Mesajı Elif'in anladığından emindir (Sıra:101). Elif asma yaprağını alarak tahtanın üzerine koyar (102). Anne Elif'in nasıl yaptığını gözleriyle kontrol eder ve ellerini Elif'in göz hizasına çeker (Sıra:103). Sözel olmayan strateji olan el hareketlerinden Elif'in ipucu almasını sağlar.

Elif asma yaprağına iç koyarak, annesine bakar. Ortak bakış sağlamak ister (Sıra:104). Anne “tamam” derken ortak bakış kurmadan kafasını aşağı yukarı sallar (Sıra:105).

3.3.2. Yemek Masasını Hazırlama Bölümü

Yemek masasını hazırlama bölümünde anne ile Elif arasında iletişime bakıldığında 11 kere etkileşimin gerçekleştiği, 10 kere etkileşimin gerçekleşmediği görülmüştür.

3.3.2.1. Yemek Masasını Hazırlama Sırasındaki Etkileşimlerde Annenin Kullandığı Sözel Stratejiler

Yemek masasını hazırlama sırasında annenin sözel stratejileri kullanarak Elif ile etkileşime girdiği görülmemiştir.

3.3.2.2. Yemek Masasını Hazırlama Sırasındaki Etkileşimlerde Annenin Kullandığı Sözel Olmayan Stratejiler

Yemek masasını hazırlama sırasında anne sözel olmayan stratejileri kullanarak Elif ile etkileşim gerçekleştirmiştir. Annenin sözel olmayan stratejileri el hareketleri, baş hareketleri, dokunma, ortak bakış, yüz ifadesi gibidir. Tablo 16'da annenin yemek masasını hazırlama sırasındaki etkileşimlerde kullandığı sözel olmayan stratejilerin sayıları ve yüzdeleri verilmektedir.

TABLO 16
Yemek Masasını Hazırlama Sırasındaki Etkileşimlerde Annenin Kullandığı Sözel Olmayan Stratejiler

Etkileşimin Varlığında Annenin Kullandığı Sözel Olmayan Stratejiler	Sayı	Yüzde (%)
Baş hareketi+ortak bakış	4	33.33
El hareketi+ortak bakış	2	16.67
El hareketi+baş hareketi+yüz ifadesi+ortak bakış	2	16.67
El hareketi+yüz ifadesi+ortak bakış	1	8.33
Dokunma+ortak bakış	2	16.67
Dokunma	1	8.33
TOPLAM	12	100

Aşağıdaki örnekte annenin; yemek masasını hazırlama bölümünden sözel olmayan stratejilerin değişik birleşimleri verilmiştir.

Örnek 7:

Bağlam: 03.07.1998 tarihinde anne ile Elif mutfakta yemek masasına götürülecek malzemeleri hazırlıyorlar.

Bu örnekte anne el hareketi+ortak bakış ve dokunma+ortak bakış yok sözel stratejilerini kullanarak etkileşimi gerçekleştirmiştir.

Sıra No	Etkileşime Katılanlar	Sözel Stratejiler	Sözel Olmayan Stratejiler
221	Anne		Elif'e bakar. Sağ elini uzatarak bulaşık sepetini gösterir.
222	Elif		Sağ eli belinde gülümseyerek mutfaktan çıkmak için kapıya doğru yönelir.
223	Anne		Elif'in sağ koluna iki defa dokunur.
224	Elif		Elif döner. Bardakları alarak rafa koyar.

Yukarıdaki örnekte anne ile Elif mutfaktadır. Anne, Elif'le ortak bakış kurarak, sağ eliyle bulaşık sepetini göstererek sözel olmayan stratejileri kullanır. Yıkamış olan bardakları yerine koymasını ister (Sıra:221). Elif sözel olmayan strateji ile annesinin mesajını anlayarak yapmak istemez ve gülümseyerek mutfaktan çıkmak için kapıya döner (Sıra:222). Anne Elif'e arkasından iki defa dokunur. Ortak bakış yoktur. Dokunma ile istediğini yapmasını tekrarlar (Sıra:223). Elif geri döner ve yıkamış bardakları alarak mutfak rafına koyar (Sıra:224).

3.3.2.3. Yemek Masasını Hazırlama Sırasındaki Etkileşimlerde Annenin Kullandığı Sözel+Sözel Olmayan Stratejiler

Yemek masasını hazırlama sırasında anne sözel+sözel olmayan stratejileri kullanarak Elif ile etkileşim gerçekleştirmiştir. Tablo 17'de yemek masasını hazırlama

sırasındaki etkileşimlerde annenin kullandığı sözel+sözel olmayan stratejilerin sayıları ve yüzdeleri verilmektedir.

TABLO 17
Yemek Masasını Hazırlama Sırasındaki Etkileşimlerde Annenin
Kullandığı Sözel + Sözel Olmayan Stratejiler

Etkileşimin Varlığında Annenin Kullandığı Sözel+Sözel Olmayan Stratejiler	Sayı	Yüzde (%)
Sözel+ortak bakış	2	12.50
Sözel+el hareketi+ortak bakış	5	31.25
Sözel+el hareketi	2	12.50
Sözel+baş hareketi+ortak bakış	5	31.25
Sözel+yüz ifadesi+ortak bakış	2	12.50
TOPLAM	16	100

Aşağıdaki örneklerde annenin; yemek masasını hazırlama bölümünden sözel + sözel olmayan stratejilerinin değişik birleşimleri verilmiştir.

Örnek 8:

Bağlam: 03.07.1998 tarihinde anne ile Elif mutfakta masaya götürülecek malzemeleri hazırlıyorlar.

Bu örnekte anne, sözel+ortak bakış, sözel+el hareketi+ortak bakış gibi sözel olmayan stratejileride kullanarak etkileşimi gerçekleştirir.

Sıra No	Etkileşime Katılanlar	Sözel Stratejiler	Sözel Olmayan Stratejiler
232	Anne	İki tane.	Tuz kavanozunu alır. Yoğurda tuz serper. Elif'e bakar.
233	Elif		Sol taraftaki rafta bulunan tuzlukları gösterir. Çay bardaklarını tepsiye koyar.
234	Anne	İki tane İki tane alacaksın.	Elif'e bakar. Sağ elini kaldırarak iki yapar.

Yukarıdaki örnekte anne Elif ile beraber yemek masasını hazırlarken mutfaktaki raftan tuz kavanozunu alır. Yoğurda tuz serpelerken “iki tane” sözel stratejisini kullanarak Elif’e bakar. Elif’le ortak bakış kurarak tuz kavanozlarına dikkati çeker (Sıra:232). Elif rafta bulunan tuzlukları eliyle gösterir. Annesinin tuzlukları istediğinden emin olmak ister. Çay bardaklarını da bir eliyle tepsiye koyar (Sıra:233). Anne “iki tane, iki tane alacaksın” sözel stratejisini kullanırken sağ elini havaya kaldırır iki yapar. Sözel olmayan strateji ile iki tane istediğini belirtir (Sıra:234).

Örnek 9:

Bağlam: 03.07.1999 tarihinde anne ile Elif mutfakta tepsinin üzerine yemek tabaklarını ve çay bardaklarını koyuyorlar.

Bu örnekte anne sözel stratejiler ile birlikte, sözel olmayan stratejilerden el hareketi+ortak bakış, baş hareketi+ortak bakış gibi sözel olmayan stratejileride kullanarak etkileşimi gerçekleştirmiştir.

Sıra No	Etkileşime Katılanlar	Sözel Stratejiler	Sözel Olmayan Stratejiler
246	Anne	Al götür.	Büyük ocağın kenarındaki tepsiyi aldı. İki eliyle tutarak, Elif’e baktı.
247	Elif	Sesletim	Annesine baktı. Sağ elinin (anlaşılmıyor) işaret parmağı ile ocak tarafındaki bir yeri sol eliyle de lavabo tarafını gösterdi. Sağ eliyle tepsinin üzerini siliyormuş gibi gösterdi. (Ocak tarafında el bezleri bulunuyor).
248	Anne	hı hı	Kafasını salladı.
249	Elif		Tepsiyi çamaşır makinesi üzerine koydu. Lavabo üzerindeki mutfak dolabının sol tarafını sol eliyle

			açtı.
		Bii	Anneye baktı.
250	Anne	hıhı, Porselen takımı.	Anne kafasını öne doğru salladı.
251	Elif		Mutfak dolabının sol tarafını açarak porselen tabakları alır.

Yukarıdaki örnekte anne ile Elif salondaki yemek masasına götürecekleri malzemeleri büyük bir tepsinin üzerine yerleştirirler. Anne “al götür” sözel stratejisi ile birlikte tepsiyi alarak Elif’e bakar. Ortak bakış ve el hareketi gibi sözel olmayan stratejileride kullanır. Elif’in dikkatini tepsiye çeker (Sıra:246). Elif anlaşılmayan bir sesletimle annesine bakar. Sağ elinin işaret parmağı ile el bezlerini göstererek elini yuvarlak hareket ettirir. Annesine sözel olmayan stratejiler ile tepsinin üzerini sileyim mi? mesajını iletir (Sıra:247). Anne “hıhı” sözel stratejisi ile birlikte başını sallayarak ve ortak bakış kurarak sözel olmayan stratejileri kullanır (Sıra:248). Elif, tepsiyi alır ve mutfaktaki çamaşır makinasının üzerine koyar. Mutfak dolabını açarak annesine bakar. “Bii” gibi bir sesletimde bulunur (Sıra:249). Anne “hıhı porselen takımı” sözel stratejisi ile birlikte, Elif’e bakarak kafasını öne sallar (Sıra:250). Elif annesinin sözel ve sözel olmayan stratejiler ile belirttiği mesajı algılayarak porselen tabaklarını alır (Sıra:251).

3.3.3. Yemek Yeme Bölümü

Yemek yeme sırasında anne ile Elif arasındaki iletişime bakıldığında, 12 kere etkileşimin gerçekleştiği, 6 kere de etkileşimin gerçekleşmediği görülmüştür.

3.3.3.1. Yemek Yeme Sırasındaki Etkileşimlerde Annenin Kullandığı Sözel Stratejiler

Yemek yeme sırasında annenin sözel stratejileri kullanarak Elif ile etkileşime girdiği görülmemiştir.

3.3.3.2. Yemek Yeme Sırasındaki Etkileşimde Annenin Kullandığı Sözel Olmayan Stratejiler

Yemek yeme sırasında anne sözel olmayan stratejileri kullanarak Elif ile etkileşimi gerçekleştirmiştir. Tablo 18’de yemek yeme sırasında etkileşimlerde annenin kullandığı sözel olmayan stratejilerin sayıları ve yüzdeleri verilmektedir.

TABLO 18
Yemek Yeme Sırasındaki Etkileşimlerde Annenin Kullandığı Sözel Olmayan Stratejiler

Etkileşimin Varlığında Annenin Kullandığı Sözel Olmayan Stratejiler	Sayı	Yüzde (%)
Baş hareketi+ortak bakış	3	37.5
El hareketi	1	12.5
Yüz ifadesi+ortak bakış	3	37.5
Baş hareketi+yüz ifadesi+ortak bakış	1	12.5
TOPLAM	8	100

Aşağıdaki örnekte annenin; yemek yeme bölümünden, sözel olmayan stratejilerinin değişik birleşimleri verilmiştir.

Örnek 10:

Bağlam: 03.07.1998 tarihinde anne, Elif ve Burhan salonda yemek yemekteler.

Bu örnekte anne ortak bakış+yüz ifadesi+ortak bakış+baş hareketi+yüz ifadesi gibi sözel olmayan stratejileri kullanarak, Elif ile etkileşimi gerçekleştirmektedir.

Sıra No	Etkileşime Katılanlar	Sözel Stratejiler	Sözel Olmayan Stratejiler
272	Anne		Anne Elif'e baktı.
273	Elif		Anneye ve Burhan'a bakarak kızgın bir yüz ifadesiyle iki elinin parmakları ile işaret yaptı. Sol elini boğazından geçiriyormuş gibi yaptı.
274	Anne		Elif'e baktı. Kafasını hafif sol yana sert bir şekilde büktü.

Yukarıdaki örnekte anne, Elif ve Burhan yemek yemekteler. Anne yemek yerken Elif bakar (Sıra:272). Bu bakışta Elif'e iletmek istediği bir mesaj yoktur. Elif'in

davranışlarını izlemesinden kaynaklanmaktadır. Elif annesine bakarak kardeşi Burhan'ı gösterir. Yemek yerken televizyon seyretmesine engel olduğu için, rahatsız ettiği için işaretle Burhan'a kızgınlığını belirtir (Sıra:273). Anne Elif'e bakarak kafasını sol yana sert bir şekilde bükür. Kumandayı bırakmasını ister (Sıra:274).

3.3.3.3. Yemek Yeme Sırasındaki Etkileşimlerde Annenin Kullandığı Sözel+Sözel Olmayan Stratejiler

Yemek yeme sırasında anne sözel+sözel olmayan stratejileri kullanarak Elif ile etkileşimi gerçekleştirmiştir. Tablo 19'da yemek yeme sırasındaki etkileşimlerde annenin kullandığı sözel+sözel olmayan stratejilerin sayıları ve yüzdeleri verilmektedir.

TABLO 19
Yemek Yeme Sırasındaki Etkileşimlerde Annenin Kullandığı Sözel+Sözel Olmayan Stratejiler

Etkileşimin Varlığında Annenin Kullandığı Sözel+Sözel Olmayan Stratejiler	Sayı	Yüzde (%)
Sözel+ortak bakış	1	5.90
Sözel+el hareketi+ortak bakış	7	41.17
Sözel+baş hareketi+ortak bakış	6	35.29
Sözel+el hareketi+baş hareketi+ortak bakış	3	17.64
TOPLAM	17	100

Aşağıdaki örneklerde annenin; yemek yeme bölümünden sözel + sözel olmayan stratejilerinin değişik birleşimleri verilmiştir.

Örnek 11:

Bağlam: 03.07.1998 tarihinde anne ile Elif salondaki masada öyle yemeğini yemektedirler.

Bu örnekte anne, ortak bakış+baş hareketi ve ortak bakış, el hareketi+baş hareketi ile sözel olmayan stratejileri sözel stratejiler ile kullanarak Elif ile etkileşimi gerçekleştirir.

Sıra No	Etkileşime Katılanlar	Sözel Stratejiler	Sözel Olmayan Stratejiler
269	Anne	Tamam mı?	Elif cola koyarken anne Elif'in tabağına makarna koyar. Elif'e bakarak kafasını aşağı doğru indirir.
270	Elif	Sesletim (anlaşılmıyor)	Göz kapaklarını hafif kapatarak anneye bakar.
271	Anne	Elif, Eliff	Başı ve ile yemek tabağını gösterir.

Yukarıdaki örnekte anne “tamam mı?” stratejisi ile birlikte anne kafasını yemek tabağına doğru indirerek ve ortak bakış kurarak sözel olmayan stratejileri de kullanır (Sıra:269). Elif annesine bakarak göz kapaklarını kapatarak anlaşılmayan bir sesletimde bulunur. Annenin mesajını anlayarak cevap verir (Sıra:270). Elif televizyon seyrediyor. Yemeğini yemez. Anne “Elif, Eliff” diye seslenerek ortak bakış kurar. Başını uzatarak ve eliyle göstererek yemek tabağını gösterir (Sıra:271). Anne yemeğini yemesi için Elif'i uyarır.

Örnek 12:

Bağlam: 03.07.1998 tarihinde anne ile Elif salonda yemek yedikten sonra yemek yedikten sonra çay içmektedirler.

Bu örnekte anne sözel+ortak bakış, sözel+el hareketi, sözel+el hareketi+baş hareketi+ortak bakış gibi stratejileri kullanarak etkileşimi gerçekleştirmiştir.

Sıra No	Etkileşime Katılanlar	Sözel Stratejiler	Sözel Olmayan Stratejiler
299	Anne	Elif çay getir. Çay getir.	Elif'e bakarak söyler.
360	Elif		Sol elini alınına koyar. Başını geriye doğru atar.
361	Anne	Üff ne demek.	Kültablasından birşey alır.

			Elif'e fırlatır.
362	Elif	Beeh (Anlaşılmıyor)	Sağ elini hafif yukarı kaldırdı. İşaret parmağını hareket ettirdi. Kolyesini tutar.
363	Anne	Kalk kalk çay getir. Çay şekeri de getir.	Başıyla ve eliyle mutfak kapısına doğru işaret eder.
364	Elif		Yerinden kalkar. Mutfağa gider. Çay getirir.

Yukarıdaki örnekte anne “Elif çay getir. Çay getir” sözel stratejisini kullanırken Elif'e bakarak ortak bakış kurar (Sıra:299). Elif annesine bakarak gülümser. Sol elini alınına koyar ve başını geriye doğru atar. Sözel olmayan bu stratejiler ile çay getirmek istemediğini belirtir (Sıra:360). Anne “üff ne demek” sözel stratejisini kullanırken yüz ifadesini değiştirir, kızar ve kültablasındaki pirinçlerden çıkan taşlardan bir tanesini alarak Elif'e atar (Sıra:361). Elif “beeh” gibi anlaşılmayan bir sesletimle sağ elini yukarı kaldırır. İşaret parmağını havada hareket ettirir. Sözel olmayan bu stratejiler ile annesine çay getirmek istemediğini belirtir (Sıra:362). Anne “kalk, kalk çay getir. Çay şekeride getir” sözel stratejisini kullanırken ortak bakış içindedir. Eliyle ve başıyla mutfak kapısını işaret eder. Sözel olmayan stratejiler ile de sözel stratejiyi birleştirir (Sıra:363). Elif tepki vermez. Mutfağa giderek çayları getirir (Sıra:364).

4. TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın bulguları sorular ve denencelere göre özetlenerek anne-ışitme engelli çocuk etkileşimlerine dayalı var olan kaynaklardaki bulgularda dikkate alınarak tartışılmıştır. ıışitme engelli çocuğu olan ailelere ve gelecekteki araştırmalara yönelik öneriler ile araştırmanın sınırlılıklarına yer verilmiştir.

Toplanan verilerin analizi sonunda elde edilen bulgular özetle aşağıda açıklanmaktadır.

4.1. ÖZET

Bu araştırmada ıışiten anne ile ilköğretim yedinci sınıfa devam eden ve ıışitme cihazını ev ortamında takmayan ıışitme engelli çocuğunun günlük etkinlikler sırasındaki etkileşimlerine bakılmıştır. Ayrıntılı gözlemler ve video teyp kayıtlarında anne ile ıışitme engelli çocuğunun en çok “yemek hazırlama ve yemek yeme” etkinliği sırasında etkileşime girdikleri görölmüştür.

Annenin etkileşim sırasında uyguladığı sözel, sözel olmayan ve sözel+sözel olmayan stratejiler örnekler ile açıklanmaya çalışılmıştır. Bu sonuca götüren çalışmalar araştırmacının 9 ay ailede “katılımcı gözlemci” olarak bulunmasıyla gerçekteşmiştir. Bu araştırmada ailede gerçekteşen etkinlikler ayrıntılı gözlemler ile belirlenmiş ve 16 farklı etkinliğin toplam 174 kere gözlendiği görölmüştür. Etkileşim esas alınmış; etkileşimin gerçekteştiği ve gerçekteşmediği durumlar birbirinden ayırt edilerek her etkinlik içinde etkileşimi gerçekteşiren aile bireylerinin niceliksel farklılıkları ortaya çıkarılmıştır.

Örneğin, değişik zamanlarda yapılan gözlemlerde anne ile Elif; 12 adet yemek hazırlama etkinliğinde 9 defa, 15 adet yemek masasını hazırlama etkinliğinde 12 defa ve 17 adet yemek yeme etkinliğinde 12 defa etkileşime girmişlerdir.

Değişik zamanlarda gözlenen 32 adet televizyon izleme etkinliğinde; anne, baba, Elif ve Burhan'ın 17 kere; anne, Elif ve Burhan'ın 3 kere; anne ve Elif'in 3 kere; Elif ve Burhan'ın 8 kere; anne ve Burhan'ın 1 kere; anne, baba ve Burhan'ın 1 kere etkileşime girdikleri görülmüştür. Aile bireylerinden anne ile işitme engelli olan Elif'in değişik zamanlardaki ayrıntılı gözlemler sırasında toplam 144 kere etkinlik gerçekleştirdikleri ve 104 kere de etkileşime girdikleri görülmüştür. Bu diğer aile bireylerinin sonuçlarına göre niceliksel farklılık göstermektedir. Anne ile Elif'in en çok "yemek hazırlama ve yemek yeme" etkinliği sırasında etkileşime girdikleri (33 kere) görülmüştür. Anne ile Elif'in birlikte yaptıkları etkinliklerin video kayıtları yapılmıştır.

Analiz edilen tam gün video kaydının içinde 55 dakika süren "yemek hazırlama ve yemek yeme" etkinliği üç bölüme ayrılarak her birindeki etkileşimlere bakılmıştır. Bunlar; "yemek hazırlama (37 dakika)", "yemek masasını hazırlama (8 dakika)" ve "yemek yeme (10 dakika)"dır. Anne ile Elif arasında 88 kere etkileşimin gerçekleştiği ve 46 kere de etkileşimin gerçekleşmediği görülmüştür. Anne ile Elif arasındaki mesaj alışverişinde dönüt varsa etkileşimin var olduğu, mesaj alışverişinde dönüt yoksa etkileşimin var olmadığı çıkarılması yapılmıştır. "Yemek hazırlama ve yemek yeme" etkinliğinde, etkileşimin varlığı esas alınarak annenin kullandığı stratejiler ortaya çıkarılmıştır.

Annenin kullandığı stratejilerin niteliksel ve niceliksel farklılıkları ortaya çıkarılarak, annenin işitme engelli çocuğu ile etkileşiminde en çok hangi stratejileri kullandığına bakılmıştır.

Etkileşimin var olduğu durumlarda anne 9 kere sözel stratejiyi, 90 kere sözel + sözel olmayan stratejileri ve 61 kere de sözel olmayan stratejileri değişik biçimlerde kullanmıştır.

Etkileşimin gerçekleşmediği durumlarda anne 23 kere sözel stratejileri ve 9 kere de sözel olmayan strateji kullanmıştır. Annenin sözel stratejiyi çok kullanmasının nedenleri verilerin analizinde ortaya çıkmıştır. Verileri doğrulama aşamasında amaçlı olmadığı durumlarda sözel stratejiyi çok kullandığını belirtmiştir. Elif'ten cevap beklememektedir.

Yemek hazırlama bölümündeki iletişime bakıldığında 55 kere etkileşimin gerçekleştiği, 30 kere de etkileşimin gerçekleşmediği görülmüştür. Etkileşimin gerçekleştiği durumlarda 9 kere sözel stratejileri, 57 kere sözel + sözel olmayan stratejileri ve 37 kere sözel olmayan stratejileri kullanmıştır.

Yemek masasını hazırlama bölümündeki iletişime bakıldığında, 11 kere etkileşimin gerçekleştiği ve 10 kere etkileşimin gerçekleşmediği görülmüştür. Etkileşimin gerçekleştiği durumlarda annenin sözel stratejileri tek başına kullandığı görülmemiştir. Anne 16 kere sözel+sözel olmayan stratejileri, 12 kere de sözel olmayan stratejileri ve 12 kere de sözel olmayan stratejileri kullanmıştır.

Yemek yeme bölümündeki iletişime bakıldığında 12 kere etkileşimin gerçekleştiği ve 6 kere etkileşimin gerçekleşmediği görülmüştür. Etkileşimin gerçekleştiği durumlarda annenin sözel stratejiyi tek başına kullandığı görülmemiştir. 17 kere sözel + sözel olmayan stratejileri ve 8 kere de sözel olmayan stratejileri kullanmıştır.

Annenin etkileşim sırasında sözel + sözel olmayan stratejileri daha çok kullandığı görülmüştür. Bunlar; sözel + ortak bakış (12), sözel + el hareketi + ortak bakış (30), Sözel + el hareketi (8), sözel + baş hareketi + ortak bakış (22), sözel + baş hareketi (1), sözel + el hareketi + baş hareketi + ortak bakış (10), sözel + yüz ifadesi + ortak bakış (7) biçimindedir.

4.2. TARTIŞMA

4.2.1. Anne İle Babanın İşitme Engelli Çocuklarının Dil / İletişim Gelişimlerine İlişkin Düşünceleri Nelerdir?

Anne ile baba odak çocuk Elif'in işitme engelli olduğunu bir yaşından sonra farkettilerini, Elif'in bir yaşına kadar sesleri çıkartabildiğini söylemişlerdir. Elif'in sesleri çıkartabilmesi bütün bebeklerde görülen seslendirme özelliğindedir. İşitme kaybının olması nedeniyle kendi seslerini duymadığı gibi çevresinden gelen işitsel uyarıları da algılayamadığı için zamanla seslendirmelerini azaltmıştır.

Anne ile baba Elif'in işitme engelli oluşunu kadere inanarak kabul etmiş ve iletişim içine girmişlerdir. İletişim en geniş anlamıyla sözel olan ve olmayan boyutları ile her türlü etkileşim, mesaj alışverişidir (Topbaş, 1994). Elif cihazları olmasına rağmen okul dışında, ev ortamında cihaz takmamaktadır. Elif'in evde cihaz takmaması ve duyu-sinirsel işitme kaybının olmasından dolayı işitme cihazından maksimum derecede yararlanamamaktadır. Bu onun normal işiten akranlarına göre dil gelişiminin geri olmasına yol açmıştır. Özyürek'in (1997) yaptığı niteliksel vaka çalışmasında erken yaşlarda cihazlandırılmanın ve ana-babanın cihazlanmaya yönelik olumlu tutumlarının dil gelişimini olumlu yönde geliştirdiği görülmüştür.

“İşitme engelli ya da engelsiz çocukların bu dil becerilerini nasıl kazandıklarına bakıldığında, eğitim ve iletişim ortamlarında çocuğa sunulan dilin ve bu dili kullanış biçiminin çocuğun dil kullanma biçimini etkilediği görülmektedir” (Tüfekçioğlu, 1989, s: 18). Anne de Elif'in sözel dilinin gelişmesini istemekte, sözel dili kullandığını belirtmekte fakat Elif'in işaretlerden, fiziksel uyaranlardan olayları daha iyi anladığını söylemektedir. Anne evde Elif ile iletişime girerken işaret yapmadığını, Elif'in okulda arkadaşlarıyla işaretle konuştuğunu belirtmiştir. Yatılı bir okulda okuduğunu, okuldaki öğrenciler arasında sistematik bir işaret dilinin geliştiğini, Elif'in de etkilendiğini söyleyerek “biz ne yaparsak yapalım, okulda işaretle konuşuyorlar” diye açıklamıştır. Verilere bakıldığında annenin sistematik olmayan el, kol, baş ve yüz ifadelerini kullandığı ve Elif'in de bu ifadeleri dikkate alarak ve sistematik işaretleri kullanarak cevap verdiği görülmüştür. Elif'in işaretle verdiği cevabı annenin kabul ederek, sözel dili kullanması için uyarıda bulunmadığı görülmüştür. Bu kabul ediş, Elif'in sözel dil gelişimine de engel olabilmektedir. “Çeşitli araştırmalarda, çocuğun dil gelişimiyle annelerin çocuklarının ifadelerini kabul etmeleri ve ilişkili yanıt vermeleri arasında olumlu bir ilişki bulunmuştur” (Ellis ve Wells, 1980; Newport, 1977).

Anne Elif'in dil gelişiminin normal akranlarına göre geri olduğunun farkındadır. Fakat Elif ile aralarında alışılmış bir dil anlaşması olduğundan rahatsızlık duymamaktadır. Sosyal bağlamları içinde var olan bu anlaşma sözel dil gelişimine engel olsa da etkileşimi sağlamaktadır. Anne Elif'in sözel dil gelişiminden çok onun bir meslek sahibi olmasını da amaçlamaktadırlar.

Araştırma sonuçlarına göre anne ile baba, Elif ile iletişime girebilmektedirler. “İletişimde temel amaç, seçilmiş bir noktada düzenlenen mesajın aynen veya yaklaşık olarak alıcı bireyin zihninde meydana gelmesini sağlamaktır” (Konrot, 1984). “Bu iletişimin “insan duyularının sınırlarının uzandığı yere kadar çeşitli olabildiği görülmüştür” (Bullowa, 1980: Akt.: Tüfekçioğlu, 1989).

Elif’in işitme engelinin olması okul ortamındaki arkadaşlarının daha çok işaretle etkileşime girmesi, evde işitme cihazını kullanmaması, anne ile babanın Elif’in dil gelişimi ve iletişimine ilişkin düşüncelerini etkilemektedir. Anne ile babanın bu tutumları ise sözel dil yerine işareti etkileşimde kullanmasını desteklemektedir. Fakat dil / iletişim üzerine yapılan araştırmalarda belirtildiği gibi “insanların anlamak ve anlatmak zorunda olduklarını ifade edebilecek kadar çok çeşitli jest ve mimik yoktur. Bu nedenle dil insana özgü en güçlü iletişim aracıdır” (Genç, 1990).

4.2.2. Ailede Etkileşimi Sağlayan Etkinlikler Nelerdir? Bu Etkinliklere Kimler Katılmaktadır ve Rollerini Nelerdir?

Ailede etkileşimi sağlayan etkinlikler gözlem verileri yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşmeler ile ortaya çıkarılmıştır. Ailedeki bireyleri televizyon izleme, yemek hazırlama ve yemek yeme, oyun oynama, el işi yapma, ev işi yapma, alışveriş, çay, kahve, meyve suyu içme, çerez yeme, meyve yeme, ödevlere bakma, gazete, dergi vs. şeylere bakma, telefonla konuşma gibi rutin etkinlikler sırasında etkileşime girmektedirler.

Bruner’de (1975) erken yaşlarda ana-babalar çocuklarıyla belli bağlamlardaki rutin etkinlikler sırasında etkileşim içinde olmaktadır diye belirtmiştir. “Ana-babaların kullandığı dil, bu aktivitelerin amacına, oluştuğu ortama ve katılan kişilere bağlıdır” (Snow, 1977; Lewis ve Freedle, 1973). Bu çalışmada da etkinliklerin amacına, katılan kişilere, kişilerin etkinlik içindeki rollerine göre etkileşim değişmektedir.

Bu çalışmada televizyon izleme etkinliği 32 kere gözlenmiştir. Bu etkinlik sırasında:

Anne-baba-Elif ve Burhan'ın 17 kere, anne-Elif-Burhan'ın 3 kere, anne ile Elif'in 3 kere, Elif ile Burhan'ın 8 kere, anne ile Burhan'ın 1 kere, anne-baba ve Burhan'ın 1 kere etkileşimi gerçekleştirdikleri görülmüştür.

“Yemek hazırlama ve yemek yeme” etkinliği toplam 44 kere gözlenmiştir. Yemek hazırlama etkinliği 12 kere gözlenmiştir. Bu etkinlik sırasında anne ile Elif 9 kere etkileşim gerçekleştirmiştir.

Yemek masasını hazırlama etkinliği 15 kere gözlenmiştir. Bu etkinlik sırasında anne ile Elif'in 12 kere, Elif ile Burhan'ın 2 kere, Elif ile baba'nın 1 kere etkileşimi gerçekleştirdikleri görülmüştür.

Yemek yeme etkinliği 17 kere gözlenmiştir. Bu etkinlik sırasında anne-baba-Elif ve Burhan'ın 6 kere, anne-Elif ve Burhan'ın 4 kere, Elif ile Burhan'ın 3 kere, anne ile Elif'in 2 kere etkileşimi gerçekleştirdikleri görülmüştür.

Ailede etkileşimler ikişer kişilik sohbetlere dayanmaktadır. Aile bireylerinden ise anne ile Elif'in etkinliklerinin ve birebir etkileşimlerinin daha fazla olduğu görülmüştür. Her etkinlik içinde anne ile Elif etkileşime girmiştir. Snow ve Ferguson (1977) ve Lewis ve Freedle (1973) çocuğun izleyen yıllardaki dil gelişiminin temellerinin bebektikten itibaren anne, baba, kardeş ve akranlarıyla iletişimi ve bu iletişimin değişik ortamlarda olmasıyla olası olduğunu belirtmektedirler. Elif'in annesi ile aktif olarak etkileştiği görülmektedir. Hatta babası ile etkileşiminde Elif annesini aracı olarak bile zaman zaman kullanmaktadır.

Anne ile etkileşime girdiği etkinliklerin toplamı ise; televizyon izleme (23), alışveriş (1), el işi yapma (9), ev işi yapma (11), yemek hazırlama ve yemek yeme (33), meyve servisi (6), çay, kahve, meyve suyu vb. içme (9), çerez yeme (7), telefonla konuşma (3) ev dışı etkinlikler (2) olarak görülmüştür. Tekrarlanarak ortaya çıkan rutin etkinlikler Elif'te öğrenilmiş davranış haline gelmektedir. Anne ile Elif etkinlikler sırasında etkileşime girmektedirler. Elif'in dil gelişiminde bu etkinliklerin ve etkinlik içindeki etkileşimlerin önemi büyüktür.

Rutinleşen oyunlar veya sosyal etkileşimler çocuğa çeşitli sohbet işlevlerini deneyebileceği sürekli bir bağlam sağlar. Rutin haline gelmiş aktivitelerde etkinliğin kendisi, konusal sınırları belirleyecektir (Ratner ve Bruner, 1973).

Cross (1984) ve Kretschmer&Kretschmer (1978) araştırmalarında işitme engelli çocuklarla yapılan anne-çocuk sohbetlerinde sınırlı etkileşimlerden söz etmektedirler. Bu çalışmada da sınırlı etkileşimlerin rutin etkinlikler içinde gerçekleştiği fakat annenin etkileşim içindeki amaçlarının etkinliklerle bağlantılı olarak değiştiği görülmüştür.

İşitme engelli çocukların söylemeye çalıştıklarını anlayarak onlarla nesne ve olayları paylaşarak etkinliklere ihtiyaçları olduğu bilinmektedir. Anne ile Elif birebir etkileşimlere aktif olarak katılarak, sıra alma ve ortak ilgi davranışı göstermektedirler. Etkinlikler ve etkileşimler tekrarlanan rutin davranışlardan oluştuğu için etkinlik içinde anne alacağı tepkiyi önceden görebilmektedir. Elif annenin etkinlik içindeki davranış kalıplarını bildiği için, alışılmış etkileşimler meydana gelmektedir.

Annenin bu etkinlikler içindeki rolü Elif'i etkinliğe yönlendirme, etkinliğin yapılışını model olarak öğretmeye çalışma, açıklama yapma, emirler vererek etkinliği devam ettirmektir. Anne ile Elif'in en fazla etkileşime girdiği etkinlik ise "yemek hazırlama ve yemek yeme"dir. Ratner ve Bruner (1978), Lewis ve Freedle'nin (1973) araştırma bulgularına benzer olarak tekrarlanarak ortaya çıkan bağlamların çocuğun iletişimsel becerilerinin gelişiminde önemli rol oynadığını bulmuşlardır. Bu çalışmada, bağlamların kendisi, anne ve çocuğun ifadelerini sınırlamıştır. Ayrıca, görev ya da etkinlik çok sık tekrarlanmıştır; bu da çocuğun etkinliğin sonunu getirecek olan olaylar dizisini tahmin etmesini mümkün kılmıştır. Bu çalışmada da etkinliklerin tekrarı anne ile Elif'in etkinlik içindeki davranışlarını belirlemiştir. Annenin rolü etkinliğin devamını sağlamak olmuştur. Elif'in tekrarlanan etkinliklere ve annenin rollerine aşına olduğundan etkileşim gerçekleşmiştir. Elif'in dil gelişiminin geri olması evde cihaz takmamasının yanısıra ailede sadece anne ile etkileşimin çokluğuna ve rutinleşen etkinliklere bağlanabilir.

Etkinlikler içinde Elif'inde anneyi yönlendirdiği görülmüştür. Anne böyle durumlarda iki davranış biçimi sergilemektedir. Elif'in yönlendirmesini kabul edip

yönelmektedir. Bu yönelmede amaç sözel dil gelişimini geliştirici nitelikte olmasa da etkileşimi sağlamaktadır. Ya da anlık bir etkileşim kurarak yönelmeyi reddetmektedir.

Çocukların dil gelişimlerinde içinde buldukları bağlamın büyük önemi olduğu bilinmektedir. İletişimsel gelişimin temelini, çocuğun içinde büyüdüğü sosyal bağlamların biçimlendirdiği öne sürülmektedir (Mishler, 1979). Elif'in de dil gelişiminde annenin sosyal kültürel özellikleri önem taşımaktadır. Anne konuşmayı seven bir kişidir. Elif ile etkileşimlerinde sözel dili az kullanmaktadır.

Anne'nin Elif'in dil gelişimine katkısına bakıldığında bağlamın düzenleyici bir işlev gördüğü görülmüştür. Neyin konuşulacağı o an yapılan rutin etkinlikler ile sınırlıdır.

4.2.3. Odaklaşılan İşitme Engelli Çocuğun Katıldığı Etkinlikler Nelerdir?

Aile içinde Elif'in katıldığı etkinlikler yemek hazırlama ve yemek yeme, televizyon izleme, oyun oynama, el işi yapma, ev işi yapma, meyve, çay, kahve servisi, çerez yeme, ödev, alışveriş, ev dışındaki etkinlikler, gazete, dergi, kitap bakma ile sınırlıdır. Ratner ve Bruner'in (1978) araştırmasında normal işiten bebekle annesi arasında kullanılan dil halihazırdaki nesne ve olaylarla ilgilidir. Bu şekilde ortamla ilgili konularda etkileşmeyi öğrenen çocukların bunu başka bağlamlarda kullanabileceğini vurgularlar.

Bu araştırmada Elif'in yemek hazırlama, televizyon izleme, ev işi yapma, el işi yapma, ödev yapma, alışveriş gibi etkinliklerde, etkinlik içinde etkileşime girdiği görülmüştür. Etkinliğin özellikleri, etkileşimi sınırlayıcı nitelikler sağlamıştır. Örneğin yemek hazırlama etkinliği içinde annesi ile sadece o an yaptıkları iş ile etkileşimi gerçekleştirmişlerdir. Elif çay, meyve servisi, çerez yeme, yemek yeme etkinliklerinde ise ortamla ilgili olmayan konularda ailedeki bireylerle etkileşime girmiştir. Bu etkileşimler sınırlıdır. İşitme engelli çocukların değişik kişi, ortam ve zamanlarda değişik konularda sohbet etmeleri gerektiği Plappinger ve Kretschmer'in (1991) araştırmasında da belirtilmiştir. Bu araştırmada Elif'in dil gelişiminin az olması, değişik

konularda sohbetin azlığına bağlanabilir. Çünkü alışılmış etkinlikler içindeki alışılmış sohbetlerde rutin etkileşimleri meydana getirmektedir.

4.2.4. Annenin Odaklaşılan İşitme Engelli Çocuğu İle Etkileşim Kurarken Uyguladığı Stratejiler Nelerdir?

Anne, Elif ile rutin haline gelmiş etkinlikler sırasında etkileşim kurmaktadır. Rutinleşmiş oyunlar veya sosyal etkileşimler çocuğa çeşitli sohbet işlemlerini deneyebileceği sürekli bir bağlam sağlarlar. Rutin haline gelmiş aktivitelerde etkinliğin kendisi konusal sınırları belirleyecektir (Ratner ve Bruner, 1973). Bu araştırmada da annenin etkinliklerin konusal sınırlılıkları içerisinde Elif ile etkileşim kurduğu görülmüştür. Ratner ve Bruner (1978), Lewis ve Freedle'nin (1973) araştırma bulgularına benzer olarak, tekrarlanarak ortaya çıkan bağlamların çocuğun iletişimsel becerilerinin gelişiminde önemli rol oynadığını görülmüştür.

Anne, Elif ile etkileşim kurarken sözel, sözel olmayan ve sözel+sözel olmayan stratejileri kullanmıştır. Anne etkileşim varlığında sözel strateji 9 kere kullanmıştır. Elif'in sözel stratejiye cevap vererek etkileşimi gerçekleştirmesi etkinliğin yapılışı sırasında annesini izlemesinden ortamdaki ipuçlarını değerlendirmesinden, rutinleşen etkinlikler olduğu için neyin, ne zaman yapılacağını bilmesinden, annesinin kendisinden ne istediğini tahmin etmesinden kaynaklanmaktadır. Yemek etkinliği içindeki malzemeler ve yapılan davranışlar anne ve Elif için birer uyarıcı niteliği taşımaktadır. Mesajlar kolay algılanarak etkileşimi sağlamaktadır. Anne Elif ile etkileşim kurarken sözel+sözel olmayan stratejileri 90 kere kullanmıştır. Annenin sözel ile sözel olmayan strateji biçimlerini birleştirmesi etkinliğe ve Elif'in mesajı algılayabilme durumuna göre değişmektedir. Anne sözel+el hareketi+ortak bakış var stratejisini daha çok kullanmaktadır. Bu etkileşimlerin analizinde 30 kere görülmüştür. 22 kere, sözel+baş hareketi+ortak bakış var, 12 kere sözel+ortak bakış var, 10 kere sözel+el hareketi+baş hareketi+ortak bakış var, 8 kere sözel+el hareketi+ortak bakış yok, 7 kere sözel+yüz ifadesi+ortak bakış var, 1 kere'de sözel+baş hareketi+ortak bakış var stratejilerini kullanmıştır. Bu çalışmada annenin etkileşim kurarken sözel stratejiyi, sözel olmayan stratejilerden en çok el hareketi ve baş hareketi ve ortak bakış ile kullandığı görülmüştür. Yapılan araştırmalarda sözel mesajlarındaki değişikliklere

ek olarak özellikle dil üretemeyen ve anlayamayan bebekleriyle konuşurken anneler söylediklerini vurgulamak için sözel olmayan ipuçlarında sağlarlar (Garnica, 1977).

Nesne veya konu başlığını gerektirecek durum anne ve çocuğun uzağındaysa çocuğun dikkatini odaklamak için parmakla nesne gösterme davranışı önemli bir sözel olmayan araçtır (Murphy&Messer, 1977) diye belirtilmiştir. Bu araştırmada da anne sözel dilin yeterli olmadığı durumlarda el hareketi ile gösterme, baş hareketi ile gösterme, ortak bakış kurarak yüz ifadesi ile belirterek sözel olmayan stratejileri kullanmaktadır. Anne yapılandırılmış ve yarı yapılandırılmamış görüşmelerde Elif ile etkileşim kurarken işaret yapmadığını belirtmiştir. Anne işaret olarak öğrencilerin kendi aralarında yaptıkları sistematik işareti belirtmektedir.

Anne Elif ile etkileşimlerinde sözel olmayan stratejileri 61 kere kullanmıştır. 18 kere baş hareketi+ortak bakış var, 10 kere yüz ifadesi+ortak bakış var, 9 kere el hareketi+baş hareketi+yüz ifadesi+ortak bakış var, 7 kere baş hareketi+ortak bakış yok+yüz ifadesi, 6 kere el hareketi+ortak bakış var, 3 kere el hareketi+yüz ifadesi+ortak bakış var, 2 kere el hareketi+ortak bakış yok, 2 kere baş hareketi+yüz ifadesi+ortak bakış var, 2 kere dokunma+ortak bakış var ve 1 kerede dokunma+ortak bakış yok stratejilerini kullanmıştır. Anne Elif'ten gelen sözel olmayan stratejileri kabul ederek sözel dile dönüştürmemekte ya da sözel olarak ifade etmesi için zorlayıcı bir etki yaratmamaktadır.

Anne yarı yapılandırılmamış bir görüşmede Elif işitme engelli olmasaydı onunla bir arkadaş gibi konuşurdum diye belirtmiştir. Annenin işitme engelini etkileşimde bir engel olarak görmesi evde cihaz takmayan Elif'in sözel dil gelişiminin az olmasına neden olmaktadır. Elif'in işitme engelinden dolayı anne sözel stratejiyi sözel olmayan stratejiler ile birleştirerek etkileşim kurmaktadır. Annenin uyguladığı stratejiler ortamla ilgili olup geçmiş ve gelecekle ilgili değildir. Bu araştırmada da dil gelişiminde gerilik gösteren çocukların anneleri ile normal çocukların annelerinin etkileşim tarzları arasında bazı niteliksel farklılıkların olduğu ortaya çıkmıştır. Küçük yaştaki işitme engelli çocukların iletişimsel gelişimiyle ilgilenenler, bu çocukların iletişimsel gelişimlerini en üst düzeye çıkarmak için normal işiten çocuklarınkine benzer etkileşimleri yaşamaları gerektiğini vurgulamışlardır (Kretschmer & Kretschmer, 1978 Ling ve Ling, 1978).

Bu araştırmada da görüldüğü gibi annenin işitme engelli kızı ile etkileşiminde kullandığı stratejiler, işitme engelli kızının dilsel gelişim düzeyini belirtmektedir ya da işitme engelinin olması cihaz takılmaması bazı annelerde çocuklarıyla olan etkileşim stratejilerini sözel olmayan stratejilere taşımaktadır.

4.2.5. Annenin Etkileşim Kurarken Uyguladığı Stratejilerin Amaçları Nelerdir?

Anne ile Elif günlük etkinlikler sırasında etkileşime girmektedirler.

Etkinlikler Elif'in dil gelişimi açısından büyük önem taşımaktadır. Etkileşim etkinlik ile sınırlı kalsa da aile ortamında Elif'in dil gelişimi için önemli bir araçtır. Etkinlikler etkileşimi sağlayan bir araç olduğundan kültürel özellikleri kazandırırken, işitme engelli çocukların iletişim kurabilen bireyler haline gelmelerini de sağladığı düşünülmektedir.

Normal işiten çocukların anne-babaları da çocuklarıyla yemek hazırlama ve yemek yeme, televizyon izleme, oyun oynama, el işi yapma, ev işleri yapma, dev, alışveriş, kitap, gazete, dergi bakma gibi etkinlikler ile etkileşime girmektedirler. Ev ortamındaki günlük rutin etkinlikler çeşitli bağlamalarda gerçekleşerek bir etkileşim ortamı oluşturmaktadır. Etkinliklerin yapılışı sırasındaki etkileşimler işitme engelli çocuğun dilinin gelişmesi için çok önemlidir. Etkinlik sırasındaki ortak ilgi, sıra alma, paylaşma, anne ile çocukların birbirlerini yönlendirmesi, etkinliğin yapılışı sırasında geçmiş ve gelecekte söz etmeleri, dilin kullanımının bağlama bağımlı olduğunu işitme engelli çocukların etkinlikler sırasında etkileşim içinde kullanılan sözel dile daha çok ihtiyaçları olduğu bilinmektedir.

Anne ile Elif en çok "yemek hazırlama ve yemek yeme" etkinliği sırasında etkileşime girmektedirler. Bulgular bölümünde anne ile Elif'in aktif olarak katıldıkları yaprak sarması hazırlama ve yeme etkinliği analiz edilmiştir. Annenin etkileşim kurarken amaçları ortaya çıkarılmıştır. Bunlar;

1. Anne işitme cihazını takmayan işitme engelli Elif'e rutin etkinlikler

öğretmektedir. Üçüncü bölümde verilen örneklerde annenin bu amacı görülmektedir. Anne yaprak sarmasını Elif'e öğretmektedir. Örnek 2 (s: 82-83), örnek 3 (s: 84), örnek 4 (s: 86-87), örnek 5 (s: 88), örnek 6 (s: 89-90).

Ratner ve Bruner (1978), Lewis ve Freedle'in (1973) araştırma bulgularına benzer olarak, tekrarlanarak ortaya çıkan bağlamların çocuğun iletişimsel becerilerinin gelişiminde önemli rol oynadığını bulmuşlardır. Bu çalışmada, bağlamın kendisi, anne ve çocuğun ifadelerini sınırlamıştır. Ayrıca, etkinlik çok sık tekrarlanmıştır. Ratner ve Bruner'e göre, etkinliklerin tekrarlanması cümlenin temel öğelerindeki ilişkilerin çocuk tarafından kurulmasının temelini oluşturur. Çocuk, hem etken, hem de alıcı olabilmektedir.

2. Anne emir, soru, istek, bildirme, açıklama gibi eylemlerde bulunmaktadır. Annenin amacı bu eylemler ile Elif'i etkinliğe yönlendirmek ve etkinliğin devam etmesini sağlamaktır. Üçüncü bölümde verilen örneklerde annenin bu amaçları görülmektedir. Örnek 4'te (s.: 86-87), anne Elif'e pirinçleri yıkaması için emir vermektedir. Diğer örneklerde de annenin emir verme davranışı sıklıkla görülmektedir.

Yapılan araştırmalarda, annelerin bebeklerine sorular sorma ve emirler verme eğiliminde oldukları belirlenmiştir. Newport ve arkadaşlarının (1977) çalışmasındaki kendiliğinden tekrarların büyük bir çoğunluğu emirler ya da yönergelerdir. Bu durumlarda, annenin amacı çocuğun sözlü yanıt vermesini değil bir iş yapmasını sağlamaktır.

Örnek 5'te (s: 88), Elif soğanları doğrarken sağ elinin işaret parmağını sağ gözünün altına iki defa indirir. Kafasını aşağı sallar. Anne Elif'in sözel olmayan bu davranışına karşılık soru sorar.

Dil gelişimine en çok katkıda bulunduğu düşünülen cümle tarzı, soru cümleleri olmuştur (Barnes ve diğerleri, 1983; Mc Donald ve Pier, 1982; Newport ve diğerleri, 1977). Bu çalışmalar, çocuklarına Evet/Hayır sorusu soran annelerin çocuklarının dil gelişimine daha olumlu olduklarını ve bunun da onların etkileşime daha fazla katılmasına yol açtığını ortaya koymuştur.

Örnek 8’de (s: 93), anne yemek hazırlama sırasında Elif’ten isteste bulunmaktadır. Örnek 6’da (s: 89) anne yemek hazırlama sırasında bildirme ve açıklama yapmaktadır.

Snow (1977), çocuk ile anne arasındaki etkileşimlerin bir sohbet modelini izlediğini belirtmiştir. Snow bulgularını iki varsayım üzerine kurmuştur. Birincisi, annelerin çocuklarına bilgi vermeye çalıştığı, ikincisi ise annelerin çocuklarından bilgi almaya çalıştığıdır. Sonuç olarak, anne ile çocuk arasında bir bilgi alışverişi olduğu için Snow’a göre konuşmacıların sıra ile alışverişte bulunmaları, konuşma düzeyinin temelini oluşturmaktadır.

4.3. ÖNERİLER

4.3.1. İşitme Engelli Çocukların Ailelerine Öneriler

Bu araştırmada işitme engelli kızı olan bir annenin “yemek hazırlama ve yemek yeme” etkinliği sırasında, etkileşimin var olduğu durumlarda kullandığı stratejiler incelenmiştir. Bu araştırmanın sonuçları, işiten anne ile normal işiten çocukların birlikte yaptıkları etkinlikler bakımından benzerlik göstermiştir.

Anne, Elif ile çeşitli bağlamlarda etkileşime girmiştir. Ancak anne etkileşim sırasında sözel dile göre sözel olmayan ve sözel + sözel olmayan stratejileri daha çok kullanmıştır.

Elif’in, işitme cihazını okulda takarak, okul dışındaki ortamlarda ve evde takmaması sözel dil gelişimini olumsuz etkilemiş olabilir. Anne ve baba Elif’in bulunduğu okulda yatılı öğrencilerin olduğunu ve kendi aralarında sistematik bir işaret dilinin geliştiğini belirterek Elif’in işaretle etkileşime girmesini kabul etmişlerdir.

İşitme engelli çocukların sözel dillerinin gelişmesi için ebeveynlerin etkileşimler sırasında sözel stratejileri kullanmaları önemlidir. İşitme engelli çocuklarından gelen

sözel olmayan stratejileri değil, sözel stratejileri kabul etmeleri önerilebilir. Anne ve babaların çocukların ifadelerini kabul etmeleri ve yanıt vermeleri arasındaki olumlu ilişki çocukların dil gelişimi için önemlidir.

İşitme engelli çocuklar da aynı işiten çocuklar gibi sözel dilini geliştirebilir. Bunun için erken yaşlarda cihazlanarak maksimum düzeyde işitme kalıntısından yararlanmaları ve cihazlarını her ortamda kullanılması önerilebilir.

Erken tanı ile cihazlandırılmış olan işitme engelli çocuğun eğitimine de okul öncesi dönemde başlatılması sözel dil gelişimi için yararlı olabilir.

Anne ve babaların etkinlikler sırasında işitme engelli çocuklarıyla birebir etkileşimleri daha çok gerçekleştirmesi önerilebilir. Etkileşim işitme engelli çocuğun sözel dilinin gelişimi açısından önemlidir.

Etkileşim sırasında işitme engelli çocuk sıra alma ortak ilgi kurma, dinleme, doğru cevap verme davranışlarını göstererek sohbet sırasında aktif katılımcı olabilir.

Çocuğun, aile bireylerinden tek bir kişiyle değil, birden fazla kişiyle etkileşime girebilmesi için ortamların hazırlanması ve işitme engelli çocuklar ile anne ve babaların değişik rutin etkinlikleri gerçekleştirmeleri önerilebilir.

Değişik rutin etkinlikler işitme engelli çocukların sözel dilinin zengin olmasını sağlar. Her bir etkinlik sırasında yeni bir kelime ve kavram kazanırlar.

Anne ve babanın etkileşim sırasında, etkinlik ile ilgili olarak açıklamalarını, isteklerini, emirlerini ve sorularını sözel stratejileri kullanarak bildirmeleri önerilebilir.

İşitme engelli çocuğa sahip ailelerin aile eğitimi almaları önerilebilir. İşitme engelli çocuğun her yaş döneminde cihaz kullanımı, iletişim ortamları, etkileşim biçimleri, işitme engelli çocukların yaşından kaynaklanan bedensel ve psikolojik sorunlarıyla ilgili olarak aile eğitiminin almasının gerekli olduğu önerilebilir. Anne ve babanın işitme engelli çocuklarına yaklaşımlarının sözel dil gelişiminin temelini teşkil ettiği önerilebilir.

4.3.2. Gelecekteki Araştırmalara Yönelik Öneriler

1. Bu araştırmadaki verilerin analizi etkileşimde Elif'in kullandığı sözel+sözel olmayan stratejiler ve hangi bağlamlarda kullandığı odak seçilerek incelenebilir.
2. Verilerin analizi değişik aktiviteler karşılaştırılarak bu aktivitelerdeki etkileşimlerde annenin sözel olan ve sözel olmayan stratejileri karşılaştırılabilir.
3. Her bir annenin sosyal-kültürel yapısının farklı olduğu düşünülürse, işitme engelli çocuğu olan farklı kültürün aileleri bu araştırma model alınarak incelenebilir.
4. Etkileşimin analizinde annenin başlattığı kısa ve uzun etkileşimler karşılaştırılarak incelenebilir.
5. Etkileşimin analizinde işitme engelli çocuğun başlattığı kısa ve uzun etkileşimler incelenebilir.
6. Babanın, işitme engelli kızı ile arasındaki etkileşimler incelenebilir.
7. Bir ailedeki iki işitme engelli çocuğun etkileşimleri incelenebilir.
8. Bu araştırmada ortaya atılan görüşlerin, neden-sonuç ilişkisi kurmaya olanak sağlayacak deneysel araştırmalarla doğrulanması gerekmektedir.

4.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Yapılan araştırmada işiten anne ile işitme engelli kızı arasındaki rutin etkinliklerdeki etkileşimlere bakılmıştır. Sonuçlar bir ailenin etkileşimi ile sınırlıdır. Aile içinde anne ile kızının “yemek hazırlama ve yemek yeme” etkinliği sırasındaki etkileşimlerinin ayrıntılı analizi ile sınırlıdır.

Ailede dokuz ay değişik gün ve saatlerde gözlem yapılması, odyo ve video teyp

ile verilerin toplanması araştırmanın güçlü yönüdür. Ayrıntılı video teyp analizi gerçekçi sonuçları doğurmuştur. Verilerin toplanması sırasında araştırmanın sınırlılıkları da vardır. Dokuz ay yapılan gözlemler sırasındaki etkinlikler ve süreleri sınırlıdır. Araştırmacının hafta içi saat 17:30 ve 21:30 arasında aileyi gözlemleyebilmesi etkinlikleri sınırlamıştır.

Ailede bir de işitme engelli erkek çocuk vardır. Araştırmacıdan etkilenmesi, anne ile etkileşimin az olması, gözlemler sırasında ortamda az bulunması nedeniyle araştırmanın verileri işitme engelli Elif ile sınırlıdır. Baba ile Elif'in beraber yaptıkları etkinliklerin sayısının ve etkileşimlerinin az olması, babanın yapılan her gözlemde evde bulunamaması nedeniyle anne ile Elif arasındaki etkileşimler ile sınırlıdır. Baba ile yapılandırılmamış ve yarı yapılandırılmış görüşmeler sınırlı sayıda yapılmıştır. Verilerin analizinde, anne ile Elif arasındaki etkileşimler annenin kullandığı sözel, sözel + sözel olmayan ve sözel olmayan stratejilerin ayrıntılı betimlenmesi ile sınırlıdır.

Bu araştırma işiten Türk annenin işitme engelli kızı ile etkileşim kurarken uyguladığı stratejilerin ayrıntılı incelemesi bakımından öncüdür. Araştırmanın deseni "tek katıllı" vaka çalışması nedeniyle "Can ailesi" ile sınırlıdır. Bu araştırma ileride yapılacak çalışmalara, araştırma verilerinin toplanmasına, analizine ve sonuçlarına temel teşkil edebilir.

EKLER

EK-A DEVAM

ARAŞTIRMA İZİN FORMU

Lütfen, formun bir kopyasını kendi kayıtlarınız için, formun bir kopyasını Neriman ÇAKIR'a verilmek üzere imzalayınız.

Araştırma hakkında sorular sormuş ve bu soruların yanıtlarını almış bulunmaktayım. Araştırmanın içeriği ve nasıl gerçekleşeceği konusunda, bilgilendiğim kadarıyla, araştırmayı gerçekleştirmenize izin veriyorum.

Tarih:

İmza:

İZİN MEKTUBU

Sayın Veli,

Benim adım Neriman Çakır. Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, İşitme Engelliler Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans öğrencisiyim.

Benim ilgi alanım, işitme engelli çocuğun, aile bireyleri ile rutin aktivitelerdeki sözel olan ya da sözel olmayan stratejileri ile etkileşimlerinin incelenmesidir.

Yüksek lisans derecem gereği olarak işitme engelli çocukların ailesiyle gerçekleşen sözel olan ya da sözel olmayan etkileşimleriyle ilgili bir araştırma düzenlemiş bulunmaktayım.

Bu mektup, bu araştırmayı anlatmak ve çocuğunuzun katılımı için izin istemek amacıyla yazılmıştır.. Bu araştırmayı tamamlayabilmek için sizin için uygun olan zamanlarda yaklaşık altı ay süreyle katılımcı gözlemci olarak evinize gelmem gerekiyor.

Bu esnada, ailede gerçekleşen okuma-yazma etkileşimlerini gözlemleyecek ve notlar tutacağım. Odyo teyp ile röportaj kaydı alıp, video teyp ile sizlerin çocuğunuzla olan okuma-yazma etkileşimlerinizi kaydedeceğim.

Araştırma sonucunda rapor sunulacaktır. Bu araştırmada çocuğunuz ve sizin isminiz gizli kalacaktır. Sizin ve çocuğunuzun ismi değiştirilecektir. Teypler analiz etmek için kullanılacaktır.

Heride profesyonel konferanslarda sunulabilecektir. Bu raporun bir kopyası isteğinize bağlı olarak size sunulmak üzere hazırlanacaktır. Bir sorunuz olduğunda doğrudan benimle iletişime geçebilirsiniz. Genellikle saat 19:00'dan sonra evde olurum. İlişikte izin formunu doldurmanız rica olunur.

Telefon numaram: 226 01 50

Adresim: Hasan Polatkan Bulv. Çolak Apt. 150/12

ESKİŞEHİR

EK-B DEVAMI

ANNE – BABA İZİN FORMU

Çocuğumun bu araştırmaya katılmasına izin veriyorum. Bu araştırmada odio ve video teyp kaydı yapılacaktır. Teyp kayıtlarını istediğim zaman izleme olanağım olacaktır. Bu teypler profesyonel konferanslarda kullanılabilir. Çocuğumun ve ailemin kimliğinin korunacağı bilgisine sahibim.

Tarih: / /

Tarih: / /

Annenin adı soyadı imzası

Babanın adı soyadı imzası

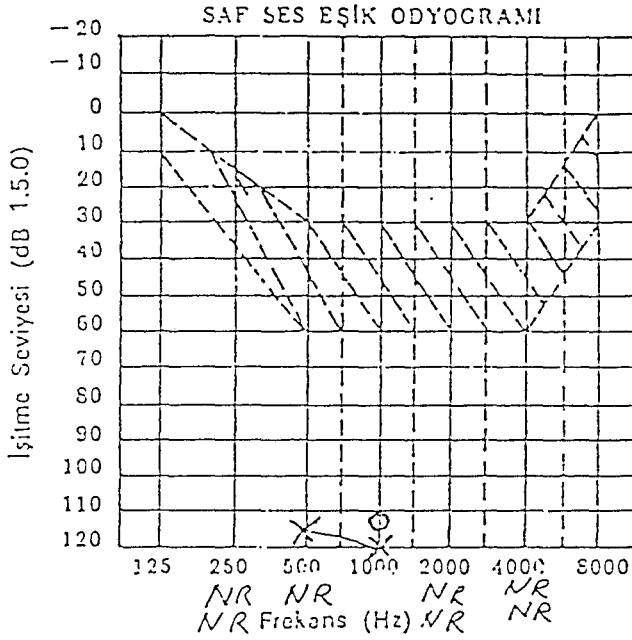
İÇEM

İŞİTME ENGELİ ÇOCUKLAR OKUL ÖNCESİ EĞİTİM VE ARAŞTIRMA MERKEZİ
T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ, ESKİŞEHİR - TÜRKİYE

121

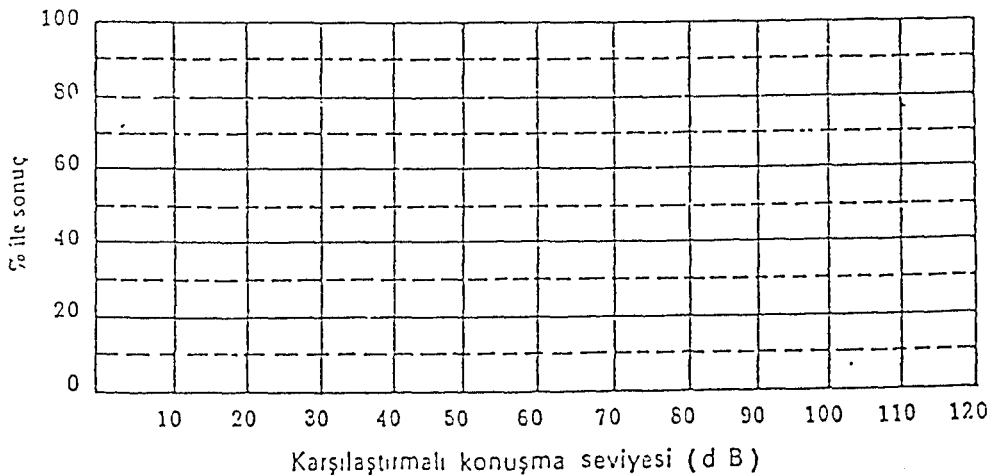
ODYOLOJİK BULGULAR

Adı, Soyadı : Elif Can I
Testi Yapan : _____ K E Doğum Tarihi : _____
Düşünceler : Normal Empedans I
Tarih : 16.02.98 Dosya No. : _____

HAVA YOLU SAĞ 0 SOL X YANIT YOK YY
SAĞ MASKELİ • SOL MASKELİ X
KEMİK YOLU MASKESİZ (SAĞ VEYA SOL) Δ SAĞ MASKELİ []
SOL MASKELİ]

KONUŞMA ODYOGRAMI

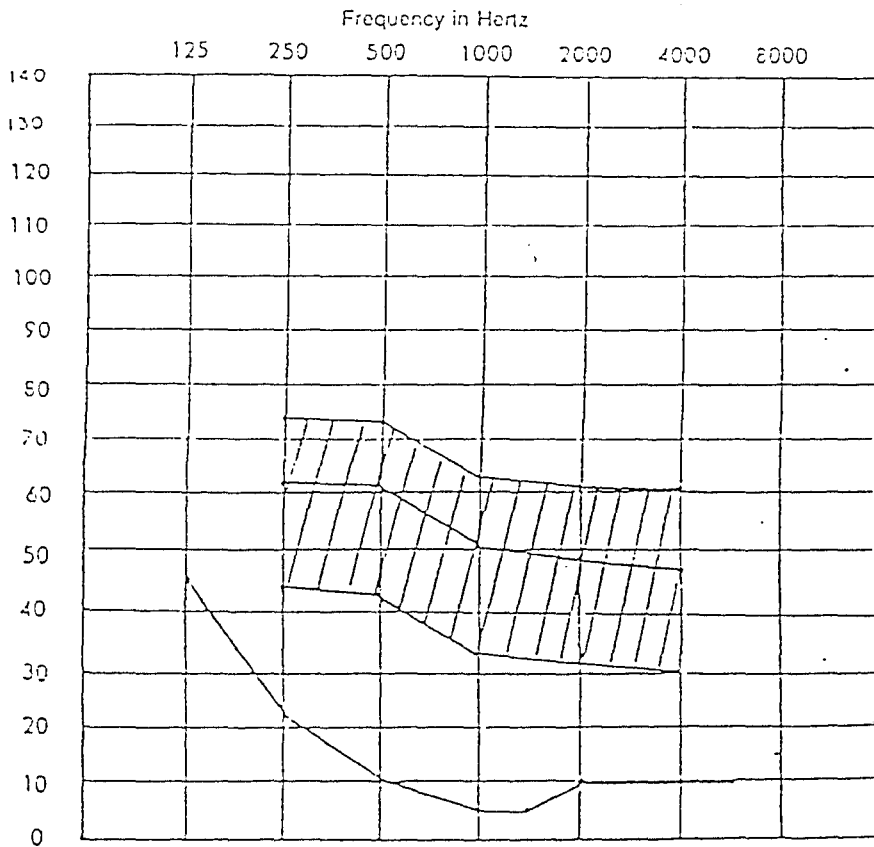
Test malzemesi Teyp modeli

Puanlama Fonem / sözcük / cümle

Odyometre

NAME										DATE										
R L B RAID LAID R VOL R HP L VOL L HP RAYARI LAYARI					R L B RAID LAID R VOL R HP L VOL L HP RAYARI LAYARI					R L B RAID LAID R VOL R HP L VOL L HP RAYARI LAYARI					R L B RAID LAID R VOL R HP L VOL L HP RAYARI LAYARI					
L.D.		Hz THRESHOLD SPL			L.D.		Hz THRESHOLD SPL			L.D.		Hz THRESHOLD SPL			L.D.		Hz THRESHOLD SPL			
VAR	YOK	FREQ	LN		VAR	YOK	FREQ	LN		VAR	YOK	FREQ	LN		VAR	YOK	FREQ	LN		
		125					125					125					125			
		250					250					250					250			
		500					500					500					500			
		1K					1K					1K					1K			
		2K					2K					2K					2K			
		4K					4K					4K					4K			
		8K					8K					8K					8K			

AIDED SOUND FIELD AUDIOGRAM

- B Binaural
- L sol
- R sağ
- R cihaz
- L cihaz
- R vol R hp
- L vol L hp
- R ayarı
- L ayarı

KARAR
B
R
L

YER: Ev- Oturma Odası TARİH: 4/1/1998 SAAT: 14:00 - 14:45 ODAKLAŞILAN OLAY: Televizyon izleme - Helva yapımı ODAKLAŞILAN KİŞİLER: Elif - Anne SÜRE: 45 dk.				GÖZLEM NO: 11 SAYFA NO: 8-9 TOPLAM SATIR: 328 VERİNİN TÜRÜ: Sosyal	
BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖZLEMCİ YORUMU		
Anne el işini yapıyor. Elif televizyondaki helva yapımını seyrediyor.	166	Anne ve Elif oturma odasında. Anne el işini yapıyor. Elif televizyon seyrediyor. Televizyondaki programda yarışma şeklinde helva yapımı var.	Anne ile Elif'in etkileşim araçlarından birisi televizyon. Elif programı seçiyor ve izliyor. Anne ise devamlı el işi yaptığı için zaman zaman göz ucuyla dikkatini veriyor. Televizyon Elif için dünyaya açılan bir pencere. Değişik sosyal yaşantıları görerek öğrendiği bir okul gibi.		
	167	Hangi kişi daha iyi yaparsa birinci olacaktır.			
	168				
	169				
	170				
	171				
	172				
	173				
Elif'in televizyona annesini yönlendirmesi ortak ilgiyi başlatması.	174	Elif heyecanlı heyecanlı annesine bakarak anlaşılmayan bir sesletimde bulundu. Annesine ve televizyona bakarak gültümsedi. Annesine televizyonu göstererek, sağ elini dairesel olarak çevirdi. Kaşık ile karıştırdığını belirtti. Anne kafasını öne salladı. Anne el işini kucığına bıraktı. Gültümseyerek televizyon izlemeye başladı.	Elif annesini televizyona yönlendirdi. Onunla ilgisini çeken programı paylaşmak istedi. Anne de el işini bırakarak bunu kabul etti. Elif'in bu heyecanını ilk defa görüyorum. Elif el işareti ile helvayı karıştırdığını anlatınca anne sözel olarak bunu ifade edebilirdi. Burada karşılıklı işaret, jest ve mimiklerle bir iletişimi oldu.		
	175				
	176				
	177				
	178				
	179				
	180				
	181				
	182				
	183				
	184				
	185				
Annenin sözel dil ile gördüğünü açıklaması.	186	Anne televizyondaki programa bakarak "beyazdan karıştırıp" dedi. Elif annesine baktı. Anne televizyona bakarak olayları anlatmaya çalışırken Elif ile göz koordinasyonuna girmedi. Elif televizyona bakarken anne kahkahayla "ayy çok döktü, şekeri çok döktü" dedi.	Anne açıklama yaparken Elif'e göz koordinasyonuna girebilirdi. Elif'e soru sorarak cevap almaya çalışabilirdi. Annen beyaz dediği un. Annenin her sesletiminde Elif anneye bakarak dudak okuma, ve jest ve mimiklerden olayları anlamaya çalışıyor. Ortak ilgi olsa da sıra alma çok az.		
	187				
	188				
	189				
	190				
	191				
	192				

		193	Elif annesine doğru bakınca anne de	
		194	Elif'e baktı. Karşılıklı gülmüşediler.	
		195		Elif annesine o anki olayı gösterirken
		196		belki de "ne yapıyor?" "neden şekeri
Anne ile Elif arasındaki göz koordinasyonu.		197	Kamera diğer yarışmacıyı gösterdi.	döküyor?" ifadelerine cevap almak istemiş
Annenin yorumu.		198	Anne düşük bir ses tonuyla "az geldi"	olabilir. Ama anne kendi yorumunu
Annenin yarışmacıları değerlendirmesi.		199	dedi. Yarışmacı tencereye şekeri	tekrar etti. Anne ile Elif arasındaki
		200	döküyordu. Elif annesine gülmüseyerek	gülmüsemde bir işaret sanki her iki
		201	kafasını iki yana sallayarak televizyonu	taraf ta onaylıyor gibi.
		202	işaret etti. Anne "az geldi" dedi.	
		203	Birbirlerine bakıp gülmüşediler.	
		204		Elif'in işaretle güzel demesini anne sözel
		205		bir ifadeyle tekrarlayabilirdi.
Elif'in işaretine karşılık annesinin cevabı.		206	Helvayı tabaklara koydular. Elif ile anne	
		207	dikkatlice izliyorlar. Elif televizyona ve	
Elif'in helvayı beğendiğini işaret ve yüz mimikleriyle belli etmesi.		208	annesine bakarak sağ elinin parmaklarını	Anne televizyondaki program bilince
		209	birleştirdi. Ağızına doğru götürdü ve	oluşan ortak ilgiyi kesti. Elif'in yemek
		210	burundan çıkan bir "himm" sesletiminde	yapım ile ilgili programlara çok ilgisi
		211	bulundu. Kafasını sağa sola salladı.	var. Bu karşılıklı iletişimde sıra alma,
		212	Annede gülmüseyerek Elif'e baktı.	ortak ilgi, göz koordinasyonu kurma,
		213	Kafasını öne salladı.	sözel dil gelişimi gibi amaçlar yönünden
		214		kullanılabilir.
		215		
Annenin ortak ilgiyi kesmesi.		216	Anne el işini eline aldı.	
SAYFA YORUMU: Anne ile Elif televizyondaki yemek yapımı programını paylaştı. Anne Elif'in televizyonu beraber seyretme isteğini bilingsizce kabul etti. Elindeki el işini bırakarak televizyona yöneldi. Elif annesini bir anlamda yönlendirdi. İletişim kurmak istedi. Anne sözel ifadelerinde Elif ile göz koordinasyonu kurmadı. Olayları açıklarken tek taraflı televizyona bakıyordu. Elif annesi konuşurken onun dudak hareketlerini ve televizyonu izlemeye çalıştı. Elif annesiyle daha çok yüz mimikleriyle iletişim kurdu.				

YER: Ev- Oturma Odası

TARİH: 08 Kasım 1997

SAAT: 13:45 - 15:25

ODAKLAŞILAN OLAY: Oturma Odası + Kanepeler

ODAKLAŞILAN KİŞİLER:

SÜRE: 1 saat 45 dk.

GÖZLEM NO: 2

SAYFA NO: 4-5

TOPLAM SATIR: 259

VERİNİN TÜRÜ: Fiziksel

BETİMSSEL İNDEKS	SATIR	BETİMSSEL VERİ	GÖZLEMCİ YORUMU
	53		
Oturma odasının	54	Oturma odası yeşil boyalı. Dikdörtgen	Tek bölüm açıldığı için ve
ilk olarak şeklinin	55	fakat ilk bakışta oda kareyi andırıyor.	bu yanda olduğu için pencereyi
betimlenmesi.	56	Sokağa ve evin yan tarafına (merdivenler	silmesi zor olabilir.
	57	tarafına doğru iki penceresi var.	
Oturma odasındaki	58	Pencere 3 bölümden oluşuyor. İki bölümün	
pencerelerin yapısı	59	üstü tek bölüm olarak ele alınmış.	
	60		
	61		
	62		
Oturma odasındaki	63	Odanın içinde, kapıdan girişe göre karşılıklı	Kanepeler kirlenmesin diye örtü koyulmuş
kanepeler	64	iki kanepeler var. Kapı sağa doğru açılıyor. İki	olabilir. Çok düzenli bir oda.
	65	kanepenin üzerine, pembe, yeşil, sarı desenli bir	
Kanepelerin deseni ve rengi	66	kumaş örtülmüş. Kumaşın	
	67	kaplamadığı yerden,	
	68	kanepenin kumaşının ana	
	69	rengi bordo. Üzerinde	
	70	bölüm bölüm bir sıra yeşil ve	
	71	bir sıra sarı ve yeşil	
	72	çiçek	

EK-E FİZİKSEL VERİLERİN AYRINTILI GÖZLEM FORMU

	73	benzeri desenler var.	
	74		
	75		
Oturma odasındaki	76	Kapıdan girişte tam karşıda, camın	Renkler çok canlı. Hiç solmamış sanki.
divan.	77	(pencerenin) önünde, sağ tarafa dayalı	Örtüye işlenen desenler de zor. Özetle
	78	bir divan var. Divanın üzerinde pembe	bir sabır işi. İğne ile bir şeyler yapmak
Divanın üzerindeki işlemeli	79	bir divan örtüsü var. Üstü ile yan, aşağı	bana cazip gelmediğinden böyle
örtü.	80	bölümünün hemen altında kanaviçe	düşünüyorum olabilirim.
	81	süslemeleri var. Bu süslemeler kırmızı,	
	82	sarı, yeşil iplerle yapılmış. İş çiçek	
	83	desenlerini andırıyor. Örtü pembe.	
	84	Kanaviçe işinin altı pileli.	
	85		
	86		
Televizyon dolabı.	87	Kapıdan girişe göre odanın karşısındaki	Bu televizyon dolabını yaptırmış
	88	sol köşesinde televizyon dolabı var. Dolap	olabilirler.
	89	"L" şekline benziyor. Dolabın altı kapalı.	
	90	İki kapak ile açılıyor. İki ayrı bölüm yan	
	91	yana. Sol dolabın üstü açık dolap. Onun	
	92	üzerinde televizyon var. Dolabın rengi	
	93	açık kahverengi.	
	94		
Güneşlik perdeleri ve tüller.	95	Odanın beyaz güneşlik perdeleri ve tülleri	
	96	var. Tüllerin ucunda yaklaşık bir karış	
	97	dantel var. Tüllerin boyun pencerelerin	
	98	hizasında.	
SAYFA YORUMU: Divan mı yoksa somyc mi diyorlar. Bilmiyorum. Ben divan olarak aldım. Bu araştırmalıyım. Eşyayı örtülerle korumaya çalışıyorlar. Veriler yeterli değil. Tekrar ayrıntılı betimlemeye çalışmalıyım.			

EK-F
SOSYAL VERİLERİN AYRINTILI GÖZLEM FORMUNDAKİ
“BETİMSSEL VERİ” GÖZLEMCİ YORUMU VE “SAYFA
YORUMU”NUN İNDEKSLERİ

SAYFA	SATIR	BETİMSSEL VERİLERİN İNDEKSİ
8	166-168	Anne el işini yapıyor. Elif televizyondaki helva yapımını seyrediyor.
8	174-178	Elif'in televizyona annesini yönlendirmesi ortak ilgiyi başlatmıştır.
8	186-187	Annenin sözel dil ile gördüğünü açıklaması
9	197-201	Anne ile Elif arasındaki göz koordinasyonu
9	206-210	Elif'in işaretine karşılık annenin cevabı
SAYFA	SATIR	GÖZLEMCİ YORUMU İNDEKSİ
8	166-171	Televizyon anne ile Elif arasında bir etkileşim aracı olması
8	174-183	Elif'in annenin dikkatini televizyona çekmesi
8-9	186-194	Anne açıklama yaparken amaçlı değil.
9	195-201	Anne Elif'in davranışını onayladı
9	204-205	Anne Elif'in işaretine sözel cevap verebilirdi.
9	208-213	Anne ortak ilgiyi kesti
SAYFA	SATIR	SAYFA YORUMU İNDEKSİ
9	4	Anne Elif'in ilgisine yöneldi. Elif etkileşim kurmak istedi. Annenin sözel olmayan stratejilerini değerlendirdi.

EK-G
FİZİKSEL VERİLERİN AYRINTILI GÖZLEM FORMUNDAKİ
“BETİMSSEL VERİ” GÖZLEMCİ YORUMU VE “SAYFA
YORUMU”NUN İNDEKSLERİ

SAYFA	SATIR	BETİMSSEL VERİLERİN İNDEKSİ
4	54-57	Oturma odasının ilk olarak şeklinin betimlenmesi
4	58-60	Oturma odasındaki pencerelerin yapısı
4-5	63-73	Oturma odasındaki kanepeler
5	76-84	Oturma odasındaki divan
5	87-93	Televizyon dolabı
5	95-98	Güneşlik, perdeler ve tüller
SAYFA	SATIR	GÖZLEMCİ YORUMU İNDEKSİ
4	54-56	Pencerenin açılmasının zorluğu
4	63-64	Kanepede üzerindeki örtünün koyulma nedeni
5	76-80	Annenin el işleri
5	87-88	Televizyon dolabının planlanarak yapılmış olması
SAYFA	SATIR	SAYFA YORUMU İNDEKSİ
5	2	Ailenin eşyaları kullanmadaki kültür dili nedir. Örneğin: Divan mı? Somye mi?

KAYNAKÇA

Anderson, B. **Parents Strategies For Achieving Conversational Interactions With Their Young Hearing Impaired Children**, In: A. Simmons M. And D. Calvert (Eds). *Parent-Infant Intervention*, New York: Grune and Stratton, 1979.

Barnes, S., Gutfreund, M. Satterly, D. ve Wells, G., "Characteristics Of Adult Speech Which Predict Children's Language Development", **Journal of Child Language**, 10, 65-84, 1983.

Bates, E., **Language And Context: Studies In The Acquisition Of Pragmatics**, New York: Academic Press, 1976.

Bellinger, D. (1980). "Consistency in the pattern of change in mother's speech: Some discriminant analyses" **Journal of Child Language**, 7, 469-487.

Blennerhasset, L., "Communication styles of a 13 month old hearing impaired child and her parents". **The Volta Review**, 86, 4, 217-228, 1979.

Bloom, L. & Lahey, M., **Language Development and Language Disorders**. NY: John Wiley & Sons, 1978.

Bohannon, J.N. & Marquis, A., "Children's control of adult speech", **Child Development**, 48, 1002-1008, 1977.

Brazelton, T.B., Koslowsky, B. & Main, B. "The origins of reciprocity. In: M.L. Lewis & L.A. Rosenblum" (Eds.) **The effect of the infant on its caregiver**, NY: John Wiley & Sons, 1974.

Bruner, J., "The ontogenesis of speech acts", **Journal of Child Language**, 2, 1-19, 1975.

- Burner, J., **Studies In Mother Infant Interaction**, (Ed.) London: Academic Press, 1977.
- Bruner, J., "From communication to language a psychological perspective", In: J. Markova (Ed.) **The Social Context of Language**, New York: John Willey and Sons, 1978.
- Bruner, J. S., Jolly, A. & Sylva, K., **Play**, Penguin Books Ltd. Sons, 1978.
- Bogdan, R. C. & Biklen, S. K., **Qualitative Research For Education: An Introduction To Theory and Methods**, A.B.D. : Allyn and Bacon, Inc. 1992.
- Bullock, M., **Before Speech: The Beginning Of Interpersonal Communication**, Cambridge: Cambridge University Press, 1979.
- Camaioni, L., "Adult-child and child-child conversations: An interactional approach", In: E. Ochs ve B. Schieffelin (Eds). **Developmental Pragmatics**. New York: Academic Press, 1979.
- Cazden, C. B., "Adult assistance to language development: Scaffolds, models and direct instruction" In: R.P. Parker & F.A. Davis (Eds.), **Developing Literacy: Young Children's Use Of Language**, Newark, D.E.: Ira Publication, 1983.
- Cheskin, A., "The Verbal Environment Provided By Hearing Mothers For Their Young Deaf Children", **Journall Of Communication Disorders**, 14, 485-496, 1981.
- Cheskin, A., "The Use Of Language By Mothers Of Deaf Children", **Journal of Communication Disorders**. 15, 145-153, 1982.
- Cole, E., **Listening And Talking : A Guide To Promoting Spoken Language in Young Hearing Impaired Children**. Montreal, Quebec: Alexander Graham Bell Association for the Deaf, 1992.

- Conti-Ramsden, G. & Friel-Patti, S., "Mothers' Discourse Adjustments To Language Impaired And Non-Language Impaired Children", **Journal of Speech and Hearing Disorders**, 48, 360-367, 1983.
- Coşkun, N., **Okul Öncesi Çağda İşitme Engelli Çocuğu Olan Normal İşiten Bir Annenin Grup Oyunu Esnasında Kullandığı Stratejiler**, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, 1997.
- Cross, T. G., "Mother's Speech Adjustments: The Contribution Of Selected Child Listener Variables", In: C. Ferguson & C. Snow (Eds.) **Talking to Children**, Cambridge: University Press, 1977.
- Cross, T.G., "Mother's Speech And Its Association With Rate Of Linguistic Development In Young Children", In: N. Waterson and C. Snow (Eds.) **The Development of Communication**, NY: John Wiley, 1978.
- Cross, T. G., "Habilitating The Language Impaired Child: Ideas From Studies Of Parent Child Interactions" **Topics in Language Disorders**, 4, 1-14, 1984.
- Cross, T.G. Nienhuys, T.G. & Kirkman, M., "Parent child interaction with respectively disabled children: Some determinants of maternal speech style", In: K.E. Nelson (Ed.), **Children's Language** 5, 115-152, New York: Gardner Press, 1982.
- Cross, T., Johnson-Morris, J., ve Nienhuys, T., "Linguistic feedback and maternal speech: Comparison of mothers addressing hearing impaired children", **First Language**, 1, 163-189, 1980.
- Dobert, L. M., **Ethnographic Research: Theory And Application For Modern Schools And Societies**, New York: NY: Praeger Publishers, 1984.
- Ellis, R. & Wells, G., "Enabling Factors in Adult Child Discourse", **First Language**, 1, 46-62, 1980.

- Erickson, F. & Shultz, J., **What Is A Context? Some Issues And Methods in The Analysis Of Social Competence**, Language in Educational Settings, Norwood, NJ: Ablex, 1981.
- Foster, S., "Learning to Develop a Topic", **Papers and Reports on Child Language Development**, 21, 63-71, 1982.
- Freedle, R. & Lewis, M., "Prelinguistic conversations", In: M. Lewis & L. Rosenblum (Eds), **Interaction, Conversation and Development of Language**, New York: John Wiley & Sons, 1977.
- Furrow, D. Nelson, K. & Benedict, "Mother's Speech To Children And Syntactic Development: Some Simple Relationships", **Journal of Child Language**, 6, 423-442, 1979.
- Gamst, G., **Memory For Conversations: Toward A Grammar Of Dyadic Conversation**, *Discourse Process*, 5, 33-53, 1982.
- Garnica, O., "Some Prosodic And Paralinguistic Features Of Speech To Young Children", In: C. E. Snow & Ferguson, C.A. (Eds.), **Talking To Children: Language Input And Acquisition**, Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
- Genç, Şengül, "Dil Gelişimi", **Çocuk Gelişimi**, II.III., G.Ü. Mesleki Eğitim Fakültesi, Yayın No: 26, Ankara, 1990.
- Gleason, J. B., **The Development of Language**, Boston, London, Toronto, Sydney, Tokyo, Singapore: Allyn and Bacon Inc, 1997.
- Greenstein, J., Greenstein, B., McConville, K. & Stellini, L., **Mother-infant Communication And Language Acquisition in Deaf Children**, New York: Lexington School for The Daef, 1976.
- Gregory, S., Mogford, K. & Bishop, J., "Mother's Speech To Young Hearing Impaired Children", **Journal of Child Language**, 8, 35-49, 1979.

- Harris, J.R. ve Liebert, R. M., **The Child Development From Birth Through Adolescence**, Prentice-Hall, Inc. A Division Simon and Schucter, U.S.A: New Jersey.
- Harste, J., Woodward, V. & Burke, L.C., **Language Stories And Literacy Lessons**, Portsmouth, NH: Heinnean Educational Books, 1984.
- Hickman Maya, "Dil Ediniminin Psiko Sosyal Yönleri", **Dil Dergisi**, Çev.: Hakan Gür, 1995.
- Howe, C., **Acquiring Language in a Conversational Context**, New York: Academic Press, 1981.
- Jeffree, D. McConcey, R. & Hewson, S., **Let Me Play**, 2.nd Edit. Norwich Souvenir Press (E. and A.) Ltd. 1981.
- Kaye, K. & Charney, R., "Conversational Asymetry Between Mothers And Children", **Journal of Child Language**, 1981.
- Keenan, E., "Conversational Competence in Children", **Journal Of Child Language**, **1**, 163-183, 1974.
- Kretschmer, R.R & Kretschmer, L. W., **Language Development And Intervention With The Hearing Impaired Child**, Baltimore: University Park Press, 1978.
- Kretschmer, R. R. & Kretschmer, L.W., "The Acquisition Of Linguisticand Communicative Competence: Parent-Child Interactions", **The Volta Review**, **81**, **5**, 306-321, 1979.
- Lewis, M. & Freedle , R., "Mother Infant Dyad: The Cradle Of Meaning", In: P. Pliner, L. Krames and t. Alloway (Eds.) **Communication Affect: Language and Thought**, NY: Academic Press, 1973.
- Lindfors, J. W., **Children's Language And Learning**, Engelwood, Cliffs, NJ: Prentice Hall, Inc. 1987.

- Ling, P., "Early Habilitation: A Blend Of Counselling And Guidance", In. G. Mencher & S. Gerber (Eds.) **Early Management of Hearing Loss**, NY: Grune & Stratton, 1981.
- Ling, D. & Ling, A. **Aural Habilitation**, Washington, DC: A.G. Bell, 1978.
- Lucariello, J.&Nelson, K. **Remembering And Planning Talk Between Mothersand Children**, Discourse Process, 10, 219-235, 1987.
- Luterman, D. **Counseling Parents Of Hearing Impaired Children**, Boston, MA: Little, Brown & Co., 1979.
- McCarthy, D. "Language Developmentin Children" In: L. Carmichael, **Manual of Child Psychology**, NY: Willey, 1954.
- McDonald, L. & Pien D. "Mother Conversational Behavior As A Function Of Interactional Intent", **Journal of Child Language**, 9, 337-358, 1982.
- Mc Lean, J. & Synder-McLean, L. **A Transactional Approach To Early Language Training**, Columbbus, OH: Merril, 1979.
- Mehan, H., **Structuring School Structure**, Harward Educational Review. 48, 32-64, 1978.
- Mishler, E. **Meaning In Context: Is There Any Other Kind**, Harward Educational Review, 49, 1-21, 1979.
- Moses, K., "Parenting A Hearing Impaired Child", **The Volta Review**, 81, 73-80, 1979.
- Murphy, C. & Messer, D., "Mothers, infants and pointing: A study of gesture", In: H.R. Schaffer (Ed.9) **Studies in Mother Infant Interaction**, London: Academic Press, 1977.
- Nelson, K., "Structure And Strategy in Learning To Talk", **Monographs of the Society for Research in Child Development**, 38, 1-2 Serial, 149, 1973.

- Newport, E. L. , Gleitman, H. & Gleitman, L.R., "Mother, I'd Rather Do it Myself: Some Effects Of Selected Child Listener Variables", In: C. Snow & C.A. Ferguson (Eds). **Talking to Children**, Cambridge University Press, 1977.
- Newson, J., "The Growth Of Shared Understanding Between Infant And Caregiver", In M. Bullowa (Ed.), **Before Speech: The Beginning Of Interpersonal Communication**, Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
- Nienhuys, T. Cross, T. & Horsborough, K., "Child Variables Influencing Maternal Speech Style: Deaf And Hearing Children", **Journal of Communication Disorders**, 17, 189-207, 1984.
- Ochs, E. & Schieffelin, B., **Developmental Pragmatics**, NY: Academic Press, 1979.
- Özyürek, A., **İşiten Bir Anneyle Birinci Sınıfa Devam Eden İşitme Engelli Çocuğunun Doğal Ev Ortamında Çeşitli Bağlamlardaki Sözlü Etkileşimlerinde Konu Değiştirmeleri**, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir. (yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1997.
- Plaphinger, D. & Kretschmer, R. R., "The Effect Of Context On The Interactions Between A Normally-Hearing Mother And Her Hearing Impaired Child" **The Volta Review**, 93, 2, 75-87, 1991.
- Prutting, C., "Pragmatics As Social Competence" **Journal of Speech and Hearing Disorders**, 47, 123-134, 1982.
- Ratner, N., Bruner, J., Games, "Social Exchanges And The Acquisition Of Language", **Journal of Child Language**, 5, 391-401, 1978.
- Sacks, H., Schegloff, E. & Jefferson, G., "Simplest Systematics For The Organization Of Turn Taking in Conversation" **Language**, 50, 696-735, 1974.
- Schlesinger, H.S. & Meadow, K.P., **Sound and Sign**, Berkeley. CA: University of California Press, 1972.

- Schodorf, J. K., "A Comparative Analysis Of Parent Child Interactions Of Language Delayed And Linguistically Normal Children" **Dissertation Abstract International**, 42, 5, 1838-B, 1982.
- Schaffer, H. R. **Studies in Mother Infant Interaction**, London: Academic Press, 1977.
- Shelov., S.P. & Hannemann, R.E., **Caring For Your Baby And Young Child: Birth To Age 5**, New York, Toronto, London, Sydney, Auckland: Bantom Books, 1991.
- Shultz, J. , Floria, S. , & Erickson, F., "Where is The Floor? Aspects Of The Cultural Organization Of Social Relationships in Communication At Home And At School", In: P. Gilmore & A. Glatthorn (Eds.) **Children In and Out of Schools**, Washington, DC: Center Applied Linguistics, 1982.
- Snow, C. & Ferguson, C. (Eds) **Talking to Children**. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
- Snow, C., "The Development Of Conversation Between Mothers And Babies", **Journal of Child Language**, 4, 1-22, 1977.
- Snow, C., "Mothers' Speech To Children Learning Language" **Child Development**, 43, 549-565, 1972.
- Stern, D., Beebe, B., Jaffe, J., & Bennet, S., "The Infant's Stimulus World During Social Interaction: A Study Of Caregiver Behaviors With Particular Reference To Repetition And Timing", In. H. Schaffer (Ed.), **Studies In Mother Infant Interaction**, New York: Academic Press, 1977.
- Threvarthen, C., "Descriptive Analyses Of Infant Communicative Behavior In Studies", In: **Mother Infant Interaction**, H.R. Schaffer (Ed.), London: Academic Press, 1977.

Tuğlalı, Pars, **Illustrated English-Turkish Dictionary**, ABC Kitabevi A.Ş., 1996, İstanbul.

Tüfekçioğlu, Umrhan, **Farklı İki Eğitim Ortamında Sözel İletişim Eğitimi Gören İşitme Engelli Öğrencilerin Konuşma Dillerinin Karşılaştırılması**, Eskişehir, 1989.

Vygotsky, L. S., **Mind in Society**, (Trans. M. Cole, V: John-Steiner, S. Scribner & E. Souberman), Cambridge, MA: Harward University, 1978.

Wendell-Monnig, J. & Lumley, J., "Child Deafness And Mother-Child Interactions" **Child Development**, 51, 766-774, 1980.

White, S. & White, R. "The Deaf Imperative: Characteristics Of Maternall Input To Hearing Impaired Children" **Topics in Language Disorders**, 4, 38-49, 1984.

Zıllıoğlu, Merih, **İletişime Giriş**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 632, Eskişehir.